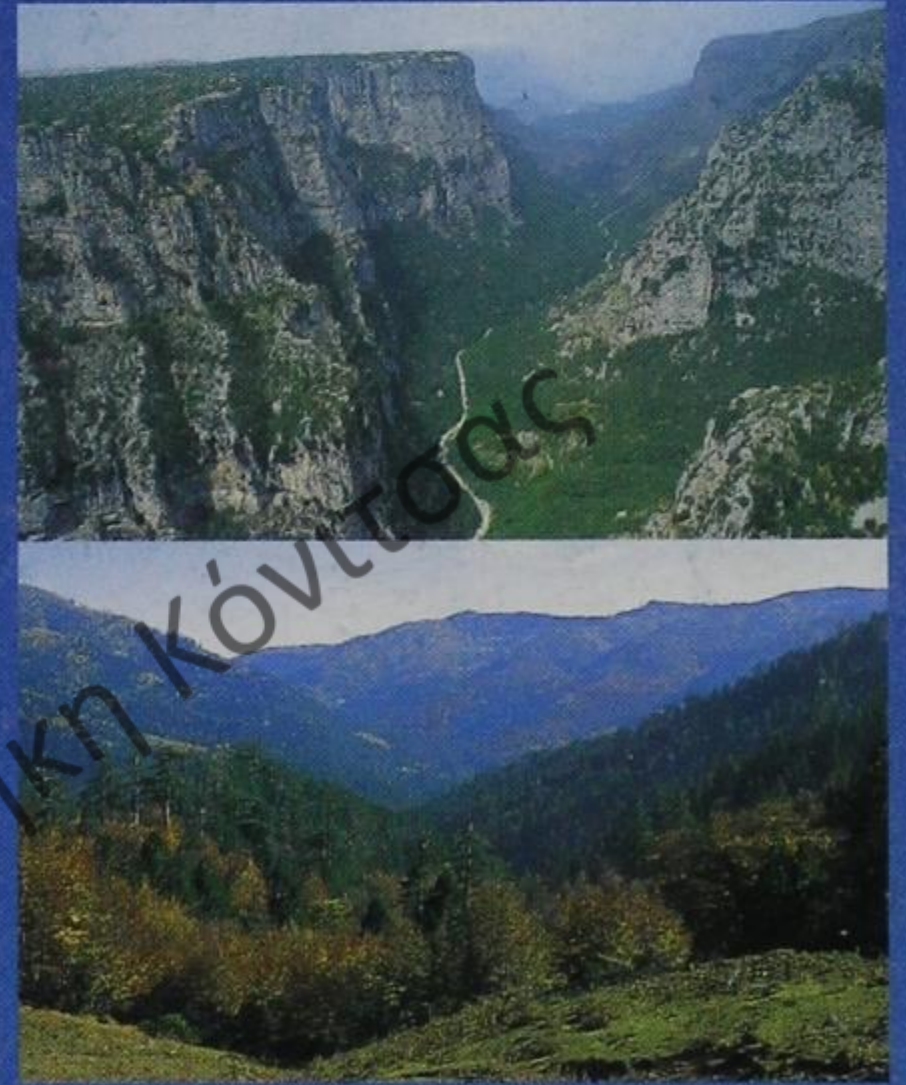

Εθνικοί Δρυμοί

Βίκου - Αώου

Πίνδου (Βάλια Κάλντα)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Συγγραφή κειμένων:

Βασιλική Κατή: *Βιολόγος, MSc Δρ. Διαχείρισης Οικοσυστημάτων*

Χαρτάκης Παπαϊωάννου: *Βιολόγος-Ερευνητής*

Κωνσταντίνος Τζιόβας: *Ειδικός συνεργάτης*

Βασίλης Χρήστου: *Φυσιολόγος-Εκπαιδευτής Ορειβάσις*

Φωτογραφίες:

Χαρτάκης Παπαϊωάννου

Χαρτογράφηση:

Δήμητρα Τσιρώνη

Βασίλης Χρήστου

Καλλιτεχνική επιμέλεια - εκτύπωση:

ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ Α.Ε.Π.Ε.Ε.

Επιμέλεια Έκδοσης:

ΠΙΝΔΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ

Εταιρία για τη μελέτη και διαχείριση

του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος

Μετσόβου 12, Ιωάννινα, τηλ.: (0651) 29445

ISBN 960-86807-1-9

© ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ - ΠΙΝΔΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ

Δεν επιτρέπεται η αναπαραγωγή, με οποιοδήποτε τρόπο, τμήματα ή ολόκληρου του έργου χωρίς την προηγούμενη γραπτή άδεια του ιδιοκτήτη των δικαιωμάτων

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Νομαρχιακή Επιτροπή Τουριστικής Προβολής

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 59247
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 11-11-09
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. ΣΠΕΕΝ

κωδ. εγγ. F062

Εθνικοί Δρυμοί

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Βίκου - Αώου
και Πίνδου (Βάλια Κάλντα)

Πάπιγκο

Το ποτάμι κυλά ήσυχα κι αβίαστα στο γλυκό πρωινό σκότος. Κρατά στις υγρές του αγκάλες όλα τα μυστικά της φύσης, όλη την ιστορία των ανθρώπων, όλη την ισορροπία του κόσμου. Κι έπειτα ανατέλλει ο ήλιος· φως χύνεται στην πλάση, αντανakηάται στο νερό κι αποκαλύπτει αντιφεγγίζοντας το θαύμα της δημιουργίας: ένα ποτάμι, ορεινοί όγκοι, απέραντα δάση, απόκρημνες χιονισμένες κορυφές – το φυσικό **ενιαίο οικοσύστημα της Βόρειας Πίνδου**.

Βόρεια Πίνδος:

Η άγρια ομορφιά

Ο ποταμός είναι ο Αώος. Επιβλητικός ο ορεινός όγκος του Σμόλικα, υψώνεται στα βόρεια. Ανατολικά στις πηγές του Αώου, απλώνονται τα απέραντα δάση του **Εθνικού Δρυμού της Πίνδου**, της δασοσκεπούς κοιλάδας **Βάθια Κάλντα**. Ο **Λύγκας**, το όρος που φέρει το όνομα του δυνατού αυτού ζώου, περιβάλλει την κοιλάδα. Αβγό, Φλέγκα, Μηλιά, Πυροστιά είναι οι μεγάλες κορυφές του όρους που σχηματίζουν έναν ασφυκτικό κλοιό, ένα πέταλο γύρω από την παγωμένη αηλιά «ζεστή κοιλάδα», τη «Βάθια Κάλντα». Μέσα της τρέχει ο ορμητικός παραπόταμος του Αώου, το **Αρκουδόρεμα**. Δάση, βουνά, ρέματα, λίμνες, λιβάδια, εναληάσσονται σε ένα μοναδικό ορεινό ανάγλυφο πρωτόγονης κι άγριας ομορφιάς. Καταφύγιο άγριας ζωής, ο Δρυμός, προστατεύει σπάνια είδη χλωρίδας και απειλούμενα με εξαφάνιση είδη πανίδας, συμπεριλαμβανομένης και της καφέ αρκούδας, του εμβλήματος του δάσους.

Νοτιοδυτικά του Αώου ποταμού, προβάλλει άσειστος και μεγαλειώδης ο ορεινός όγκος της **Τύμφης**. Η πυκνοδασωμένη **χαράδρα του Αώου**, είναι το βόρειο όριο του

Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου, του δρυμού των μεγάλων κορυφών. Γκαμήλα, Πηόσκος, Καρτερός, Μεγάλη Λιθάρια, Τσούκα Ρόσσα, Αστράκα. Οι απόκρημνες χιονισμένες κορυφές του Δρυμού, αγγίζουν τα 2.500 μέτρα, τρυπούν τα σύννεφα και χάνονται μέσα σ' ένα θεϊκό φως. Νότιο όριο του Δρυμού, το βαθύ και επιβλητικό **φαράγγι του Βίκου**. Παγωμένος, γαλανός και κρυστάλλινος, ο ποταμός **Βοϊδομάτης**, διασχίζει το φαράγγι της άγριας ομορφιάς και της οργιώδους

βλάστησης. Ένα ορεινό τοπίο απaráμιηλου φυσικού κάλλους διαμορφώνεται από τις κάθετες ορθοπλαγίες, τα αλπικά λιβάδια, τις ορεινές λίμνες και τα βαθιά φαράγγια του Δρυμού. Ο βιοηολογικός

πλούτος του μεγάλου. Φιλοξενεί μεγάλο αριθμό σπάνιων ειδών χλωρίδας και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα καταφύγια της άγριας ζωής στην Ευρώπη.

Ο Αώος συνεχίζει να ταξιδεύει αβίαστα, παίζοντας τώρα με τα χρώματα του ήλιου. Κρατά στις υγρές του αγκάλες όλα τα μυστικά της **Ηπειρώτικης φύσης**, όλη την ιστορία των ανθρώπων της που έζησαν για χιλιάδες χρόνια κάτω από τις πέτρινες στέγες των βουνών, σε αρμονική σχέση με τούτη τη φύση. Τώρα οι ακτίδες του ήλιου μπλέκονται με τους κυματισμούς του νερού, μπερδεύονται με τα τραγούδια των πουλιών, με το θρόισμα των φύλλων, με τα αρώματα των λουλουδιών. Μακριά, οι χιονισμένες κορυφές ξεπροβάλλουν πάνω από τα σκοτεινόχρωμα δάση και φέγγουν στο φως του ουρανού.

Ο νους δεν μπορεί να αντέξει τόση ομορφιά. Δεν μπορεί να χωρέσει την τόση αγάπη της φύσης. Κι έχει μία μόνο έννοια: να φυηάξει τούτο το θαύμα της δημιουργίας, ν' αποτρέψει κάθε καταστροφή, να δώσει συνέχεια στη ζωή. Αυτό είναι το μεγάλο του χρέος.

Χαράδρα Βίκου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κεντρίας

Εθνικός Δρυμός Βίκου - Αώου

Ο Εθνικός Δρυμός Βίκου - Αώου, ο Δρυμός των μεγάλων κορυφών, εκτείνεται στο ορεινό συγκρότημα της Τύμφης, στο βορειοδυτικό άκρο της οροσειράς της Πίνδου.

Βόρειο όριο του Δρυμού είναι η **χαράδρα του Αώου**, χαράδρα άγρια και μεγαλόπρεπη. Νότιο όριο του Δρυμού είναι το φημισμένο **φαράγγι του Βίκου**, φαράγγι βαθύ με κάθετες ορθοπληαγίες και σπάνια βλάστηση. Το έτος 1973 σηματοδοτεί την ίδρυση του Δρυμού (Π.Δ. 213/20.8.1973). Η έκτασή του φτάνει τα 13.000 εκτάρια, από τα οποία τα 3.400 αποτελούν τον πυρήνα και τα 9.600 εκτάρια την περιφερειακή ζώνη του Δρυμού. Διοικητικά ανήκει στο νομό Ιωαννίνων.

Κάτω από τις πέτρινες στέγες των βουνών, χτίστηκαν οι πέτρινες στέγες των ανθρώπων. Τέσσερις οικισμοί περιλαμβάνονται στο Δρυμό, αντιπροσωπευτικά δείγματα της ιδιαίτερης Ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής: το **Μεγάλο Πάπιγκο**, το **Μικρό Πάπιγκο**, το **Μονοδέντρι** και ο **Βίκος**. Περιμετρικά και πολύ κοντά στα όρια του Δρυμού είναι χτισμένα άλλα έξι χωριά του Ζαγορίου: η **Αρίστη**, ο **Άγιος Μηνάς**, η **Βίτσα**, το **Καπέσοβο**, το **Βραδέτο** και το **Βρυσσοχώρι**, όπως επίσης και η πόλη της **Κόνιτσας** και τα χωριά **Καλλιθέα** και **Κλειδωνιά**.

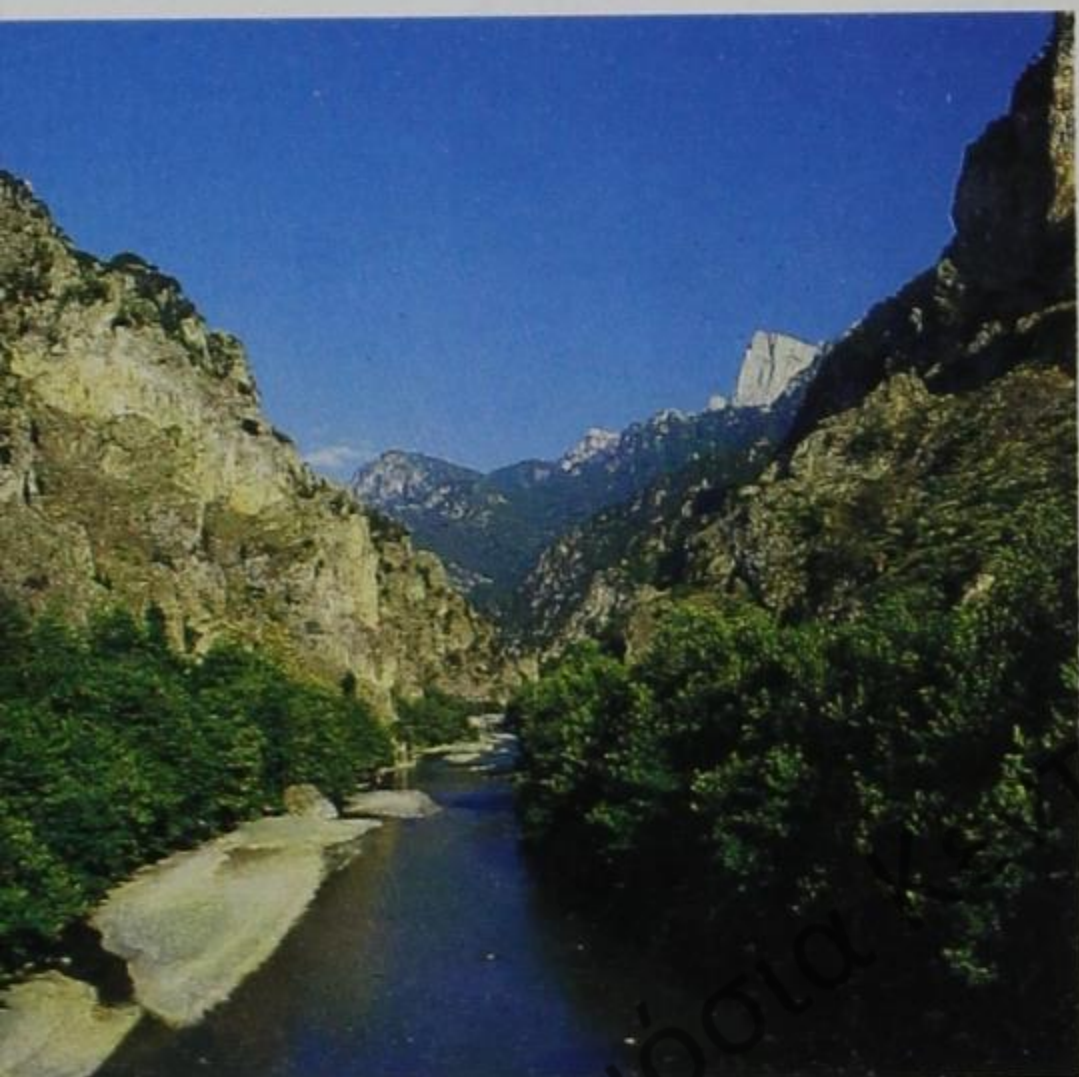
Η προσέγγιση του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου μπορεί να γίνει από τέσσερα σημεία κατά μήκος της Εθνικής οδού Ιωαννίνων - Κοζάνης:

- Από το 19ο χλμ. στη διακλάδωση του χωριού Μεταμόρφωση προς το Κεντρικό Ζαγόρι.
- Από το Καλπάκι στο 34ο χλμ., ακολουθώντας την επαρχιακή οδό Καλπακίου - Κάτω Πεδινών.
- Από το 38ο χλμ. ακολουθώντας την επαρχιακή οδό Αρίστης - Παπίγκου.
- Από το 48ο χλμ. και το 63ο χλμ. (Κλειδωνιά και Κόνιτσα) όπου η εθνική οδός εφάπτεται σχεδόν με τα όρια του Δρυμού.

Ο Δρυμός των μεγάλων κορυφών

Ψηλές κορφές, αγέρωχες, προστάτιδες των ανθρών της Πίνδου, κρυμμένες στα σύννεφα, λουσμένες στο λευκό φως του χειμώνα, ή στο γαλάζιο φως της άνοιξης, αυτή είναι η εικόνα του επισκέπτη για την **οροσειρά της Τύμφης** και τις αλπικές βραχώδεις εξάρσεις της. Η κορυφή **Γκαμήλα** (2.497 μ.) είναι η υψηλότερη κορυφή του Δρυμού. Οι μεγάλες κορυφές διαδέχονται η μία την άλλη: **Αστράκα** (2.436 μ.), **Λάπατος** (2.251 μ.), **Πλόσκος** (2.377 μ.), **Καρτερός** (2.478 μ.), **Μεγάλα Λιθάρια** (2.467 μ.), **Τσούκα Ρόσσα** (2.377 μ.). Κάτω από τις λευκές χιονισμένες κορυφές, οι βράχινες κατακόρυφες ορθοπλαγιές των βουνών σπάνε τη μονοτονία του λευκού, φτάνοντας συχνά ακόμα και τα 400 μέτρα κατακόρυφο ύψος.

Ο ποταμός **Αώος** στα βόρεια διασχίζει την ομώνυμη πυκνοδασωμένη χαράδρα που σχηματίζεται από τις βόρειες πλαγιές της Τύμφης και τις νότιες ενός χαμηλότερου σε ύψος βουνού αλλά εξίσου όμορφου, της **Τραπεζίτσας** (2.022 μ.) και της μικρότερης κορυφής της του **Ραϊδοβουνίου** (1.977 μ.). Το μήκος της χαράδρας αγγίζει τα 8 χλμ. ενώ το πλάτος της κυμαίνεται από 200 μέτρα έως 4 χλμ. Στα νότια δεσπό-

Χαράδρα Αώου

ζει επιβλητικό το φαράγγι του **Βίκου** με ένα κάθετο ανάπτυγμα που φτάνει τα 1.250 μ. (μεταξύ 550 και 1.800 μ. υψόμετρο). Το μήκος του ξεπερνά τα 10 χλμ. ενώ το πλάτος του κυμαίνεται από 100 μέτρα έως 1 χλμ. Η κοίτη του φαραγγιού έχει νερό μόνο εποχικά. Στη δυτική έξοδό του όμως, ανάμεσα από τα χωριά Βίκος και Πάπιγγο, πηγάζει ο ποταμός **Βοϊδομάτης**, το διαυγέστερο ποτάμι της Ελλάδας, που τροφοδοτεί με τα παγωμένα νερά του το ομώνυμο φαράγγι. Αν και μικρότερο από το φαράγγι του Βίκου, το φαράγγι του Βοϊδομάτη σε ορισμένα σημεία του είναι εξίσου απότομο.

Το βασίλειο του βράχου

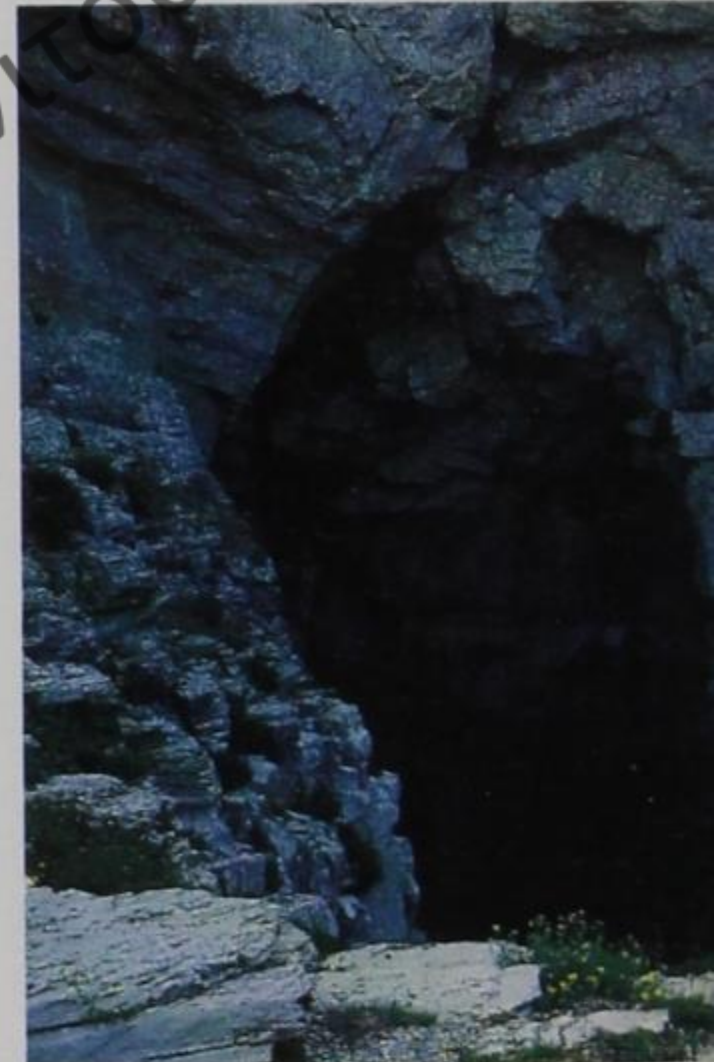
Πριν 37 με 150 εκατομμύρια χρόνια σχηματίστηκαν οι **σκληροί ασβεστόλιθοι**, που καλύπτουν σήμερα τη μεγαλύτερη έκταση του Δρυμού, ενώ σημειακά εμφανίζονται στρώσεις φλύσχης. Ο **φλύσχης** αποτελείται από μαρμαρυγιούχους ψαμμίτες και αργιλούχες ιλυώδεις μάργες που εναλλάσσονται με στρώσεις

κροκαλοπαγών πετρωμάτων. Εντυπωσιακοί είναι οι **τεταρτογενείς σχηματισμοί**. Περιλαμβάνουν αλλοούβια ποταμών –όπως στο Βοϊδομάτη– και κοηλούβια ασβεστολίθων που δημιουργήθηκαν από αποθέσεις παλιών παγετώνων (περιοχές Βρυσοχωρίου, Παπίγκου, Καλλιθέας, Κόνιτσας κ.ά.).

Η ευδιάλυτη στο νερό φύση του ασβεστόλιθου έχει σαν αποτέλεσμα τη διάβρωσή του και τον σχηματισμό στο εσωτερικό του, σπηλαίων. Στην Τύμφη συναντούμε αρκετά **βάραθρα** (κατακόρυφα σπήλαια μεγάλου βάθους) και πολλές **δολίνες** (κοίλα επιφανειακά βυθίσματα του εδάφους που προέκυψαν από την κατάπτωση της οροφής υπογείων σπηλαίων). Το μεγαλύτερο κατακόρυφο βάραθρο του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου και το δεύτερο στον κόσμο είναι η **«Προβατίνα»** με βάθος 407 μ. Ακολουθούν το **«Χάσμα του έπους»** (451 μ.), η **«Τρύπα της νύφης»** (340 μ.), η **«Τρύπα της ηυγεράς»** (330 μ.), και η **«Γκαϊλοτρυπα»** (200 μ.). Μύθοι, συμβόλα και τοπικές θεοσασίες καλύπτουν με ένα πέπλο μυστηρίου αυτούς τους εντυπωσιακούς γεωλογικούς σχηματισμούς, αποδίδοντάς τους ανάλογα ονόματα.

Το κλίμα του δρυμού

Στα χαμηλότερα υψόμετρα κυριαρχεί ο **ηπειρωτικός κλιματικός τύπος** που χαρακτηρίζεται από ζεστά καλοκαίρια με λίγες τοπικές βροχές και ψυχρούς, πλούσιους σε βροχές χειμώνες. Στα μεγαλύτερα υψόμετρα επικρατεί ο **ορεινός κλιματικός τύπος** που χαρακτηρίζεται από δροσερά καλοκαίρια με αρκετές τοπικές βροχές ενώ οι χειμώνες είναι τραχείς με άφθονες βροχές και χιονοπτώσεις. Η θερμοκρασία τη χειμερινή περίοδο φτάνει σε χαμηλά επίπεδα και οι παγετοί είναι συνήθεις, από τα μέσα του φθινοπώρου έως τα μέσα της άνοιξης. Το έδαφος στα μεγάλα υψόμετρα καλύπτεται από χιόνι καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα και τους πρώτους μήνες της άνοιξης ενώ στα χαμηλότερα υψόμετρα η χιονοκάλυψη μπορεί να διαρκέσει από μερικές μέρες έως λίγες εβδομάδες.

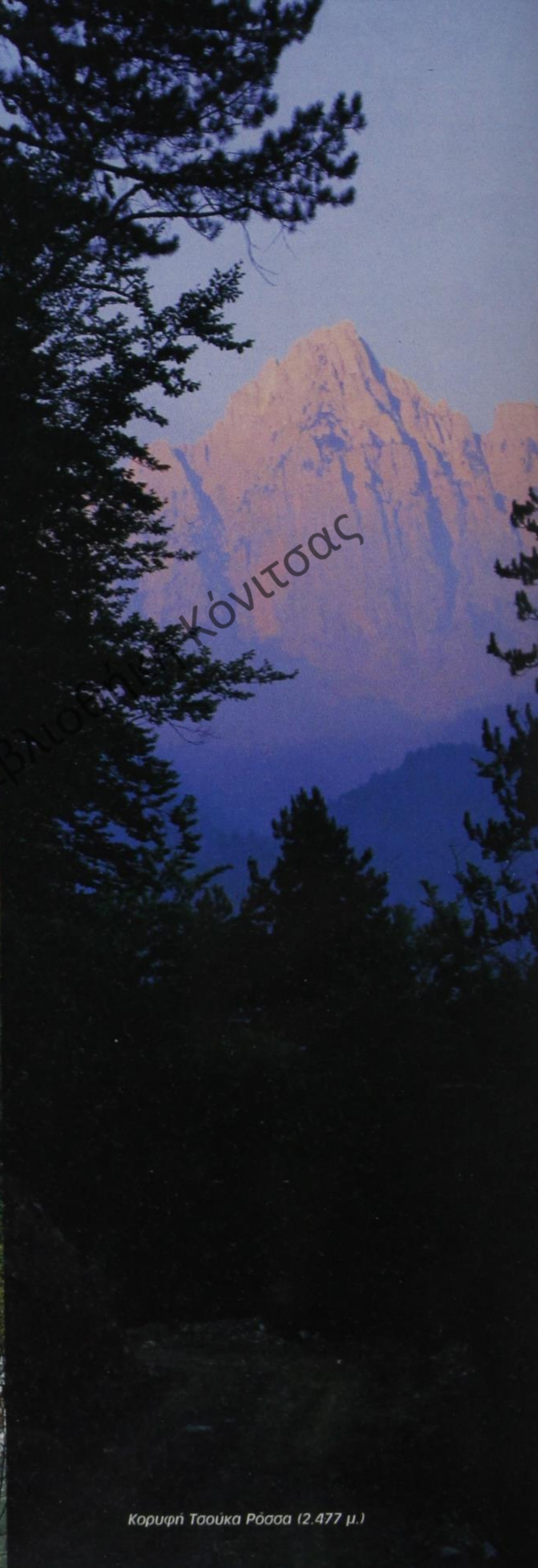
Βάραθρο «Προβατίνα»

Κορυφή Γκαμήλα (2.497 μ.)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημιουργία: Κόνιτσας

Χαράδρα Αώου

Κορυφή Τσούκα Ρόσσα (2.477 μ.)

Οικοσυστήματα και άγρια πανίδα

Δεν είναι μόνο το φυσικό κάλλος του αλπικού τοπίου που εντυπωσιάζει τον επισκέπτη στον Εθνικό Δρυμό Βίκου - Αώου. Είναι η ποικιλία και η εναλλαγή των διαφορετικών φυσικών οικοσυστημάτων του, τα οποία συνθέτουν ένα από τα λιγότερα εναπομείναντα καταφύγια της άγριας ζωής στην Ευρώπη. Έως σήμερα είναι γνωστό πως ο Δρυμός προστατεύει **10 είδη αμφιβίων, 21 είδη ερπετών, 133 είδη πουλιών και 24 είδη θηλαστικών**, ενώ σχεδόν άγνωστη είναι η συνεισφορά του στην προστασία της πανίδας των ασπόνδυλων. Σχεδόν το 1/3 των φυτών της ελληνικής γης βρίσκει καταφύγιο στο Δρυμό, στο 1/1.000.000 της έκτασής της! Τα δάση, τα λιβάδια, τα φαράγγια, τα ποτάμια, οι ορθοπλαγιές, δεν είναι απλά όμορφα τοπία. Σφύζουν από ζωή. Είναι γεμάτα από κίνηση, ήχους και χρώματα. Διαδραματίζουν ένα σοβαρότατο ρόλο στην επιβίωση μεγάλου αριθμού φυτικών και ζωικών ειδών, πολλή από τα οποία είναι σπάνια, μοναδικά στον κόσμο ή και με μεγάλο κίνδυνο εξαφάνισης.

Οι αείφυλλοι σκληρόφυλλοι θαμνώνες και τα δρυοδάση

Οι αείφυλλοι σκληρόφυλλοι θαμνώνες με συνηθέστερα είδη την **αριά** (*Quercus ilex*) και το **πουρνάρι** (*Quercus coccifera*) απλώνονται στις χαμηλότερες υψομετρικά εκτάσεις (400 - 650 μ.) της χαράδρας του Αώου και των φαραγγιών του Βίκου και του Βοϊδομάτη. Εδώ φυτρώνει επίσης η **κουμαριά** (*Arbutus unedo*), η **αγριοκουμαριά** (*Arbutus adrachne*), ο **φράξος** (*Fraxinus ornus*), το **φυλίκι** (*Phillyrea latifolia*), ο **σχίνος** (*Pistacia terebinthus*), ο **γάβρος** (*Carpinus orientalis*), το **κέδρα** (*Juniperus communis* και *Juniperus oxycedrus*).

Ψηλότερα (650 - 750 μ.) σχηματίζονται θαμνώνες με τα **δύο είδη γάβρων** (*Carpinus orientalis* και *Carpinus betulus*), την **οστρυά** (*Ostrya carpinifolia*) και το **πουρνάρι**. Ακόμα πιο ψηλά (750 - 1.000 μ.) σχηματίζονται **δρυοδάση** αποτελούμενα από διάφορα είδη **δρυός** (*Quercus frainetto*, *Quercus pubescens*, *Quercus dalechampii*, *Quercus cerris* και *Quercus trojana*).

Τα δρυοδάση αποτελούν κατάλληλο βιότοπο για αρκετά μεγάλα θηλαστικά όπως η **αρκούδα** (*Ursus arctos*), το **αγριογούρουνο** (*Sus scrofa*) και το **ζαρκάδι** (*Capreolus capreolus*). Το αγριογούρουνο, παρόλο που κυνηγιέται συστηματικά, μιας και το κυνήγι του επιτρέπεται τους φθινοπωρινούς μήνες, επιβιώνει χάρη στην ψηλή αναπαραγωγική του ικανότητα, επειδή γεννά μέχρι 7 - 8 μικρά. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και για τα άλλα δύο είδη που βρίσκονται σε πολύ χαμηλούς αριθμούς αφού η αρκούδα γεννά μόνο κάθε δύο ή τρία χρόνια από τη στιγμή που θα συμπληρώσει το τέταρτο χρόνο της ζωής της ενώ

το ζαρκάδι γεννά μόνο ένα ή το πολύ δύο μικρά. Στα δρυοδάση του Δρυμού ζει επίσης ο **αγριόγατος** (*Felis sylvestris*), ορισμένα πιο κοινά θηλαστικά όπως το **κουνάβι** (*Martes foina*) και ο **ασβός** (*Meles meles*), καθώς επίσης και αρκετά μικρότερα και λιγότερο γνωστά ζώα όπως είναι τα διάφορα είδη των **νυχτερίδων** (*Chiroptera*), των **μυωξών** (*Gliridae*) και των **μυγαλιών** (*Soricidae*).

Οι **μυωξοί** φωλιάζουν στα δέντρα και συχνά διαταράσσουν τη νυχτερινή ησυχία του δάσους με τις φωνές τους καθώς αναζητούν τροφή.

Οι **μυγαλιές** είναι μικροσκοπικά θηλαστικά που τρέφονται με ασπόνδυλα που ζούν στο έδαφος. Το βάρος τους είναι πολύ μικρό, μόλις μερικά γραμμάρια, αλλά για να επιβιώσουν χρειάζονται καθημερινώς μεγάλες ποσότητες ενέργειας γι' αυτό και είναι υποχρεωμένα να καταναλώνουν τροφή ίση με το βάρος τους σε ημερήσια βάση.

Πλούσια είναι και η ορνιθοπανίδα των δρυοδασών. Μέσα από τα φυλλώματα των γερικών βελανιδιών ακούγεται το τραγούδι της **γαλαζοπαπαδίτσας** (*Parus caeruleus*), του **δεντροτοποανάκου** (*Sitta europea*) και του **δεντροβάτη** (*Certhia brachydactyla* και *Certhia familiaris*), που συνθέτουν μαζί με τα πολλή άλλα ωδικά πουλιά την πρωινή χορωδία του δάσους. Με ράμφος ισχυρό σμιλεύουν οι **δρυοκοπάτες** (*Picidae*) τους δρύνους κορμούς, ψάχνοντας να τραφούν με τα δασικά έντομα του φλοιού, κι αφήνοντας να αντηχήσει στο δάσος και σε μεγάλη

απόσταση το χαρακτηριστικό υπόκωφο χτύπημα του ράμφους τους. Το καλοκαίρι μπορεί να δει κανείς, να γυροπετά κοντά στα χωριά ένας μικρός γύπας, ο **ασπροπάρης** (*Neophron percnopterus*).

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση ο **κούκος** (*Cuculus canorus*), ο προάγγελος της άνοιξης, φτάνει κάθε χρόνο στην περιοχή στην πλήτη αυτού του μεταναστευτικού μικρού γύπα.

Στα χαμηλά υψόμετρα, όπου η βλάστηση αποτελείται κύρια από αείφυλλους σκληρόφυλλους θαμνώνες, ζουν και τα περισσότερα είδη των ερπετών του Εθνικού Δρυμού. Η **σαΐτα** (*Coluber najadum*), το **σιπτόφιδο** (*Elaphe situla*), το **ασινόφιδο** (*Coronella austriaca*), η **κερκυραϊκή σαύρα** (*Algyroides nigropunctatus*) και η **κρασπεδωτή χελώνα** (*Testudo marginata*) είναι μερικά από αυτά.

Κρασπεδωτή χελώνα (*Testudo marginata*)

Προς ΚΟΖΑΝΗ Προς ΕΛΕΥΘΕΡΟ, ΠΑΛΙΟΣΣΕΛΙ, ΠΑΔΕΣ, ΔΙΣΤΡΑΤΟ Προς ΚΟΝΙΤΣΑ

ΚΟΝΙΤΣΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Για Κόνιτσα

ΚΑΛΛΙΘΕΑ

Λόπιτσα 2251

Κούλα 1560

ΠΑΛΙΑ ΚΛΕΙΣΩΝΙΑ

Μ. ΠΑΠΙΣΚΟ

ΜΙΚ. ΠΑΠΙΓΚΟ

Βοϊδομάτης

ΒΙΚΟΣ

ΧΑΡΑΔΡΑ ΑΨΟΥ

ΜΗΦΗ

ΌΡΟΣ

Ξερόλουτσα

Λούτσα Ρομπόζη

Αστράκα

Ενεπύριο Προβατάρια

Μεγάλο Πουρναίο

Κατακτόρος

Μεγάλο Πουρναίο

Μεγάλο Πουρναίο

Μεγάλο Πουρναίο

Προς ΒΡΥΣΟΧΩΡΙ

Προς ΙΔΑΝΝΙΝΑ

Προς ΒΡΥΣΟΧΩΡΙ

Μονή Αγ. Τριτάτου

Μονή Στοιμιού

Μονή Κόνιτσας

Μονή Αγ. Αποστόλων

Μονή Αγ. Αποστόλων

Μονή Αγ. Αποστόλων

Ρατδοβούκι 1977

Γαλατσία 2377

Μαζουρά 2480

Γαλατσία II 2480

Μαζουρά 2480

Μαζουρά 2480

Μαζουρά 2480

Μαζουρά 2480

Μαζουρά 2480

Μαζουρά 2480

Μαζουρά 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Μεγάλο Πουρναίο 2480

Σουμάρη 2297

Δρακόλιμνη

Τα δάση κωνοφόρων και οξιάς

Στα μέσα υψόμετρα της χαράδρας του Αώου (1.000 μ. - 1.600 μ.) απλώνονται μικτά και αμιγή δάση **μαυρόπευκου** (*Pinus nigra*), **ελάτης** (*Abies borisii - regis*) και **οξιάς** (*Fagus sylvatica*) ενώ στα ίδια υψόμετρα στη χαράδρα του Βίκου φυτρώνουν εκτός από τα έλατα και η **ορεινή άρκευθος** (*Juniperus foetidissima*).

Τα ώριμα δάση που δεν έχουν υλοτομηθεί για πολύ καιρό, είναι ο βιότοπος του πιο μεγαλόσωμου ευρωπαϊκού δρυοκοιλιάτη - του **μαύρου δρυοκοιλιάτη** (μαυροτσικλιτάρια, *Dryocopus martius*). Στα δάση κωνοφόρων και οξιάς ζει η **αρκούδα**, το **ζαρκάδι** και το **αγριογούρουνο** ενώ ελάχιστες φορές έχουν παρατηρηθεί εξαιρετικά σπάνια είδη όπως το **δασσοκούνναβο** (*Martes martes*) και ο **λύγκας** (*Lynx lynx*). Στις πιο απόκρημνες περιοχές των δασών αυτών ξεχειμωνιάζει το **αγριόγιδο** (*Rupicapra rupicapra*), ένα από τα πιο σπάνια και εντυπωσιακά είδη θηλαστικών της πατρίδας μας.

Τα ρόμπολα

Στο ανώτερο υψομετρικό όριο των δασών της χαράδρας του Αώου (1.600 - 2.000 μ.), φυτρώνει ένα είδος ψυχρόβιου κωνοφόρου, η **λευκόδερμη πεύκη** (*Pinus leucodermis*), που είναι περισσότερο γνωστή με το κοινό της όνομα **ρόμπολο** και συχνά σχηματίζει συστάδες αποτελούμενες από μεγάλα υπεραιώνθια δέντρα. Από τα πουλιά συχνότερα συναντάται η **ελατοπαπαδίτσα** (*Parus ater*), ο **δενδροβάτης** (*Certhia brachydactyla*) και η **μαυροτσικλιτάρια**, ενώ από τα θηλαστικά απαντάται σε όλη τη διάρκεια του

έτους το **αγριόγιδο** και αρκετά συχνά η **αρκούδα**.

Τα υποαλπικά και αλπικά λιβάδια

Στα μεγάλα υψόμετρα (2.000 μ. και πάνω) εκτείνονται τα υποαλπικά και τα αλπικά λιβάδια που αποτελούνται από πόες και μικρούς αγκαθωτούς θάμνους. Οι περιοχές αυτές σκεπάζονται με χιόνι καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα ενώ το καλοκαίρι απαντάται μία από τις πλουσιότερες βιοκοινωνίες πουλιών της Ελλάδας με είδη όπως η **χιονάδα** (*Eremophilla alpestris*), ο **χιονόστρουθος** (*Montifringilla nivalis*), ο **χιονοψάητης** (*Prunella collaris*), η **πετροπέρδικα** (*Alectoris graeca*) και οι **κελάδες** (*Anthus sp.*). Είναι φορές που στα ουράνια γλιστρούν επιβλητικά, ζυγιάζοντας τις μεγάλες φτερούγες τους, αετοί και γύπες: ο **χρυσαιτός** (*Aquila chrysaetos*), το έμβλημα των ορθοπληγαίων, και τα **όρνια** (*Gyps fulvus*), οι φυσικοί καθαριστές της φύσης.

Οι ορθοπλαγιές

Ακόμα και οι αφιλόξενες απόκρημνες ορθοπλαγιές, οι σάρες (χαλικώνες), τα λούκια και οι βραχοσχισμές, αποτελούν ιδιαίτερα ενδιαίτηματα, όπου συγκεκριμένες μορφές ζωής επιβιώνουν στις ιδιαίτερες συνθήκες του ασταθούς υποστρώματος και της φτωχής βλάστησης.

Η **σβαρνίστρα** (*Tichodroma muraria*), ένα σπάνιο και εντυπωσιακό πουλί με χρωματισμό κόκκινο, γκρί και μαύρο, μπορεί και αναρριχάται στις ορθοπλαγιές με μεγάλη επιτηδειότητα, κουνώντας

Δρακόλιμνη

Αλπικοί τρίτωνες (*Triturus alpestris*)

Το οροπέδιο των Λιμνών (Λάκκα Τσουμάνη) και στο βάθος η κορυφή Αστράκα (2.436 μ)

διαρκώς τις πλατιές φτερούγες της σαν πεταλούδα. Τα αεικίνητα **πετροχελίδονα** (*Ptyonoprogne rupestris*) χτίζουν τις φωλιές τους στις προφυλαγμένες από τη βροχή κοιλάδες των βράχων. Τα δύο είδη καλιακούδων, οι **κιτρινοκαλιακούδες** (*Pyrrhocorax graculus*) και οι **κοκκινοκαλιακούδες** (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), που ξεχωρίζουν από το διαφορετικό χρώμα του ράμφους τους (κίτρινο και κόκκινο αντίστοιχα), πετούν σε μεγάλα σμήνη και κουρνιάζουν στα κάθετα βράχια. Τέλος στις απόκρημνες και σκιερές περιοχές των ορθοπλαγιών, προφυλαγμένα από το κίνδυνο του ήυκου και των λαθροκυνηγών, αναζητούν καταφύγιο τους καλοκαιρινούς μήνες τα λιγοστά κοπάδια **αγριόγιδων** που υπάρχουν στο Δρυμό.

Οι ορεινές λίμνες

Στα μεγάλα υψόμετρα του Δρυμού δεν υπάρχουν πολλές πηγές και ρέματα, και τα πετρώματά του είναι κυρίως ασβεστόλιθικά, ευδιάλυτα και υδατοπερατά. Στις περιοχές, όμως, όπου αντί του ασβεστόλιθου υπάρχει φηύσχος, σχηματίζονται **μικρές λίμνες**.

Η πιο μεγάλη απ' όλης είναι η **Δρακόλιμνη** που βρίσκεται στα 2.050 μέτρα και συνδέεται με διάφορους θρύλους της περιοχής. Οι λίμνες αυτές είναι μεγάλης σημασίας για τη διατροφή και αναπαραγωγή των τριών από τα δέκα είδη αμφιβίων που ζουν στο Δρυμό: **αηλικός τρίτωνας** (*Triturus alpestris*), **βομβίνη** (*Bombina variegata*), **πρασινόφρυκος** (*Bufo viridis*).

Τα ποτάμια

Στις όχθες των ποταμών Αώου και Βοϊδομάτης φυτρώνουν **πλατάνια** (*Platanus orientalis*), **τιές** (*Salix sp.*) και **σκήθρα** (*Alnus glutinosa*). Εννιά είδη ψαριών ζουν στους δύο ποταμούς. Από αυτά περισσότερο γνωστά είναι η **πέστροφα** (*Salmo trutta*), ο **κέφαλος των γλυκών νερών** (*Leuciscus cephalus*) και το **συρτάρι** (*Chondrostoma nasus*) ενώ άλλα, όπως το ενδημικό είδος του ποταμού Αώου **πινδοβίνος** (*Orthias pindus*), είναι γνωστά μόνο στην επιστημονική κοινότητα.

Στα ρέματα και στις μικρές λιμνούλες που βρίσκονται στις όχθες των ποταμών ζουν τέσσερα είδη **νεροβάτραχων** (*Rana sp.*), δύο είδη **νερόφιδων** (*Natrix natrix* και *Natrix tessellata*) και **χωματόφρυνοι** (*Bufo bufo*), που πησιάζουν στο νερό μόνο κατά την αναπαραγωγική περίοδο.

Όσον αφορά τα υδρόβια πουλιά, μερικές φορές κάνει την εμφάνισή του ο **σταχτοστικνιάς** (*Ardea cinerea*), κυρίως στις περιοχές του Δρυμού που γειτνιάζουν με τον κάμπο της Κόνιτσας, ενώ ο **νεροκότσουφας** (*Cinclus cinclus*) ζει πάντα δίπλα στα ποτάμια, πετώντας, βουτώντας και περπατώντας πάνω στο νερό.

Η **βίδα** (*Lutra lutra*), θηλαστικό άμεσα συνδεδεμένο με το υγρό στοιχείο, αναζητά καταφύγιο στην πυκνή παράχθια βλάστηση των δύο ποταμών, ενώ στις όχθες τους ζει και η **νερομουγαλή** (*Neomys sp.*), μικρό θηλαστικό που τρέφεται κύρια με υδρόβια και εδαφόβια ασπόνδυλα.

Σταχτοπετροκλής (*Oenanthe oenanthe*)

Βοϊδομάτης

Χλωριδικός πλούτος

Τεράστια είναι η οικολογική αξία του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου όσον αφορά στο χλωριδικό του πλούτο. Σαν έρθει η άνοιξη, ένα πλήθος από αγριοπούλουδα γεμίζει τα δάση, τα ρέματα, τα αλπικά λιβάδια και τα βράχια με αρώματα, χρώματα κι ομορφιά. Τα είδη επιλέγουν σοφά και με εντυπωσιακή εξειδίκευση τις μικροθέσεις και το χρόνο άνθησης, καλύπτοντας κάθε γωνιά της φύσης και ανεβάζοντας το συνολικό αριθμό των φυτικών ειδών του Δρυμού και της γύρω οροσειράς της Τύμφης σε πάνω από **1.700 είδη** και υποείδη. Η μοναδικότητα του Δρυμού οφείλεται στο ότι προστατεύει μεταξύ των άλλων και πέντε **ενδημικά είδη**, δηλαδή είδη που δεν απαντώνται πουθενά αλλού σε ολόκληρο τον κόσμο – *Silene intonsa*, *Saxifraga biflora epirotica*, *Galium sacrorum*, *Hieracium dasycraspedum* και *Hieracium necopinum*. Ο Δρυμός φιλοξενεί άλλα δεκαεννέα ενδημικά είδη της Ελλάδας, δηλαδή είδη που δεν απαντώνται σε κανένα άλλο μέρος της χώρας μας, ενώ προστατεύει ένα μεγάλο αριθμό φυτικών ειδών που έχουν ιδιαίτερη **επιστημονική σημασία**, είναι **σπάνια** ή **προστατευόμενα**. Ένα εντυπωσιακό χαρακτηριστικό της χλωρίδας του Δρυμού και της γύρω περιοχής είναι πως αρκετά γέννη φυτών χαρακτηρίζονται από έναν ασυνήθιστα μεγάλο αριθμό ειδών για μια τόσο μικρή περιοχή. Τέτοια γέννη φυτών είναι η **δρυς** (*Quercus*) με 9 είδη, η **σιλήνη** (*Silene*) με 27 είδη, το **σέδο** (*Sedum*) με 14 η **σαξιφράγκα** (*Saxifraga*) με 13, το **τριφύλλι**

(*Trifolium*) με 43, το **γεράνι** (*Geranium*) με 18, η **βιόλα** (*Viola*) με 12, η **βερόνικα** (*Veronica*) με 16 και η **καμπανούλα** (*Campanula*) με 14.

Στα ξέφωτα των δασών του Δρυμού, εκεί όπου οι ακτίδες του ήλιου δυναμώνουν αργά τους νεαρούς μίσχους και τα μπουμπούκια των λουλουδιών, ανθίζουν νωρίς την άνοιξη οι **άγριοι κρίνοι** του γένους **λείριο** (*Lillium*) και οι **ίριδες** (*Iris*). Είναι από τα πιο όμορφα άνθη του Δρυμού, με έντονα χρώματα και μεγάλο μέγεθος.

Το **λείριο το χαλκηδονικό** (*Lillium chalcedonicum*) και το **λείριο του Χελδράιχ** (*Lillium heldraichi*) έχουν έντονο κόκκινο χρώμα, το **λείριο το μάρταγον** (*Lillium martagon*) ροζ, το **λείριο το πάλληευκο** (*Lillium candidum*) λευκό, η **ίριδα η γερμανική** (*Iris germanica*) βαθύ μπλέ.

Αλλά ο χορός των χρωμάτων απλώνεται και πάνω από το ανώτερο υψομετρικό όριο των δασών.

Την άνοιξη εντυπωσιάζει ο **νάρκισσος ο ποιητικός** (*Narcissus poeticus*) με τα ολόλευκα άνθη του, η σπάνια **τουλίπα η αυστραλιανή** (*Tulipa australis*) με κίτρινο χρώμα και σε ακόμα πιο μεγάλα υψόμετρα τα γαλάζια άνθη της **γεντιανής της εαρινής** (*Gentiana verna*). Μέχρι και οι σχισμάδες των βράχων στολίζονται με αγριοπούλουδα, με τα διάφορα είδη του **σέδου**, με τις **σαξιφράγκες** –όπως η σαξιφράγκα η σπρουνέριος (*Saxifraga sprunerii*)– και με τον **αθάνατο** (*Semprevivum marmoreum*).

Νάρκισσος ο ποιητικός (*Narcissus poeticus*)

Λαοί - Νομαρχική Αρχαιολογική Λυαλναι

Ένα ακόμα ενδιαφέρον και εύκολα αναγνωρίσιμο από τα μικρά σε χρώμα ροζ ή μοβ άνθη του, είναι η **ραμόντα η σερβική** (*Ramonda serbica*), φυτό των χαμηλών υψομέτρων των δύο χαραδρών του Βίκου και του Αώου. Στο Δρυμό απαντώνται επίσης αρκετά είδη

Ραμόντα η σερβική (Ramonda serbica)

Σαξιφράγκες (Saxifraga sprunerii)

Λείριο το μάρταγον (Lillium martagon)

Κένταυρέα (Centaurea deustiformis)

Βιόλες (Viola sp.) και πριμουίλα (Primula vulgaris) σε κορμό δέντρου

Γεντιανή η εσπινή (Gentiana verna)

σπανίων **ορχιδεών** (*Ophrys sphegodes*, *Orchis simia*, *Dactyloriza sambucina* κá), η **κόκκινη παιωνία** (*Paeonia peregrinna*) και πολλή άληθα.

Η φήμη του Δρυμού για τη χλωριδική του αξία οφείλεται ακόμη στα **φαρμακευτικά** του φυτά, των οποίων τις θεραπευτικές ιδιότητες γνώριζαν από πολύ παλιά οι κάτοικοι των χωριών γύρω από τη χαράδρα του Βίκου. Από τα χωριά αυτά, μέχρι τα τέλη του 19ου αι. που διαδόθηκε η σύγχρονη ιατρική, κατάγονταν πολλοί πρακτικοί γιατροί, οι λεγόμενοι «Βικογιατροί».

Στα φαρμακευτικά φυτά του Εθνικού Δρυμού, που ξεπερνούν τα 250 είδη, περιλαμβάνονται: ο **ελλέβορος ο κυκλόφυλλος** (*Helleborus cyclophyllus*), το **φασκόμηλο** (*Salvia officinalis*), το **κώνειο** (*Conium maculatum*), η **γαλαταΐδα** (*Euphorbia hirsinities*), η **σατουρέγια** (*Satureia montana*), το **τσάι του βουνού** (*Sideritis raeseri*), η **μέντα** (*Mentha longifolia*), η **δάφνη η ολεοειδής** (*Daphne oleoides*) και πολλή άληθα.

Παιωνία (Paeonia Peregrinna)

Ορχιδέα (Ophrys shegodes)

Οι προφυλαγμένες από τον άνεμο, το χιόνι και τη βροχή σπηλιές του φαράγγιου του Βοϊδομάτη αποτέλεσαν ιδανικό καταφύγιο για τους πρωτόγονους κυνηγούς της παλαιολιθικής εποχής. Στα σπήλαια αυτά που είναι γνωστά με τον όρο «**βραχοσκεπές**» και ειδικά στο «**Κλειδί**» βρέθηκαν ποθυάριθμα οστά, υπολλείματα των κυνηγετικών επιτυχιών των προϊστορικών ανθρώπων καθώς επίσης και πολλή λίθινα εργαλεία. Η πανίδα της εποχής εκείνης (15.000 - 8.000 π.Χ.), που συμπίπτει με το τέλος της τελευταίας παγετώδους περιόδου, ήταν πολύ πλούσια και αποτελούνταν κύρια από **αηλικούς αιγάγρους** (*Capra ibex*) –που αργότερα εξαφανίστηκαν οριστικά από την Ελλάδα– και από **αγριόγιδα** (*Rupicapra rupicapra*).

Στις ομαλές περιοχές που βρίσκονται στα όρια του Δρυμού έχουν βρεθεί αρκετά στοιχεία που μαρτυρούν την ανθρώπινη παρουσία κατά την αρχαιότητα. Στα Κάτω Πεδινά και στον Ελαφότοπο βρέθηκαν τάφοι της εποχής του χαλκού (12ος αι. π.Χ.). Ανάμεσα από τα χωριά **Μονοδένδρι και Βίτσα** ανακαλύφθηκαν δύο αρχαία νεκροταφεία και ερείπια οικισμού που κατοικήθηκε από τον 9ο έως τον 4ο π.Χ. αιώνα.

Οι κάτοικοι του μικρού αυτού οικισμού που βρίσκεται στα 1.000 μ. υψόμετρο ήταν νομάδες κτηνοτρόφοι που έρχονταν με τα κοπάδια τους κάθε καλοκαίρι στους ορεινούς βοσκότοπους του Δρυμού.

Ένας ακόμα αρχαίος οικισμός και νεκροταφείο του 10ου έως και 5ου αιώνα π.Χ. βρέθηκε στο κάμφο της Κόνιτσας, εκεί που ο Βοϊδομάτης συναντά τον ποταμό Αώο (**λήφος Λιατοβούνι**). Οι κάτοικοι αυτού του οικισμού, που βρίσκεται στα 450 μ., παρέμεναν όλο το χρόνο στην περιοχή και ασχολούνταν με τη γεωργία και τη κτηνοτροφία. Τα ενδιαφέροντα ευρήματα από τις δύο παραπάνω αρχαιολογικές θέσεις εκτίθενται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων.

Η αρχαία ακρόπολη «**Καστράκι**», που βρίσκεται σε βραχώδη θέση στο φαράγγι του Βοϊδομάτη, χρονολογείται από την ελληνιστική εποχή (330 π.Χ. - 168 π.Χ.) και πιστεύεται πως αποτελούσε μία από τις βασικές οχυρώσεις του βασιλιά της Ηπείρου Πύρρου. Την περίοδο αυτή όσο και κατά τη Ρωμαϊκή (168 π.Χ. - 330 μ.Χ.) περιορισμένα ευρήματα στη δυτική έξοδο της χαράδρας του ποταμού Αώου στις παρυφές της πόλης της Κόνιτσας, αποδεικνύουν την ύπαρξη μικρού οικισμού ενώ η πιο σημαντική οχύρωση του **Κάστρου της Κόνιτσας** φαίνεται πως έλαβε χώρα το 14ο αιώνα.

Ζαγόρι: Πέτρα σμιλεμένη στο χρόνο, από τη φύση και τον άνθρωπο

Βαθιές χαράδρες και πέτρινες σκάλες, ασίγαστα κρυστάλλινα ποτάμια και περίτεχνα τοξωτά γεφύρια, απότομα ορμητικά ρέματα και πετρόχτιστοι νερόμυλοι, τεράστιοι θεικοί βράχοι και πέτρινοι οικισμοί. Φύση και άνθρωπος σε απόλυτη ταύτιση και αρμονία. Ένα ενιαίο σύνολο σαρανταέξι χωριών βόρεια - βορειοδυτικά των Ιωαννίνων, διάσπαρτων σαν

αποφωλιές στα βουνά της Τύμφης, του Μισοκελίου και του Λύγκου, αποτελούν το Ζαγόρι. Το όνομά του δηλώνει τον «τόπο πίσω από το βουνό» και προέρχεται από την σλαβική σύνθετη λέξη «Za-gori». Γεωγραφικά χωρίζεται σε τρεις επιμέρους ενότητες το Ανατολικό, το Κεντρικό και το Δυτικό Ζαγόρι με δεκαέξι, είκοσι και δέκα χωριά αντίστοιχα. Χωριά πετρόχτιστα με απείρτους και περίκαλλους ναούς και σπίτια αρχοντικά. Σε ολόκληρο τον δομημένο χώρο του Ζαγορίου αντικατοπτρίζεται μέχρι και σήμερα ο πλούτος αθηολτινών εποχών ο οποίος δεν θα μπορούσε να αποδοθεί απλά και

Αρχαίος οικισμός Βίτσας - Μονοδενδρίου

μόνο στην εκμετάλλευση των λιγοστών παραγωγικών πόρων της περιοχής.

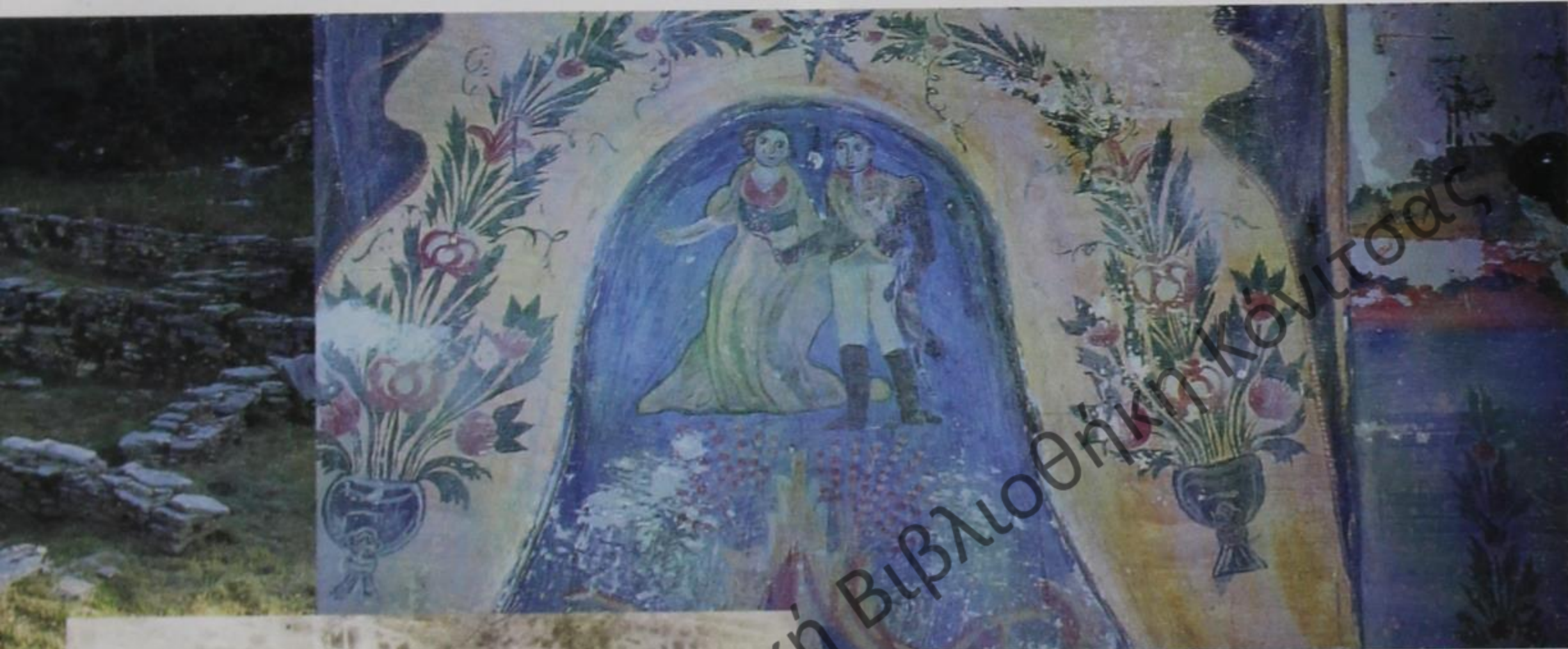
Η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου, στηρίχθηκε κυρίως, στις ιδιαίτερες σχέσεις που ανέπτυξαν οι Ζαγορίσιοι με την οθωμανική διοίκηση. Χάρη στα σημαντικά προνόμια που οι Ζαγορίσιοι απέσπασαν από τους Τούρκους, διατήρησαν ένα είδος αυτονομίας - αυτοδιοίκησης καθώς και ένα καθεστώς ιδιαίτερης φορολογικής μεταχείρισης. Σε αυτό το ξεχωριστό διοικητικό και φορολογικό καθεστώς, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλους παράγοντες, αποδίδεται το φαινόμενο της αποδημίας των Ζαγορίσιων σε διάφορα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Ρωσίας και της Δυτικής Ευρώπης, που άρχισε περίπου στα τέλη του 16ου αιώνα και κορυφώθηκε από τα μέσα του 18ου έως τα μέσα του 19ου αιώνα.

Η περίοδος αυτή, που σφράγισε ανεξίτηλα την οικονομική και κοινωνική πρόοδο του Ζαγορίου, είναι αποτυπωμένη μέχρι και σήμερα στους οικισμούς του και στο ευρύτερα αναπτυγμένο οικιστικό του δίκτυο (γεφύρια, δρόμοι, σκάλες, βρύσες, κ.λπ.) το οποίο δημιουργήθηκε από τις δωρεές εύπορων ξενιτεμένων Ζαγορίσιων και από τα χέρια, ως επί το πλείστον, μαστόρων από τα χωριά της Κόνιτσας. Παράλληλα κατά την περίοδο αυτή ολοκληρώθηκε και η κοινωνική συγκρότηση του Ζαγορίου.

Ουσιαστικά στο Ζαγόρι οι διάφορες κοινωνικές ομάδες διακρίνονταν από τις ιδιαίτερες παραγωγικές - οικονομικές δραστηριότητες που ανέπτυξαν στο χώρο. Οι Ζαγορίσιοι επιδίδονταν κύρια στο εμπόριο και στα γράμματα. Ειδικότερα οι Ζαγορίσιοι του Ανατολικού Ζαγορίου (Βλάχο-Ζαγορίσιοι) επιδίδονταν -όπως και σήμερα- και σε συγκεκριμένα επαγγέλματα που σχετίζονταν με τις δασώδεις περιοχές όπου βρίσκονται τα χωριά τους (υλοτόμοι κ.ά.). Οι νομάδες κτηνοτρόφοι Σαρακατσάνοι, έρχονταν -όπως και σήμερα- κάθε καλοκαίρι με τα κοπάδια τους στα ορεινά και υποαλπικά λιβάδια του

Ζαγορίου από τις περιοχές της Θεσπρωτίας που ξεχειμώνιαζαν. Από τις αρχές του 20ού αιώνα και έπειτα αρκετοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν μόνιμα πλέον στα χωριά της ευρύτερης περιοχής των θερινών τους βοσκότοπων.

Άλλη, μικρότερη πληθυσμικά, κοινωνική ομάδα του Ζαγορίου ήταν οι Γύφτοι που ασχολούνταν σχεδόν αποκλειστικά με τα τεχνικά επαγγέλματα (σιδεράδες, πεταλωτήδες κ.λπ.) και με τη μουσική ενώ κάτοικοι από άλλες περιοχές εκτός του Ζαγορίου (π.χ. Λάκκα Σούλι) εγκαταστάθηκαν στην περιοχή και ασχολήθηκαν με βοηθητικές λειτουργίες

Τοιχογραφία με το Μέγα Ναπολέοντα στο εσωτερικό αρχοντικού στο Ζαγόρι

Γάμος στο Ζαγόρι

Γλέντι σε κάποια γιορτή στο Ζαγόρι

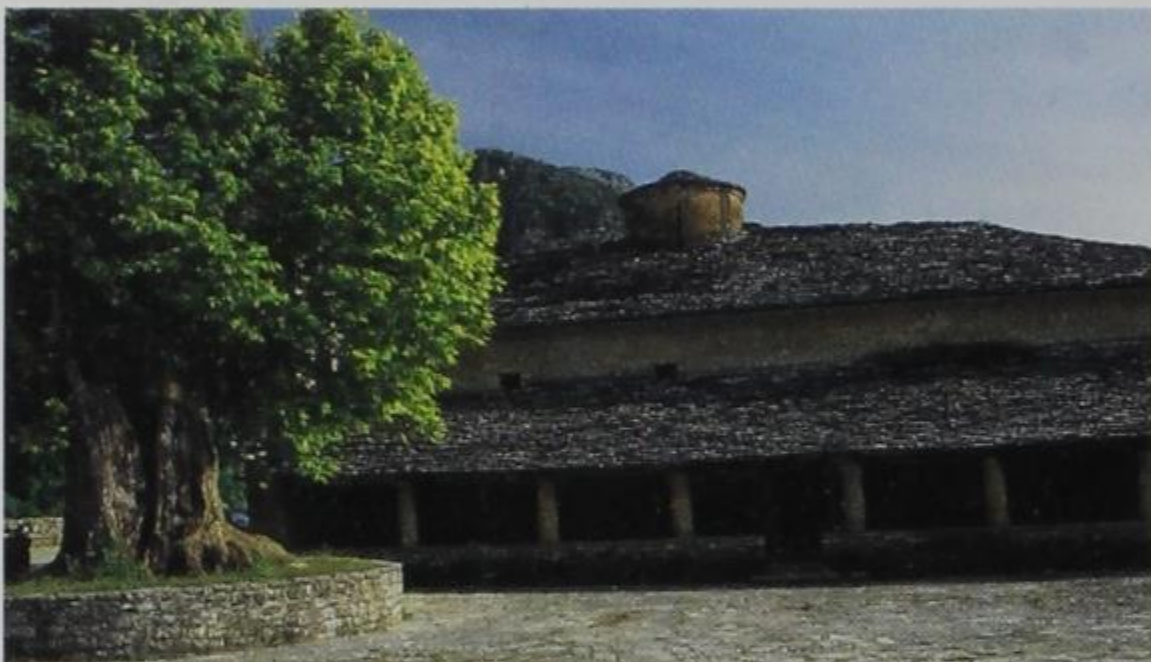
(τσοπάνηδες, αγροφύλακες κ.ά.).

Μετά το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου και με τον εμφύλιο, το Ζαγόρι ακολούθησε την μοίρα άλλων των χωριών της Ηπείρου, η οποία σφραγίστηκε από την μαζική έξοδο και την φυγή προς τις πόλεις, ενώ την δεκαετία του '60 η μετανάστευση και η αστυφιλία το αποδυνάμωσαν συνοδικά. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 γίνεται μια προσπάθεια ανάπτυξης της περιοχής με αιχμή τον τουρισμό, καθώς πολλά από τα χωριά διατηρούν έως σήμερα, σχεδόν αναλλοίωτη την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα. Σήμερα οι κάτοικοι των χωριών του Ζαγορίου που βρίσκονται μέσα και γύρω από το Δρυμό, ασχολούνται, εκτός από τον τουρισμό, με την κτηνοτροφία, τη γεωργία (σε περιορισμένη κλίμακα) και επιπλέον την υλοτομία, στα χωριά που βρίσκονται στα βορειοανατολικά.

Τα Ζαγοροχώρια του Δρυμού

Ο **Βίκος** είναι μικρό χωριό χτισμένο στη δυτική είσοδο του ομώνυμου φαραγγιού. Η εκκλησία του Αγίου Τρύφωνα στο κέντρο του οικισμού που χτίστηκε το

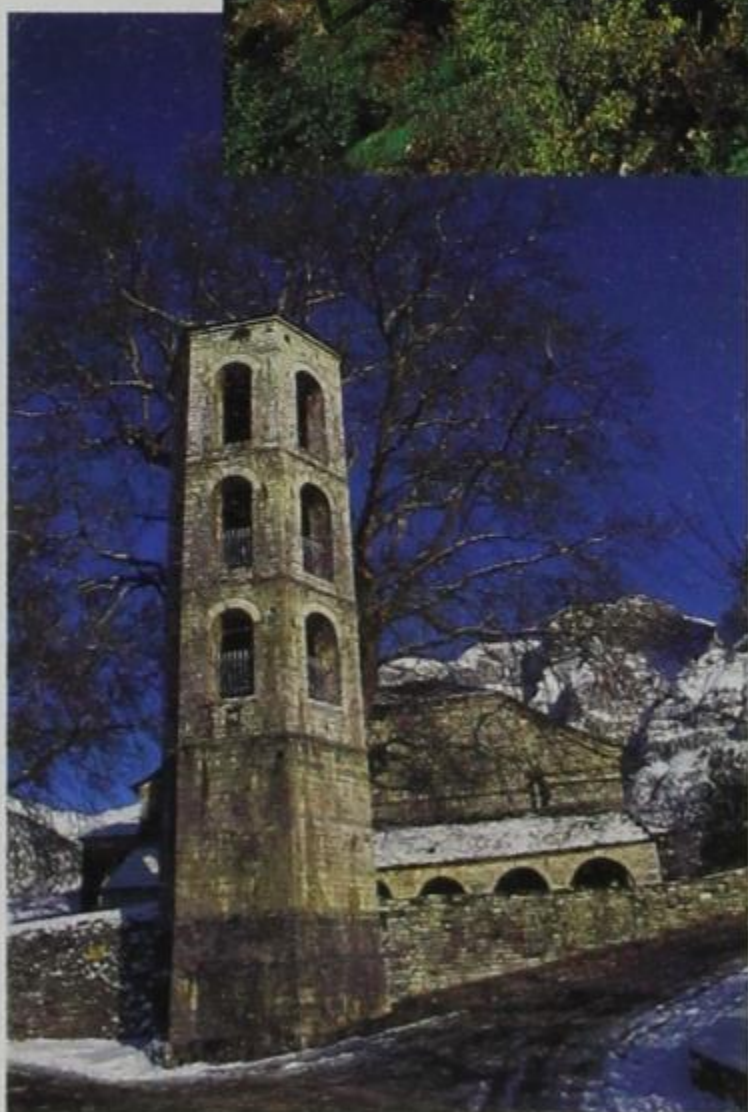
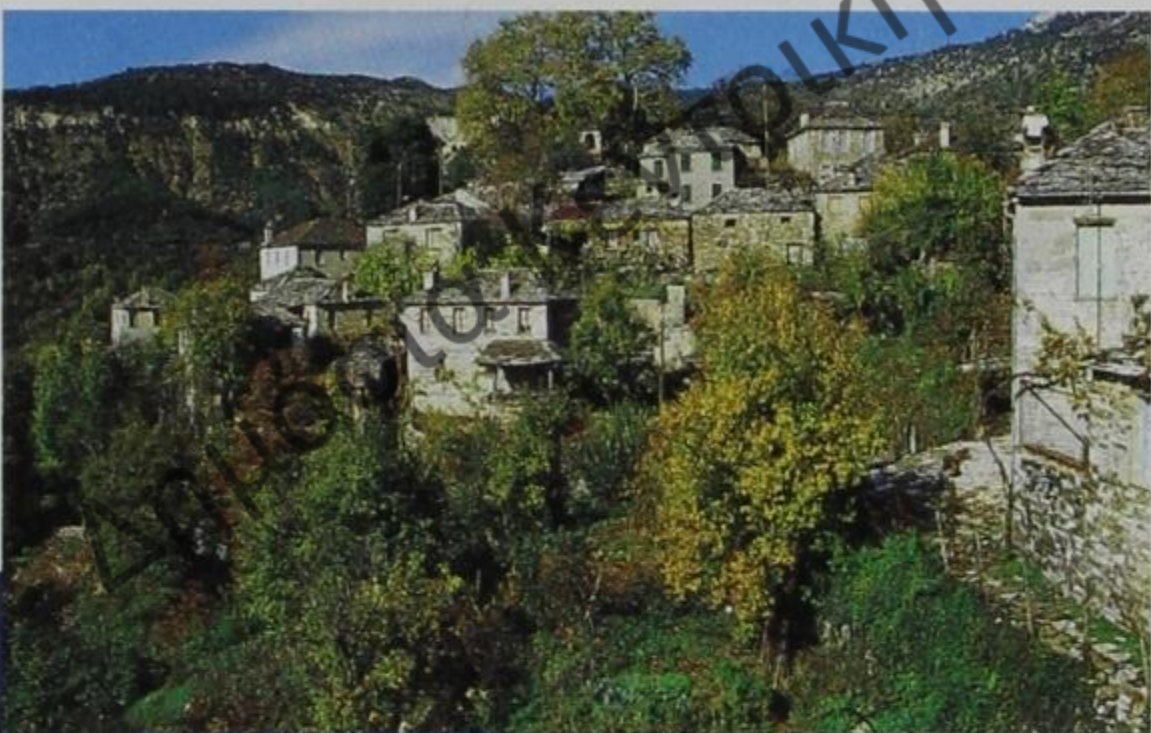

Άγιος Τρύφωνας Βίκου

1871 διαθέτει αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Στις πηγές του ποταμού Βοϊδομάτη, στην είσοδο του φαραγγιού του Βίκου βρίσκεται η εκκλησία της Παναγίας (Κοίμηση της Θεοτόκου) που χτίστηκε το 1738 και έχει αξιόλογες τοιχογραφίες.

Το **Πάπιγκο** είναι χτισμένο στις υπώρειες της κορυφής Αστράκας και των βραχωδών εξάρσεων της που είναι περισσότερο γνωστοί ως «Πύργοι του Παπίγκου». Αποτελείται από δύο παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

Μικρό Πάπιγκο

Το καμπαναριό του Αγίου Βλασίου στο Μεγάλο Πάπιγκο

συνοικίες το Μεγάλο και το Μικρό Πάπιγκο. Στο πρώτο δεσπόζει ο ενοριακός ναός του Αγίου Βλασίου (1852) με το εξάγωνο καμπαναριό, ενώ το δεύτερο είναι ένας από τους λίγους οικισμούς της Ελλάδας που έχει διατηρήσει εντελώς αλώβητα τα οικιστικά του χαρακτηριστικά αφού δεν διασχίζεται καθόλου από αυτοκινητόδρομους. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όλοι οι ναοί και τα παρεκκλήσια του Παπίγκου.

Το **Μονοδένδρι** βρίσκεται στο νοτιοανατολικό χείλος της χαράδρας του Βίκου. Ο οικισμός διατηρεί στο σύνολό του το παραδοσιακό χρώμα ενώ κεντρική θέση κατέχει ο ενοριακός ναός του Αγίου Αθανασίου (1830)

Αγ. Αθανάσιος (αριστερά) και Αγ. Μηνάς (δεξιά) Μονοδενδρίου

και ο μικρότερος ναός του Αγίου Μηνά (χτισμένος πριν το 1620) που παλιότερα ήταν μοναστήρι. Στο αναπαλαιωμένο αρχοντικό Πανταζή λειτουργεί το «Κέντρο Εκθέσεων και Συναθροίσεων» ενώ στις παρυφές του οικισμού βρίσκεται το πετρόκτιστο θέατρο. Από τη θέση «Οξιά» λίγα χιλιόμετρα μετά το χωριό και από το μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής προσφέρεται ανεπανάληπτη θέα της χαράδρας του Βίκου.

Τα Ζαγοροχώρια γύρω από το Δρυμό

Ο **Άγιος Μηνάς** είναι ένα μικρό χωριό κοντά στο φαράγγι του Βοϊδομάτη. Στη γύρω περιοχή και κάτω από την προστασία που προσέφερε η ακρόπολη της βραχώδους εξέαρσης «Καστράκι» διακρίνονται ακόμα τα ερείπια παλιού οικισμού που η ιστορία παραχωρεί τη θέση της στις τοπικές παραδόσεις και θρύλους, όπως για την τύχη των δύο ισχυρών οικογενειών της περιοχής του Σταμάτη και του Γερένη που εξοντώθηκαν για ασήμαντες διαφορές μέχρι ενός.

Η **Αρίστη** είναι χτισμένη στη βορινή πλαγιά του ιστορικού, από την περίοδο του Ελληνοϊταλικού πολέμου,

Αρίστη

υψώματος «Γκραμπάλα» ή «Ροϋνίκος» όπως λέγεται τοπικά. Στο κέντρο του οικισμού βρίσκεται ο ενοριακός ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου (1718) με αξιόλογο ξύλινο τέμπλο και τοιχογραφίες.

Η **Βίτσα** βρίσκεται στη νοτιοανατολική είσοδο της χαράδρας του Βίκου. Ο οικισμός με τα μεγάλα ζαγορίσια αρχοντικά, που αναφέρεται από την εποχή του δεσποτάτου της Ηπείρου (1361), διατηρεί το παραδο-

Βίτσα

σιακό χαρακτήρα του σε άριστη κατάσταση. Έχει αξιόλογες εκκλησίες όπως η Κοίμηση της Θεοτόκου (1728), ο Άγιος Νικόλαος (17ος αι.), οι Ταξιάρχες (17ος αι.) κ.ά.

Το **Καπέσοβο** είναι χτισμένο στην ανατολική υπώρεια του βραχώδους υψώματος «Γραδίστα» που μαζί με τις απέναντι πηλαγιές του Βραδέτου σχηματίζει το φαράγγι της Μεζαριάς, παρακλήδι του Βίκου. Διατηρεί απόλυτα τον παραδοσιακό του χαρακτήρα, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει ο κεντρικός ναός του Αγ. Νικολάου (1793). Η Πασχάλειος Σχολή με δεκατέσσερις αίθουσες αποτελεί το μεγαλύτερο εκπαιδευτήριο του Ζαγορίου. Χτίστηκε το 1861 με χρήματα των αδελφών Πασχάλη που ήταν ταξιδεμένοι στη Ρώση.

Πασχάλειος Σχολή Καπεσόβου

Από το Καπέσοβο κατάγονταν σπουδαίες προσωπικότητες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ιστορία του Ζαγορίου και της Ηπείρου, όπως ο Αλέξης Νούτσος (1762-1822) ο οποίος διετέλεσε ανώτερος σύμβουλος του Αλή πασά, οι αδελφοί Μαρίνογλου κ.ά.

Το **Βραδέτο**, χτισμένο στα 1.340 μ. είναι το ψηλότερο χωριό του Ζαγορίου. Ο οικισμός είναι μικρός, αρμονικά χτισμένος πάνω στα σβεστολιθικά βράχια ανάμεσα από το φαράγγι της Μεζαριάς και το Βίκο. Ο κε-

ντρικός ναός του χωριού είναι αφιερωμένος στη Γέννηση της Θεοτόκου. Η θέση «Μπελόη» αποτελεί ένα από τα καλύτερα σημεία από όπου ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τη χαράδρα του Βίκου.

Βραδέτο

Το **Βρυσσώρι** βρίσκεται στους βορειοανατολικούς πρόποδες της οροσειράς της Τύμφης, κάτω από την κορυφή της Τσούκα Ρόσσα. Γύρω του απλώνονται δάση δρυός, κωνοφόρων και βελανιδιάς. Παρ' όλο που το χωριό κήκε από τους Γερμανούς το 1943 διατηρείται σε καλή κατάσταση. Σπουδαιότερο μνημείο του χωριού αποτελεί ο ναός του Αγ. Χαραλάμπους (1813).

Άλλα χωριά του Ζαγορίου που βρίσκονται κοντά στο Δρυμό είναι τα Κάτω και Άνω Πεδινά, ο Ελαφότοπος, το Δίλοφο, οι Κήποι, το Κουκούλι, το Τσεπέλοβο, το Σκαμνέλι και το Ηλιοχώρι.

*Αγ. Τριάδα
Βρυσσωρίου*

Κόνιτσα

Εκεί που σμίγει ο κάμπος με τα βουνά

Στους πρόποδες του όρους Τραπεζίτσα, εκεί που οι κορυφογραμμές στρογγυλεύουν, γίνονται πιο απαλές και σμίγουνε ψιθυριστά με το ζεστό κάμπο και το φιδίσιο ρου του ποταμού Αώου, είναι χτισμένη η Κόνιτσα. Το όνομά της πιστεύεται πως έχει σλαβική προέλευση και σημαίνει «αηλογοπάζαρο».

Κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Κόνιτσα κατοικούσαν τόσο χριστιανοί όσο και

*Η Κόνιτσα στους πρόποδες της Τραπεζίτσας.
Στο βάθος η χαράδρα του Αώου και η κορυφή Γκαμήλα*

μουσουλμάνοι. Οι χριστιανοί ασχολούνταν με το εμπόριο, τη γεωργία και τη βιοτεχνία. Πολλοί ξενιτεύονταν στη Ρουμανία, Αίγυπτο, Αμερική κ.ά. Στην Κάτω Κόνιτσα σώζεται μέχρι σήμερα το ένα από τα δύο τζαμιά που είχαν χτιστεί στις αρχές του 16ου αιώνα.

Από μία από τις οικογένειες μπέηδων που είχαν εγκατασταθεί στην Κόνιτσα καταγόταν και η μητέρα του Αλή πασά, η Χάμκω.

*Τμήμα οικιστικού
συγκροτήματος μπέηδων
στην Πάνω Κόνιτσα*

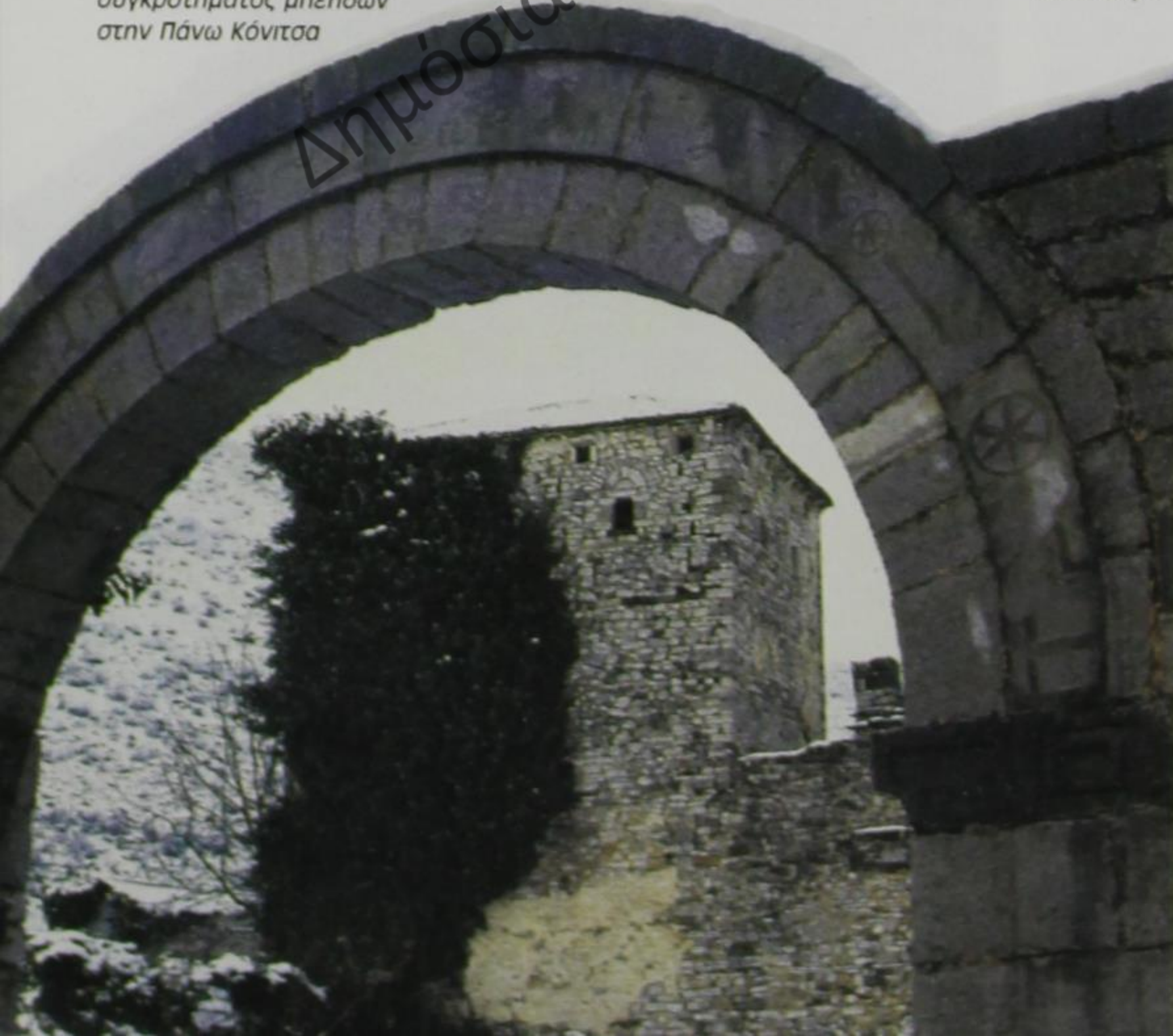
Με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1925 στη θέση των μουσουλμάνων της Κόνιτσας εγκαταστάθηκαν Έλληνες από τα χωριά Μιστί και Φάρασα της Καππαδοκίας.

Η πόλη της Κόνιτσας αποτέλεσε μεγάλο διοικητικό, οικονομικό, εμπορικό και πολιτισμικό κέντρο της περιοχής με το οποίο συνδέθηκαν οργανικά οι τέσσερις επιμέρους ενότητες της ομώνυμης Επαρχίας (τα χωριά του Σαραντάπορου, τα βλαχοχώρια του Σμόλικα - Γράμμου, τα χωριά της κοιλάδας του Αώου και τα χωριά του κάμπου της Κόνιτσας). Ο προσανατολισμός των κατοίκων των χωριών του Σαραντάπορου προς την οικοδομική τέχνη και τα συναφή επαγγέλματα τούς έχει προσδώσει τον όρο «μαστοροχώρια» ενώ στα βλαχοχώρια της υποαηλικής ζώνης του Σμόλικα - Γράμμου η νομαδική κτηνοτροφία και οι συναφείς με αυτήν ασχολίες αποτελούν τη κύρια δραστηριότητα των κατοίκων τους.

Σχεδόν σε όλα τα χωριά της κοιλάδας του Αώου που βρίσκονται στις νότιες πλαγιές του Σμόλικα (Παλιοσέλι, Πάρες, Αρματα, Δίστρατο) εκτός από ένα (Ελεύθερο) οι κάτοικοί τους προσδιορίζονται από την βλάχικη τους καταγωγή και οι παραγωγικές τους δραστηριότητες περιστρέφονται κύρια γύρω από την εκμετάλλευση των δασών. Εκτός από πριονάδες, καρβουνιάρηδες και κατραμάδες αρκετοί από τους κατοίκους των χωριών αυτών υπήρξαν κυρατζήδες, σαμαράδες και μυλωνάδες ενώ στο Ελεύθερο εξειδικεύονταν περισσότερο στην οικοδομική τέχνη. Τέλος τόσο στα χωριά του κάμπου της Κόνιτσας όσο και στην ίδια την Κόνιτσα η κύρια παραγωγική δραστηριότητα είναι η γεωργία. Επίσης το εμπόριο, η κτηνοτροφία και η μεταποίηση ξύλου κατέχουν

σημαντική θέση στην τοπική οικονομία της πόλης ενώ ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια γνωρίζει συνεχή αύξηση.

Από τις τέσσερις γεωγραφικές ενότητες των χωριών της Κόνιτσας μόνο η πόλη της Κόνιτσας και ορισμένοι από τους γύρω οικισμούς –το Ελεύθερο και η Πηγή στα ορεινά και η Καλλιθέα και η Κλειδωνιά στα πεδινά– βρίσκονται στα βόρεια και δυτικά όρια του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου. Από τις εκκλησίες των οικισμών αυτών αρκετό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο μητροπολιτικός ναός του Αγ. Νικολάου (1854) και η «Κόκκινη Παναγία» (Ζωοδόχος Πηγή) στην Κόνιτσα (13ος - 14ος αι.) όπως επίσης οι ναοί που βρίσκονται στον παλιό οικισμό της Κλειδωνιάς: Κοίμηση Θεοτόκου, Αγ. Νικόλαος (1620), Αγ. Αθανάσιος (1617). Επιπλέον στην Πάνω Κόνιτσα διατηρούνται σε καλή κατάσταση πολλή από τα αρχοντικά των μπέηδων και των εύπορων χριστιανικών οικογενειών.

Μοναστήρια:

Τόποι συνάντησης Θεού κι Ανθρώπου

Στον Ε.Δ. Βίκου - Αώου υπάρχουν οκτώ μοναστήρια. Στο εσωτερικό της χαράδρας του Αώου βρίσκεται η **Μονή Παναγίας Στομίου**. Το μοναστήρι χτίστηκε το 15ο αι. στις πηλαγίες της Τραπεζίτσας αλλά αργότερα (1774) μεταφέρθηκε στη σημερινή του θέση στους πρόποδες της Γκαμήλας. Από τη φωτιά που έβαλαν οι Γερμανοί το 1943, στα πηλαίσια εκκαθαριστικών επιχειρήσεων κατά των ανταρτών, διασώθηκε μόνο το καθολικό.

Η Μονή Στομίου στη χαράδρα του Αώου

Στην ανατολική είσοδο της χαράδρας του Αώου βρίσκεται η **Ι. Μονή Αγίας Τριάδας Βρυσσοχωρίου** η οποία ιδρύθηκε το 1667. Αξιόλογο είναι το υπόγειο ασκητήριό «Γκρόνιτσα» που βρίσκεται κάτω από το μοναστήρι και θεωρείται ότι κατοικήθηκε από το 1238.

Στο χείλος της χαράδρας του Βίκου κοντά στο χωριό Μονοδένδρι βρίσκεται το μοναστήρι της **Αγίας Παρασκευής** που χτίστηκε το 1412 από τον άρχοντα Μιχαήλ Βοεβόδα το Θεοτόκο, ο οποίος και εικονίζεται σε τοιχογραφία στην είσοδο του ναού.

Η **Μονή Προφήτη Ηλία Βίτσας** χτίστηκε πριν το 15ο αι. σε δασώδη λόφο πάνω από το χωριό Βίτσα. Το μοναστήρι ανακαινίστηκε αρκετές φορές από τα 1632 και έπειτα και αποτελούσε τον τόπο σύσκεψης των εκπροσώπων της Επιστασίας Ζαγορίου.

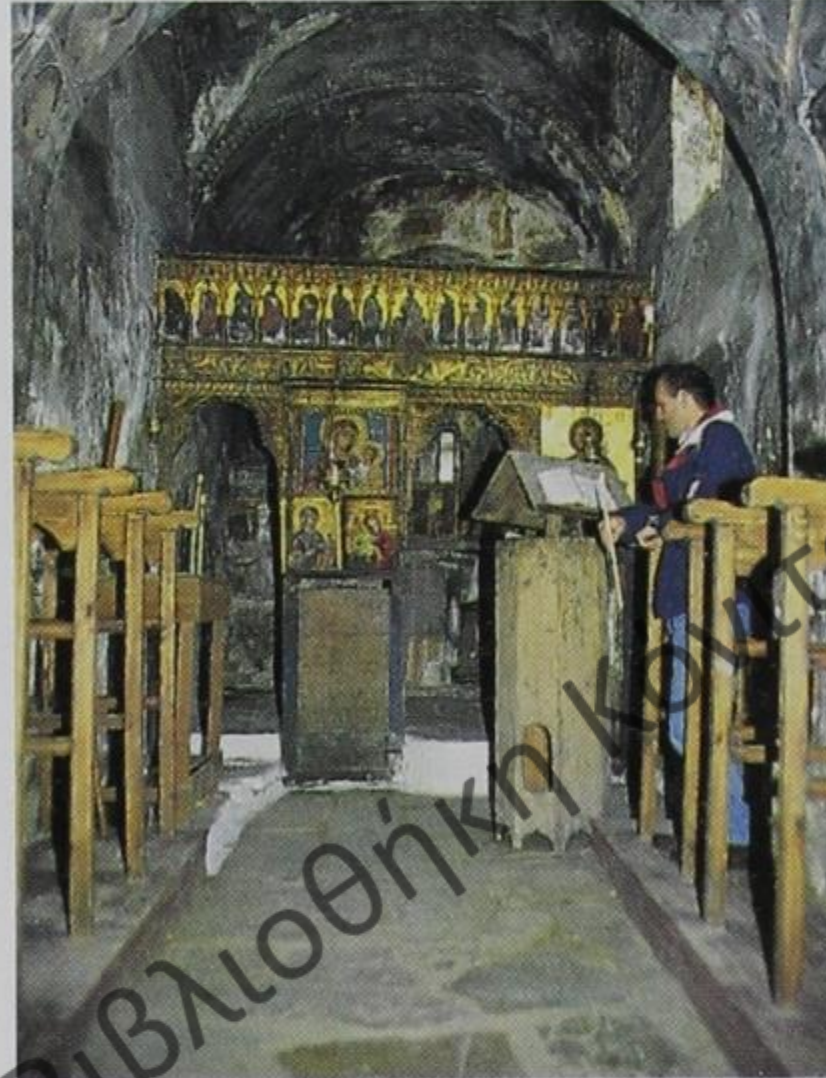
Βόρεια του οικισμού της Αρίστης, πάνω σε ένα τεράστιο βράχο στην όχθη του ποταμού Βοϊδομάτη βρίσκεται το μοναστήρι της **Παναγίας της Σπηλιώτισσας**. Παρ' όλο που είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου γιορτάζει την Ζωοδόχο Πηγή (Παρασκευή του Πάσχα) και έχει αξιόλογες τοιχογραφίες. Χτίστηκε το 1665 και δαπανούσε σημαντικά ποσά για τη λειτουργία εκπαιδευτηρίων στα γύρω χωριά.

Στο φαράγγι του Βοϊδομάτη και δίπλα στην πλούσια παραποτάμια βλάστηση βρίσκεται το μοναστήρι των **Αγίων Αναργύρων** που χρονολογείται από το 1658. Σήμερα διασώζεται μόνο το καθολικό του με εκπληκτικές τοιχογραφίες.

Το μοναστήρι των **Αγίων Αποστόλων** στον παλιό οικισμό της Κλειδωνιάς χτίστηκε το 1662. Διασώζεται μό-

νο το καθολικό στο οποίο και υπάρχουν αξιόλογες αγιογραφίες.

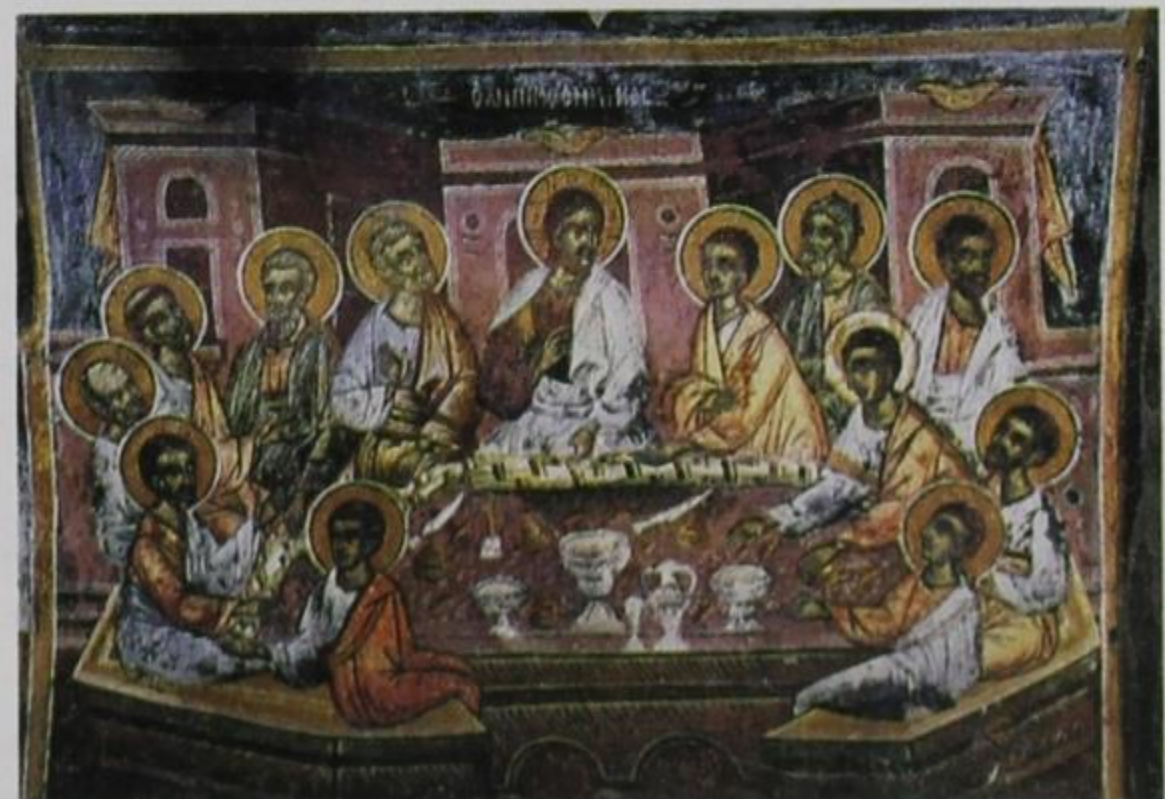
Από το μοναστήρι της **Μεταμόρφωσης του Σωτήρος** στην Κλειδωνιά διασώζεται επίσης μόνο το καθολικό του. Σύμφωνα με την παράδοση χτίστηκε από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Δ' τον Πωγωνάτο, το 669, με αφορμή τη θεραπεία του η οποία αποδόθηκε στο ιαματικό νερό της περιοχής.

Μονή Παναγίας Σπηλιώτισσας στην Αρίστη

Μονή Αγ. Αναργύρων στο Βοϊδομάτη

Γεφύρι Νούτσου (ή Κόκκορου)

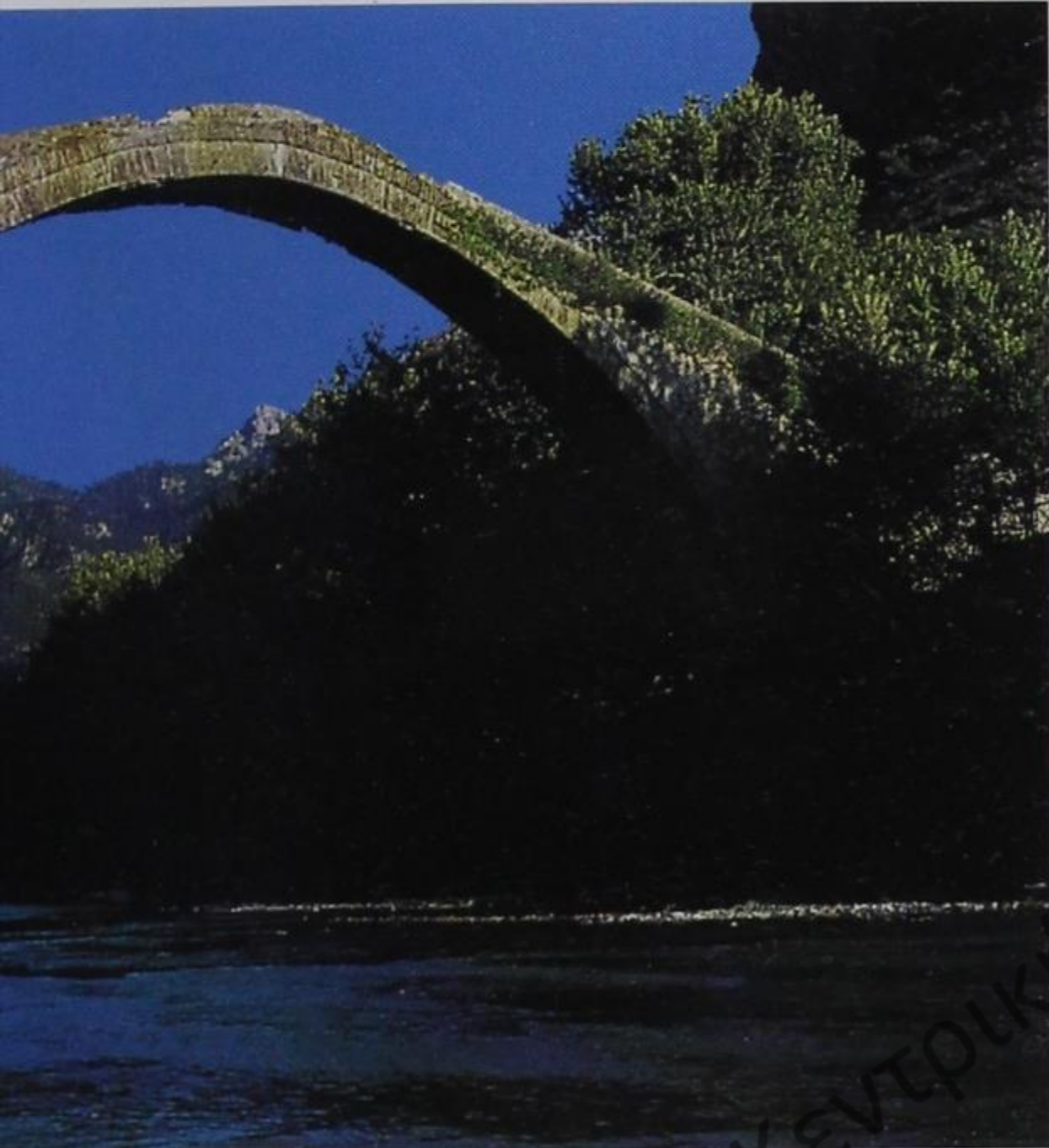

Γεφύρια και σκάλες: Οι πέτρινες διαβάσεις

Συμπλήρωσε το έργο της φύσης ο άνθρωπος. Λάξευσε πέτρινα έργα τέχνης, γεφυρώνοντας χάσματα, απύθμενα φαράγγια, κατοστράχαλα βουνά, υποσκελίζοντας ορμητικά ποτάμια και χείμαρρους. Σμίλευσε περίτεχνα μονοπάτια πάνω στο βράχο, τις σκάλες, με μία μόνο αγωνία: να δαμάσει τη φύση, να φτάσει στα διπλανά χωριά, να ταξιδέψει σε άηλα μέρη, να ελευθερώσει τον τόπο του από τον αποκλεισμό των βουνών.

Γέφυρα Κόνιτσας στον Αώο ποταμό

Ηπειρώτικα γεφύρια

«..... μαρμάρωνε κι ανέβαινε σαν να'ταν 'πο μολύβι
εγίνηκεν τελείωσε κι ακόμη είναι θιάμα»

Γεφύρια

Στον Ε.Δ. Βίκου - Αώου υπάρχουν επτά γεφύρια. Στον ποταμό Αώο, ακριβώς εκεί που η χαράδρα δίνει τη θέση της στον κάμπο, είναι χτισμένη η μονότοξη **γέφυρα της Κόνιτσας** με ύψος και πλάτος τόξου 20 και 40 μέτρα αντίστοιχα. Χτίστηκε το 1870 από τον πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζο από την Πυρσόγιαννη της Κόνιτσας με χρήματα όλων των κατοίκων, χριστιανών και μουσουλμάνων.

Από τα πολλή πέτρινα γεφύρια που κατά καιρούς χτίστηκαν στο φαράγγι του Βοϊδομάτη διατηρείται μόνο ένα, της **Κλειδωνιάς**, ακριβώς στη δυτική είσοδο του φαραγγιού. Χτίστηκε το 1853 και συνέδεε τα χωριά του Ζαγορίου με την Κόνιτσα. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση πάνω στην παλιότερη γέφυρα που υπήρχε στη θέση αυτή έγινε η σφαγή των δύο συγγενικών αλλά αλληλομισούμενων ισχυρών οικογενειών της περιοχής του Σταμάτη και του Γερένη όταν η νυφική πομπή της τελευταίας

οικογένειας διάβαινε τη γέφυρα. Παρόμοια συμβάντα καθώς και δοξασίες συνοδεύουν την ιστορία σχεδόν κάθε γεφυριού.

Το **γεφύρι του Μίσιου**, στη χαράδρα του Βίκου, ανάμεσα από τα χωριά Βίτσα και Κουκούλι χτίστηκε από τον Αλέξη Μίσιο από το Μονοδένδρι. Είναι δίτοξο και κατασκευάστηκε το 1748. Λίγο πιο πάνω σε μια στενή χαράδρα είναι χτισμένο το **γεφύρι του Νούτσου**. Κατασκευάστηκε το 1750 με δαπάνες του Νούτσου Κοντοδήμου από το Βραδέτο. Είναι γνωστό και ως **γεφύρι του Κόκκορου** από το όνομα του μυλωνά γειτονικού μύλου.

Το **γεφύρι του Λάκκου** στο Πάπιγκο χτίστηκε το 1854 σε παραπόταμο του Βοϊδομάτη και συνδέει τις δύο συνοικίες Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο ενώ τα δυό γεφύρια της **Σκάλας του Βραδέτου** συνδέουν τις δύο πηλαγιές του φαραγγιού της Μεζαριάς.

Σκάλες

Η περίφημη **σκάλα του Βραδέτου**, χτισμένη στο φαράγγι της Μεζαριάς, ήταν η μοναδική διάβαση που συνέδεε το ορεινό αυτό χωριό με το Καπέσοβο και τον υπόλοιπο κόσμο, μέχρι το 1973 που έγινε ο αυτοκινητόδρομος.

Η **σκάλα της Βίτσας** συνέδεε το χωριό αυτό με το Κουκούλι διαμέσου της χαράδρας του Βίκου. Στην περιοχή υπάρχει ακόμα η **σκάλα του Κουκουλίου** ανάμεσα από τα χωριά Κήποι και Κουκούλι και η **σκάλα του Τσεπελόβου**.

Σκάλα Βίτσας

Ορειβασία - πεζοπορία: Η βιωματική προσέγγιση της φύσης

Πάπιγκο - ορειβατικό καταφύγιο - Δρακόλιμνη

Από το Μικρό Πάπιγκο (υψόμετρο 1.050 μ.) το μονοπάτι ανηφορίζει έως το ορειβατικό καταφύγιο της Αστράκας στα 1.950 μ. και από εκεί συνεχίζει στη Δρακόλιμνη στα 2.050 μ.

Η διαδρομή διάρκειας τεσσεράμισι ωρών (8 χλμ.) διασχίζει αλπικά τοπία, οροπέδια, λιβάδια, ορθοπλαγιές, υποαλπικές λίμνες και γενικά άγρια παρθένα φύση. Από τα πιο ενδιαφέροντα είδη ζώων που μπορεί να συναντήσει κανείς είναι ο χρυσαετός, το όρνιο, ο γυπαετός, το αγριόγιδο και ο αλπικός τρίτωνας. Η πραγματοποίηση της διαδρομής –που έως το ορειβατικό καταφύγιο αποτελεί μέρος του μονοπατιού 03– το χειμώνα απαιτεί ειδικό ορειβατικό εξοπλισμό και ανάλογες γνώσεις. Το καταφύγιο είναι ανοιχτό από το Μάιο έως τον Οκτώβριο (πληροφορίες Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Παπίγκου).

Πάπιγκο - Αστράκα

Η διαδρομή κατά το αρχικό τμήμα της συμπίπτει με την προηγούμενη. Η πραγματοποίησή της απαιτεί τεσσεράμισι ώρες πορεία (5 χλμ.) και καταλήγει στην κορυφή Αστράκα στα 2.436 μ. Διέρχεται από καθαρά αλπικό τοπίο, ορθοπλαγιές, βραχώδεις σχηματισμούς και

χειμώνα, κατάλληλο εξοπλισμό και ανάλογη ορειβατική εμπειρία.

Πάπιγκο - ορειβατικό καταφύγιο - Βρυσσώρι (Σήμανση 03)

Πρόκειται για διάσχιση της οροσειράς της Τύμφης και του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου διάρκειας δεκατριών ωρών (16 χλμ.). Η υψομετρική διαφορά της διαδρομής είναι 1.300 μέτρα μια και από το Πάπιγκο (στα 1.050 μ.), ανηφορίζει έως το διάσελο του Καρτερού (στα 2.300 μ.) και από εκεί κατέρχεται στο Βρυσσώρι (στα 990 μ.). Το αρχικό τμήμα των πρώτων 6 χλμ. είναι το ίδιο με τη διαδρομή Πάπιγκο - Γκαμήλα. Η διαδρομή διασχίζει ποικιλία τύπων βλάστησης και βιοτόπων. Από τα αλπικά λιβάδια και τις ορθοπλαγιές εισέρχεται σε δασώδεις περιοχές με κωνοφόρα (ρόμπολα, μαυρόπευκα) στα ανατολικά της χαράδρας του Αώου για να καταλήξει σε δρυοδάση και θαμνώνες γάβρων, οστρυάς, κρανιάς γύρω από το χωριό Βρυσσώρι. Είδη ζώων που μπορεί να συναντήσει κανείς στη διαδρομή είναι το αγριόγιδο, η αρκούδα, ο χρυσαετός, το όρνιο, ο γυπαετός και τα διάφορα είδη δρυοκοιλαπών. Η πραγματοποίηση της διαδρομής απαιτεί πολύ καλή ορειβατική εμπειρία και ανάλογο εξοπλισμό, ειδικά το χειμώνα.

Πάπιγκο - Κόκκινο Λιθάρι

Μικρή διαδρομή στα 1.100 μ. υψόμετρο, που διαρκεί μιάμιση ώρα (2 χλμ.), από όπου προσφέρεται πολύ καλή θέα στη χαράδρα του Βίκου και το φαράγγι του Βοϊδομάτη. Η βλάστηση περιλαμβάνει βελανιδιές, γάβρους, κρανιές κ.ά. Από τα πιο ενδιαφέροντα είδη πανίδας είναι ο χρυσαετός και το βραχοκίρκινεζο.

Βίκος - Ελαφότοπος

Από το χωριό Βίκος στα 770 μ. το μονοπάτι ανηφορίζει μέχρι τα 1.250 μ. και στη συνέχεια κατευθύνεται στα 1.100 μ. στο χωριό Ελαφότοπος.

Η διαδρομή που προσφέρει άριστη θέα στην κοιλάδα του Βοϊδομάτη και στους Πύργους του Παπίγκου διαρκεί δύο ώρες και σαρανταπέντε λεπτά (7 χλμ.). Η βλάστηση περιλαμβάνει γάβρους, κέδρα, πουρνάρια και λιβάδια και χαρακτηριστικά είδη ζώων της περιοχής είναι ο χρυσαετός και ο λύκος.

Κλειδωνιά - γέφυρα Παπίγκου - Αρίστης

Από το παλιό πέτρινο γεφύρι της Κλειδωνιάς η διαδρομή διάρκειας δύο ωρών (5 χλμ.) ακολουθεί την αριστερή όχθη του ποταμού Βοϊδομάτη έως την τσιμεντένια γέφυρα που συνδέει το Πάπιγκο με την Αρίστη. Η διαδρομή που κινείται σε υψόμετρο 500 μ. περίπου διέρχεται από το παλιό μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων και από την προϊστορική βραχοσκεπή «Κλειδί» ενώ απέναντι βρίσκεται η Μονή Παναγίας Σπηλιώτισσας.

Η διαδρομή στο σύνολό της διασχίζει παραποτάμια βλάστηση στον πυρήνα του Δρυμού αποτελούμενη από πλάτανια, σκλήθρα και ιτιές ενώ είδη πανίδας

Καταφύγιο Αστράκας

γενικά παρθένα φύση. Το χειμώνα απαιτεί ειδικές γνώσεις και γίνεται μόνο με κατάλληλο εξοπλισμό. Η βλάστηση περιορίζεται σε χαμηλές πόες και από τα πιο ενδιαφέροντα είδη ζώων που μπορεί να παρατηρήσει ο επισκέπτης είναι ο χρυσαετός, το όρνιο, ο γυπαετός και η σβαρνίστρα.

Πάπιγκο - ορειβατικό καταφύγιο - Γκαμήλα

Η διαδρομή μέχρι το ορειβατικό καταφύγιο είναι η ίδια με εκείνη που περιγράφηκε στην αρχή. Από εκεί ακολουθεί διαφορετική κατεύθυνση για την ψηλότερη κορυφή του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου, τη Γκαμήλα (2.497 μ.). Η διάρκειά της είναι έξι ώρες (10 χλμ.), πέρα από αλπικά τοπία, οροπέδια, λιβάδια, επιβλητικές ορθοπλαγιές και γενικά άγρια παρθένα φύση. Η βλάστηση είναι ποώδης και τα είδη ζώων που μπορεί να συναντηθούν είναι τα ίδια με αυτά που περιγράφηκαν παραπάνω. Η ανάβαση στη Γκαμήλα απαιτεί, ειδικά το

Η κορυφή Γκαμήλα και η Δρακόλιμνη χιονισμένες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

της περιοχής είναι η βίδα, ο νεροκότσουφας, η πέστροφα και ο ρύκος.

Κλειδωνιά - Καστράκι - Άγιος Μηνάς

Από το παλιό πέτρινο γεφύρι της Κλειδωνιάς (480 μ. υψόμετρο) το μονοπάτι ανηφορίζει σε χαρακτηριστική ράχη από όπου μπορεί κανείς να επισκεφτεί την αρχαία ακρόπολη «Καστράκι» (800 μ. υψόμετρο), το ξωκλήσι της Ευαγγελίστριας ή να συνεχίσει προς το χωριό Άγιος Μηνάς (640 μ. υψόμετρο). Η διαδρομή στο σύνολό της διαρκεί τρεισήμισι ώρες (5 χλμ.) και διασχίζει θαμνώνες με πουρνάρια, γάβρους και βελανιδιές. Είδη ζώων της περιοχής είναι ο ρύκος, ο ασπροπάρης, η γερακίνα κ.ά.

Μονοδένδρι - Βίκος

Η διάσχιση του φαραγγιού του Βίκου (πυρήνας Δρυμού) από το Μονοδένδρι έως το χωριό Βίκος διαρκεί έξι ώρες (10 χλμ.). Το μονοπάτι περνά από βλάστηση αποτελούμενη από βελανιδιές, γάβρους, κρانيές, σφενδάμια, φθαμουριές κ.ά. ενώ στα πιο σπάνια είδη της γύρω περιοχής περιλαμβάνονται η αρκούδα, τα διάφορα είδη δρυοκοιλιαπών, η σβαρνίστρα, ο ασπροπάρης, ο χρυσαετός και άλλα αρπακτικά. Η διαδρομή αρχίζει από τα 1.060 μ. υψόμετρο, κατηφορίζει στα 550 μ. και τέλος ανεβαίνει ξανά στα 770 μ.

Μονοδένδρι - Πάπιγκο (Σήμανση 03)

Κατά το μεγαλύτερο της τμήμα είναι ακριβώς η ίδια με την προηγούμενη. Στις πηγές του Βοϊδομάτη όμως ακολουθεί μονοπάτι στην αντίθετη πλευρά της χαράδρας (βορινή) για να καταλήξει στο Μεγάλο ή στο Μικρό Πάπιγκο. Η διάρκειά της είναι έπτα ώρες (12 χλμ.) και κινείται σε υψόμετρα 1.060 μ., 550 μ. και τέλος 1.000 μ. στο χωριό Πάπιγκο.

Μονοδένδρι - Οξιό

Από το Μονοδένδρι απαιτούνται δύο ώρες περίπου έως τη θέση «Οξιό» (4 χλμ.) από όπου προσφέρεται πανοραμική θέα στη χαράδρα του Βίκου. Η βλάστηση περιλαμβάνει βελανιδιές, γάβρους και κρانيές ενώ από πιο σημαντικά είδη ζώων της γύρω περιοχής είναι η αρκούδα, ο ασπροπάρης, το βραχοκιρκίνεζο κ.ά. Η διαδρομή αρχίζει στα 1.060 μ. υψόμετρο και καταλήγει στα 1.350 μ.

Βίτσα - Σκάλα Βίτσας - Γεφύρι Νούτσου

Από τη Βίτσα και διαμέσου της Σκάλας φτάνει κανείς στην κοίτη του Βίκου όπου και το πέτρινο γεφύρι του Μίσσιου. Από εκεί η διαδρομή καταλήγει στο γεφύρι του Νούτσου στην επαρχιακή οδό Ιωαννίνων - Τσεπέλοβου. Η διάρκεια της διαδρομής είναι μιάνμιση ώρα (3 χλμ.). Η βλάστηση περιλαμβάνει βελανιδιές, γάβρους και κέδρα και ορισμένα από τα πιο ενδιαφέροντα είδη ζώων της περιοχής είναι η αρκούδα, ο ασπροπάρης, το βραχοκιρκίνεζο και πιθανόν η σβαρνίστρα.

Καπέσοβο - Σκάλα Βραδέτου - Βραδέτο

Από το χωριό Καπέσοβο σε μία ώρα και σαράνταπέντε

λεπτά (3 χλμ.) φτάνει κανείς στο Βραδέτο. Το μονοπάτι διασχίζει το φαράγγι της Μεζαριάς ακολουθώντας το παλιό λιθόκτιστο μονοπάτι (Σκάλα) στις απόκρημνες πλαγιές της. Η βλάστηση αποτελείται από κέδρα και γάβρους ενώ τα είδη ζώων που μπορεί να παρατηρήσει κανείς είναι ίδια με εκείνα της προηγούμενης διαδρομής.

Βραδέτο - Μπελιόη

Η θέση «Μπελιόη» με πανοραμική θέα στη χαράδρα του Βίκου απέχει από το Βραδέτο σαράντα λεπτά (2 χλμ.). Το μονοπάτι έχει πολύ ήπιες κλίσεις στα 1.450 μ. υψόμετρο. Η δενδρώδης βλάστηση είναι περιορισμένη και ορισμένα από τα πιο εντυπωσιακά είδη ζώων που ζουν στην περιοχή είναι η αρκούδα, ο χρυσαετός και ο ασπροπάρης. Η διαδρομή μπορεί να γίνει όλο το χρόνο, εκτός και αν έχει πολύ χιόνι.

Βραδέτο - Δρακόλιμνη

Από το Βραδέτο (υψόμετρο 1.350 μ.) η Δρακόλιμνη απέχει περίπου επτά ώρες (16 χλμ.). Η διαδρομή διέρχεται από υποαλπικά λιβάδια, οροπέδια, μικρές λίμνες, ορθοπλαγιές, χαράδρες και γενικά άγρια παρθένα φύση. Συνιστάται για εξοικειωμένους με τον ορεινό χώρο επισκέπτες, ειδικά τη χειμερινή περίοδο που απαιτείται ειδικός ορειβατικός εξοπλισμός. Δεν υπάρχει δενδρώδης βλάστηση και ορισμένα από τα είδη πανίδας που ενδέχεται να συναντήσει ο επισκέπτης είναι το αγριόγιδο, το όρνιο, ο γυπαετός, ο χρυσαετός και ο αλπικός τρίτωνας.

Τσεπέλοβο - Δρακόλιμνη

Από το Τσεπέλοβο η Δρακόλιμνη απέχει εξήμισι ώρες (14 χλμ.) και κατά το μεγαλύτερο μέρος της, εκτός από το αρχικό τμήμα, είναι παρόμοια με την προηγούμενη.

Κόνιτσα - Μονή Στομίου χαράδρας Αώου

Από την πέτρινη τοξωτή γέφυρα της Κόνιτσας η διαδρομή καταλήγει σε δύο ώρες (6 χλμ.) στο μοναστήρι του Στομίου. Η βλάστηση περιλαμβάνει πηλάνια, γάβρους, βελανιδιές, κρانيές κ.ά. Από τα πιο ενδιαφέροντα είδη ζώων της γύρω περιοχής είναι το αγριογούρουνο, το ζαρκάδι, ο αγριόγατος, η πρασινοτσικλιτάρρα, η μαυροτσικλιτάρρα κ.ά. Η διαδρομή αρχίζει από τα 450 μ. και καταλήγει στα 800 μ.

Κόνιτσα - χαράδρα Αώου - Δρακόλιμνη

Το αρχικό τμήμα του μονοπατιού μέχρι το μοναστήρι του Στομίου συμπίπτει με την προηγούμενη διαδρομή. Η υψομετρική διαφορά είναι πάρα πολύ μεγάλη (1.650 μ.) από τα 450 μ. υψόμετρο που είναι το ποτάμι μέχρι το τέρμα της διαδρομής στη Δρακόλιμνη στα 2.050 μ. Απαιτούνται επτάμισι ώρες πορείας για τα 12 χλμ. της διαδρομής. Το μονοπάτι διέρχεται από δάση με βελανιδιές και γαύρους, κωνοφόρα (μαυρόπευκα, έλητα, ρόμπολα), οξιές και υποαλπικά λιβάδια ενώ τα ζώα που μπορεί να συναντήσει κανείς είναι το αγριόγιδο, το αγριογούρουνο, το ζαρκάδι, ο αγριόγατος, η αρκούδα, διάφορα είδη δρυοκοιλιαπών και στα οροπέδια μεγάλα αρπακτικά όπως ο χρυσαετός και τα όρνια.

Χειμερινή ανάβαση στην Αστράκα

Κόνιτσα - χαράδρα Αώου - Σκαμνέλι

Πρόκειται για μια από τις μεγαλύτερες διασχίσεις του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου και της οροσειράς της Τύμφης που το αρχικό τμήμα της, μέχρι το μοναστήρι του Στομίου, συμπίπτει με τις δύο προηγούμενες διαδρομές. Απαιτεί δεκατρείς ώρες πορείας (21 χλμ.). Το μονοπάτι ξεκινά από τα 450 μ. και με ορισμένες υψομετρικές διακυμάνσεις καταλήγει στο διάσελο της Τσούκα Ρόσσα στα 2.200 μ. από όπου κατηφορίζει στο Σκαμνέλι στα 1.050 μ. Η διαδρομή διέρχεται από τον ποταμό Αώο και τη χαράδρα του, τις μεγάλες ορθοπλαγιές της Τύμφης και τα υποαλπικά οροπέδιά της. Το μονοπάτι στο αρχικό του τμήμα περνά από δάση βελανιδιάς, κωνοφόρων και οξιάς ενώ στο υπόλοιπο υπάρχει μόνο ποώδης βλάστηση. Μπορεί να συναντηθούν όλα τα είδη ζώων που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη διαδρομή. Η πραγματοποίηση της διασχίσης απαιτεί πολύ καλή ορειβατική εμπειρία και κατάλληλο εξοπλισμό, ειδικά το χειμώνα.

Κόνιτσα - Χαράδρα Αώου - Βρυσσώρι

Μία από τις μεγαλύτερες διαδρομές στον Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου. Η μισή διαδρομή (ανηφόρα) συμπίπτει με την προηγούμενη ενώ η υπόλοιπη (κατηφόρα) ακολουθεί το μονοπάτι 03 μέχρι το Βρυσσώρι. Απαιτεί δώδεκα ώρες πορεία και το χειμώνα χρειάζεται ειδικός εξοπλισμός και ανάλογο εμπειρία.

Κόνιτσα - Τραπεζίτσα

Από το Ξωκλήσι του Αγ. Αθανασίου στα 900 μ. πάνω από την Κόνιτσα το μονοπάτι καταλήγει σε τέσσερις ώρες (5 χλμ.) στην κορυφή Τραπεζίτσα (2.022 μ.) απ' όπου προσφέρεται εκπληκτική θέα προς τη χαράδρα του Αώου και τα γύρω βουνά (Τύμφη, Σμόλικας). Ολόκληρη η διαδρομή γίνεται σε δάση κωνοφόρων (μαυρόπευκο, έλλατο, ρόμπολο) και στα πιο σπάνια είδη που μπορεί να συναντήσει κανείς συμπεριλαμβάνονται το αγριόγιδο, ο χρυσαετός και η μαυροτσιλιτάρρα.

Βρυσσώρι - Αγία Τριάδα

Από το Βρυσσώρι η διαδρομή αυτή καταλήγει σε τρεις ώρες (6,5 χλμ.) στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδας. Διέρχεται από δάση κωνοφόρων, οξιάς και βελανιδιάς. Η διαδρο-

μή ξεκινά από τα 990 μ., ανηφορίζει στα 1.240 μ. και καταλήγει στην Αγία Τριάδα στα 940 μ. Ενδιαφέροντα είδη ζώων της περιοχής είναι η αρκούδα, το ζαρκάδι, ο αγριόγατος, οι δρυοκολάπτες και άλλα δασόβια είδη.

Μουσεία - Κέντρα Ενημέρωσης - Χώροι εκθέσεων

- Έκθεση της ιστορικής πορείας της Κόνιτσας: Φωτογραφική έκθεση της ιστορίας της περιοχής.
- Κέντρο Εκθέσεων και Συναθροίσεων Μονοδεντρίου: Χώρος φιλοξενίας εκθέσεων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων του Ριζαρείου Ιδρύματος.
- Κέντρο Ενημέρωσης για τη φύση και τον πολιτισμό στο Ζαγόρι του WWF - Ελλάς (Πάπιγκο): Μόνιμη έκθεση με ιστορικά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά θέματα.
- Κέντρο Πληροφόρησης για τη Βόρειο Πίνδο (Ασπράγγελλοι)
- Λαογραφική Συλλογή Βρυσσώριου
- Λαογραφική Συλλογή Καπεσόβου
- Λαογραφικό Μουσείο Ελαφοτόπου: Πλούσια συλλογή ταξινομημένη κατά παραδοσιακά επαγγέλματα και ασχολίες των Ζαγορισίων.
- Λαογραφικό Μουσείο Κήπων «Αγάπιος Τόλης»: Πλουσιότατη λαογραφική συλλογή του Ζαγορίου και της ευρύτερης περιοχής.
- Λαογραφικό Μουσείο Κόνιτσας: Λαογραφική Συλλογή του Εξωραϊστικού Συλλόγου Κόνιτσας.
- Περίπτερο Πληροφόρησης Μεσοβουνίου
- Πνευματικό Κέντρο - Βοτανικό Μουσείο «Κ. Λαζαρίδης» (Κουκούλι): Βοτανική Συλλογή και άλλα εκθέματα.
- Σαρακατσάνικη στάνη (Γυφτόκαμπος Σκαμνελίου)

Ορειβατικά καταφύγια

Καταφύγιο Αστράκας: Είναι χτισμένο στη θέση Ραδόβολη (1.950 μ.) στα δυτικά της κορυφής Αστράκα πάνω από το χωριό Πάπιγκο.

Έχει μόνιμο φύλακα από το Μάιο έως τον Οκτώβριο. Μπορεί να φιλοξενήσει έως 30 άτομα και διαθέτει εστιατόριο. Τηλέφωνο επικοινωνίας: (0653) - 41335 (Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Παπίγκου).

Προσεγγίζοντας τη «Ζεστή Κοιλιάδα»

Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της οροσειράς της Πίνδου. Είναι ο Δρυμός της «Ζεστής Κοιλιάδας», αυτό σημαίνει στα βλάχικα η επωνομασία **Βάγια Κάλντα**, η μεγάλη, κατάφυτη με πεύκα και οξιές ορεινή κοιλάδα, σήμα κατατεθέν του Δρυμού. Το **Αρκουδόρεμα**, παραπόταμος του Αώου, διασχίζει ορμητικά την κοιλάδα, περικυκλωμένο από τα ψηλά και απόκρημνα βουνά του **ορεινού συμπλέγματος του**

Λύγκου. Ο Δρυμός ιδρύθηκε το 1966 (ΦΕΚ 120Α/1966), η συνοδική έκτασή του φτάνει τα 7.000 εκτάρια από τα οποία τα 3.300 αποτελούν τον πυρήνα και τα υπόλοιπα την

περιφερειακή ζώνη του Δρυμού. Διοικητικά ανήκει στους νομούς Ιωαννίνων και Γρεβενών.

Περιφερειακά του Δρυμού βρίσκονται τα χωριά: **Βοβούσα, Περιβόλι, Κρανιά, Μηλιά, Φλαμπουράρι, Γρεβενήτι** και η κωμόπολη του **Μετσόβου** ενώ μέσα στο Δρυμό δεν βρίσκεται κανένας οικισμός. Ο επισκέπτης μπορεί να προσεγγίσει την άγρια ομορφιά του Δρυμού από την Ήπειρο και τη Μακεδονία:

Από το **Νομό Ιωαννίνων**, στην εθνική οδό Ιωαννίνων-Μετσόβου - Τρικάθων (Ε92):

- Ακολουθούμε την επαρχιακή οδό Μετσόβου - Μηλιάς - Γρεβενών (Ε.Ο.46)

(ενώνεται με την προαναφερόμενη εθνική οδό 7 χλμ. μετά από το Μέτσοβο προς τα Τρίκαλα) και στη θέση «Φυτώριο» στρίβουμε σε δασική οδό προς τα αριστερά, η οποία και οδηγεί σε χαρακτηριστικό διάσελο (Σαλατούρα Μηλιάς) που αποτελεί και τη νοτιοανατολική είσοδο του Δρυμού. Η δασική αυτή οδός –που είναι προσπελάσιμη μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες– διασχίζει την περιφερειακή ζώνη του Δρυμού, παραπλεύρως του πυρήνα και καταλήγει στα χωριά Περιβόλι ή Βοβούσα.

- Ακολουθούμε την επαρχιακή οδό προς τα χωριά Γρεβενήτι, Φλαμπουράρι και Βοβούσα (ενώνεται με την προαναφερόμενη εθνική οδό στο 24 χλμ. της Εθνικής οδού Ιωαννίνων - Μετσόβου στην θέση «Μπαλντούμα»). Δύο δασικοί δρόμοι, στα δεξιά, ο ένας μετά το Γρεβενήτι (41 χλμ. από τα Γιάννενα) και ο άλλος στην είσοδο του Φλαμπουραρίου (52 χλμ. από τα Γιάννενα) οδηγούν στην τεχνητή λίμνη των πηγών

του Αώου, στα βόρειά της οποίας βρίσκονται τα όρια του Δρυμού. Επίσης άλλος ένας δασικός δρόμος στα δεξιά (4 χλμ. πριν τη Βοβούσα) αγγίζει τα όρια του Δρυμού. Η πρόσβαση στο εσωτερικό του Δρυμού από το τέρμα όρων αυτών των δασικών δρόμων γίνεται μόνο με τα πόδια.

Από το **Νομό Γρεβενών:**

- Φτάνουμε στο Περιβόλι από την επαρχιακή οδό Γρεβενών - Μαυραναίων - Περιβολίου (συνολική απόσταση 52 χλμ.). Στη συνέχεια δασική οδός μας φέρνει στη βόρεια είσοδο του Δρυμού (θέση Σταυρός). Ο δασικός αυτός δρόμος διασχίζει την περιφερειακή ζώνη του Δρυμού και είναι ο ίδιος με εκείνον που έρχεται από τη Μηλιά. Ακολουθούμε την επαρχιακή οδό Γρεβενών - Κρανιάς - Μηλιάς - Μετσόβου και μετά το χωριό Κρανιά στρίβουμε δεξιά σε δασικό δρόμο που μας βγάζει στην ανατολική είσοδο του Δρυμού (Σαλατούρα Παπαγιάννη). Όλοι οι δασικοί δρόμοι προσπέλασης του Δρυμού συγγήως το χειμώνα και τους πρώτους μήνες της άνοιξης είναι κλειστοί από χιόνια και καθιζήσεις.

Εθνικός Δρυμός Πίνου (Βάλια Κάλντα)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κοιτώνδας

Ο Δρυμός των αιωνόβιων δασών

Αγέρωχες χιονισμένες κορφές, ατέρμονες κορυφογραμμές, αιωνόβια σκοτεινόχρωμα δάση κωνοφόρων, φθινοπωρινά δάση οξιάς στα χρώματα της δύσης, καταπράσινα αλπικά λιβάδια, κρυστάλλινες πηγές, κεληριστά ρέματα, συνθέτουν ένα φυσικό τοπίο άγριο και μοναδικό.

Γύρω από τη Βάλια Κάληντα βρίσκονται τα βουνά του ορεινού συμπλέγματος του **Λύγκου** με κορφές πάνω από 2.000 μέτρα, ηουσμένες στο παγωμένο λευκό φως του χειμώνα, αντανakλώντας το καφεκόκκινο χρώμα του βράχου το καλοκαίρι. Βόρεια το **Αβγό** (2.177 μ.), βορειοανατολικά η **Πυροσιτιά** (1.967 μ.), ανατολικά το **Κακοπλεύρι** (ή Μηλιά, 2.160 μ.) και νότια το **Μαυροβούνι** με πιο χαρακτηριστικές τις επιμέρους κορυφές του, τη **Φλέγγα** (2.159 μ.), τα **Τρία σύνορα** (2.050 μ.), τα **Αφτιά** (2.082 μ.), την **Καπετάν Κληδή** (2.036 μ.), τη **Σαλατούρα** (2.019 μ.), και το **Δίκορφο** (1.977 μ.).

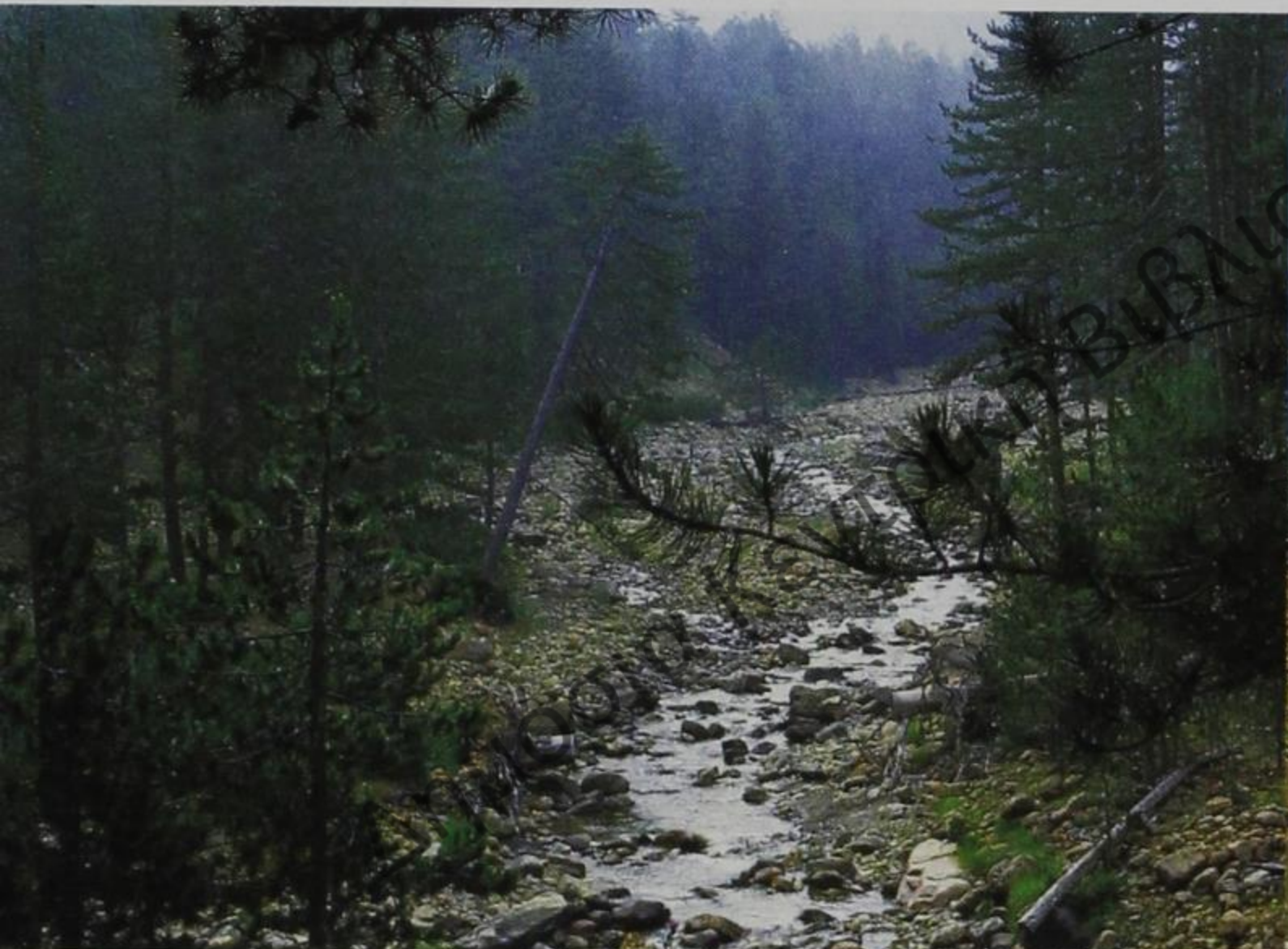
Το κεληριστό τραγούδι του νερού αντηχεί παντού

οφειολιθικά πετρώματα με εξαίρεση την περιοχή των χωριών Βοβούσας και Περιβοθίου όπου παρατηρείται μια λιωρίδα **φλύσχη**.

Τα εδάφη του Δρυμού σχηματίστηκαν από την αποσάθρωση του **περιδοτίτη** και του **σερπεντίνη**. Είναι αργιλιώδους, αργιλοπηλιώδους υφής, όξινης χημικής αντίδρασης και πλούσια σε μαγνήσιο και σίδηρο ενώ πολλές φορές περιέχουν τοξικές συγκεντρώσεις χρωμίου, νικελίου, μαγγανίου και αλουμινίου.

Το κλίμα της «Ζεστής Κοιλιάδας»

Η παγωμένη «Ζεστή Κοιλιάδα» πήρε το όνομά της κατ' ευφημισμό, καθώς αποτελεί μία από τις πιο κρύες και υγρές περιοχές της πατρίδας μας. Θα έπρεπε πιο σωστά να ονομάζεται λευκή κοιλάδα, καθώς η παρατεταμένη χιονοκαλύψη, ακόμη και έως τον Μάιο στις ψηλές κορυφές, είναι το κύριο

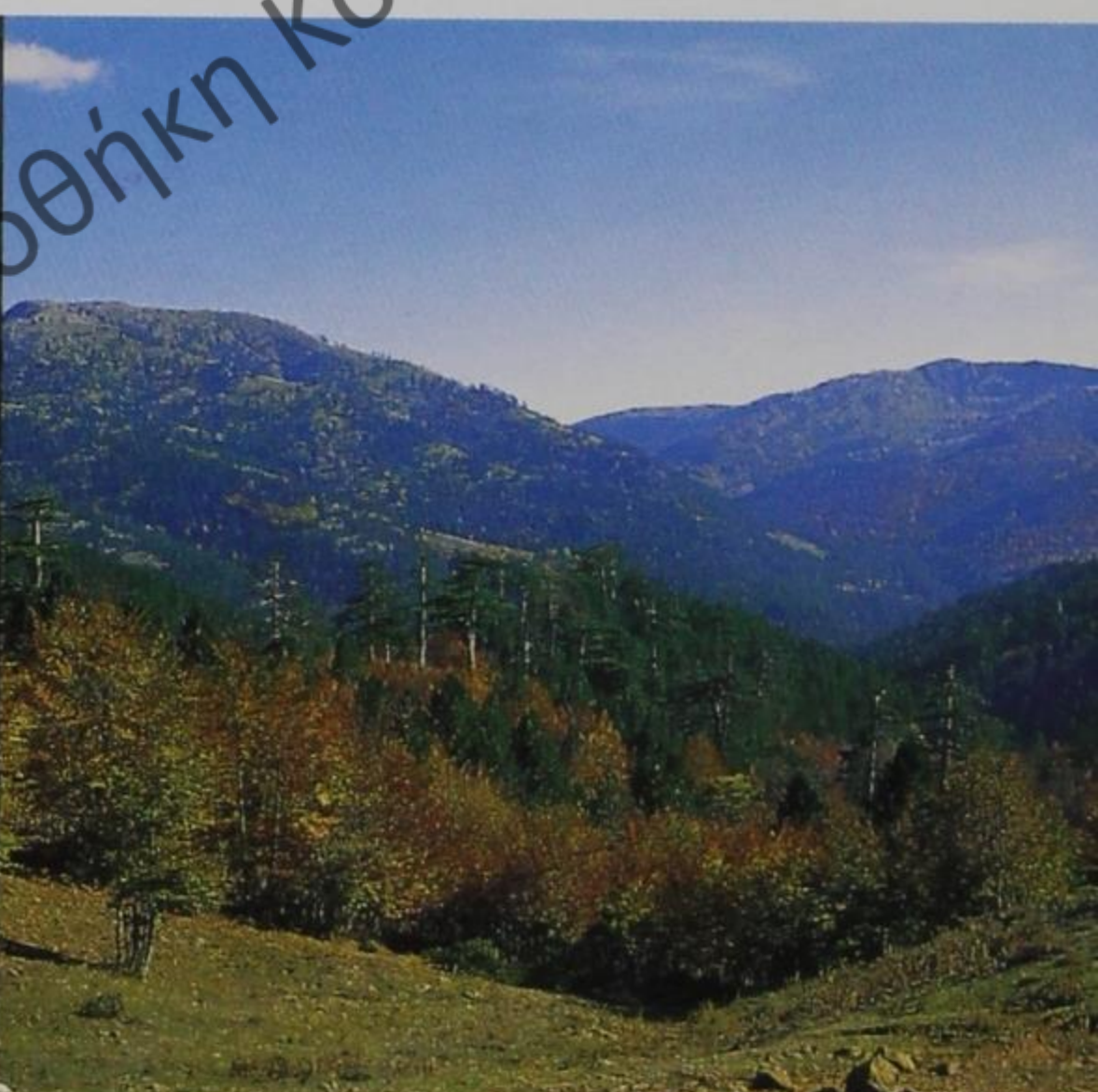
Αρκουδόρεμα

μέσα στην κοιλάδα. Κρυστάλλινες πηγές σχηματίζουν μικρά ρέματα, που ρέουν ορμητικά να συναντήσουν το μεγαλύτερο ποτάμι του Δρυμού, το **Αρκουδόρεμα**. Στα όρια του Δρυμού τα αφρισμένα νερά του συναντούν τον ποταμό **Αώο**, ο οποίος πηγάζει στα νοτιοανατολικά.

Γεωλογία:

Κυριαρχία των οφειολίθων

Η περιοχή του Δρυμού βρίσκεται πάνω στις μάζες των **οφειολιθικών συμπλεγμάτων** της Βόρειας Πίνδου που καταλαμβάνουν την περιοχή που εκτείνεται βορείως του Μετσόβου έως και το Σμόλικα. Ο Δρυμός καλύπτεται σχεδόν εξολοκλήρου (ποσοστό 93% επί της συνολικής έκτασης), από

Η Βάλια Κάληντα από το διάσελο Σταυρός Περιβοθίου

χαρακτηριστικό της. Το κλίμα πλησιάζει το μεσευρωπαϊκό. Επικρατεί ο **ορεινός** κλιματικός τύπος που γίνεται αισθητός από τους τραχείς χειμώνες με τις άφθονες βροχές (έως 1.800 χιλστ.) και χιονοπτώσεις. Τα καλοκαίρια είναι δροσερά με αρκετές τοπικές βροχές. Η νέφωση είναι υψηλή και οι παγετοί συνηθισμένοι από τον Οκτώβριο μέχρι το Μάιο ενώ το χιόνι καλύπτει το Δρυμό 7 με 9 μήνες το χρόνο. Γύρω από το Δρυμό, όπου βρίσκονται και οι οικισμοί, το κλίμα είναι ηπιότερο.

Αρκουδόμεμα

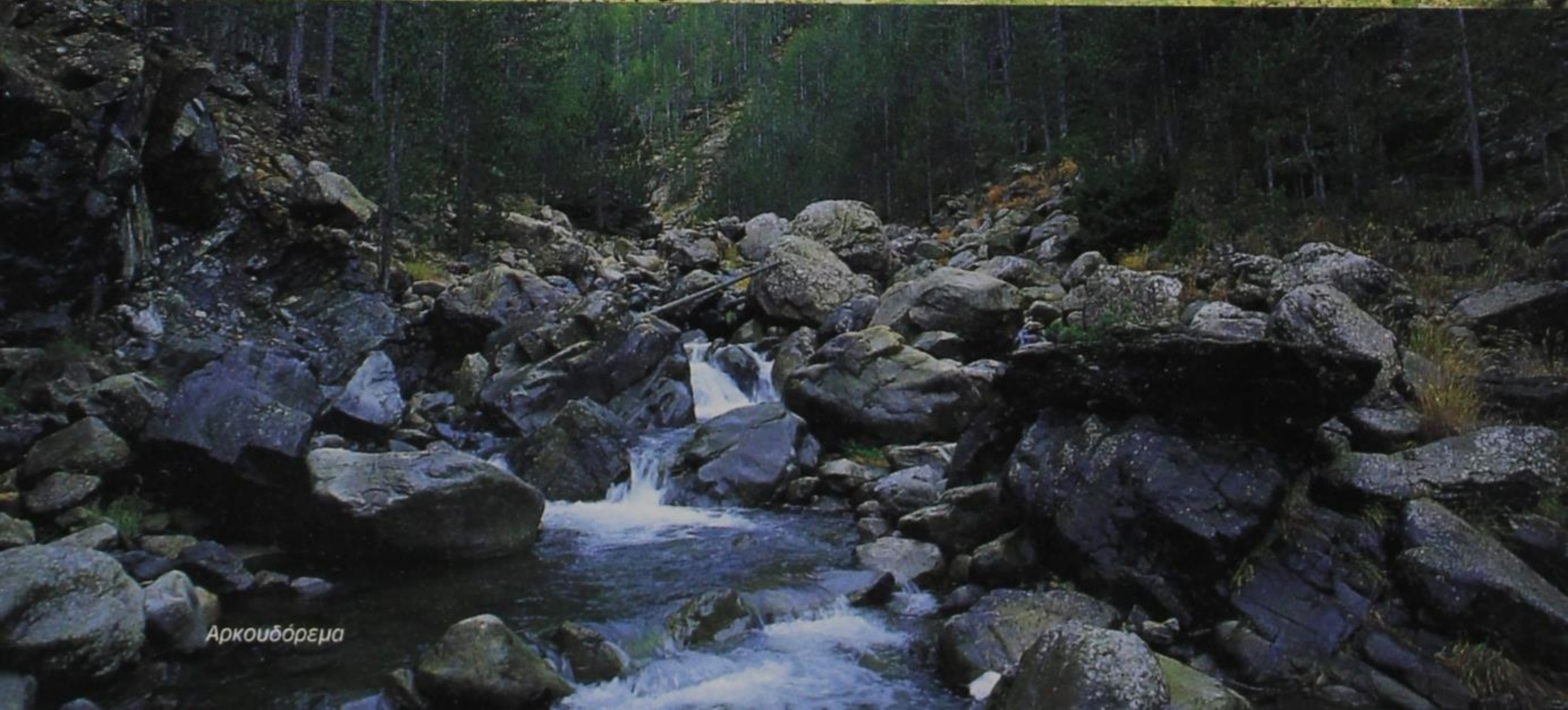

Δάσος οξιάς

Λίμνες Φηεύκας

Αρκειδόρεμα

Το φυσικό περιβάλλον και ο βιολογικός πλούτος του Δρυμού

Τα οικοσυστήματα του Δρυμού

Η μεγάλη φυσικότητα των ορεινών οικοσυστημάτων του Δρυμού της Πίνδου, τα εκτεταμένα δάση και τα δυσπρόσιτα βουνά του, προσφέρουν καταφύγιο στην άγρια ζωή των βουνών. Απόδειξη της οικολογικής αξίας και της φυσικότητας του ορεινού οικοσυστήματος της Πίνδου είναι η παρουσία της καφέ αρκούδας, του λύγκα, και άλλων μεγάλων θηλαστικών με αυξημένες περιβαλλοντικές απαιτήσεις για την επιβίωσή τους.

Έως σήμερα είναι γνωστό πως ο Δρυμός προστατεύει 7 είδη αμφιβίων, 10 είδη ερπετών, 70 είδη πουλιών και 17 είδη θηλαστικών, ενώ άγνωστη είναι η συνεισφορά του στην προστασία της εντομοπανίδας. Στα αφιλόξενα οφειλιθικά εδάφη έχουν προσαρμοστεί 415 είδη φυτών, ενώ η υγρασία του δάσους ευνοεί την ανάπτυξη μιας πλούσιας μυκοκλήριδας, με 86 είδη μανιταριών.

Στα χαμηλά και μέσα υψόμετρα του Εθνικού Δρυμού (1.000 - 1.600 μ.), που βρίσκεται η Βάθια Κάλντα και το Αρκουδόρεμα, απλώνονται εκτεταμένα δάση **μαυρόπευκου** (*Pinus nigra*) και **οξιάς** (*Fagus sylvatica*). Το μαυρόπευκο αναπτύσσεται πολύ καλά στα πλούσια σε μαγνήσιο οφειλιθικά πετρώματα του Δρυμού συχνά μαζί με θάμνους **πυξαρριού** (*Buxus sempervirens*). Τα δάση της οξιάς είναι αμιγή αλλιά αρκετές φορές η οξιά σχηματίζει μικτές συστάδες με άλλα είδη δέντρων, όπως **μαυρόπευκα**, **ρόμπολο** και πολύ σπάνια **έλητα** (*Abies borisii-regis*).

Στα μεγαλύτερα υψόμετρα (1.600 - 1.900 μ.), ως αποτέλεσμα των δυσμενών κλιμακών συνθηκών που επικρατούν, φυτρώνει μόνο ένα είδος ανθεκτικού στο ψύχος κωνοφόρου το **ρόμπολο** (*Pinus leucodermis*). Στα δασοέλη, στις ράχες και στις κορυφές του Δρυμού (Αβγό, Μαυροβούνι, Μηλιά, Πυροστιά) σχηματίζονται αραιές συστάδες από υπεραιώνβια ρόμπολα που το καθένα από μόνο του θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα ζωντανό μνημείο της φύσης.

Αξιοπερίεργο φαινόμενο αποτελεί η παρουσία στη Βάθια Κάλντα, μέσα σε δάση μαυρόπευκου και οξιάς, δύο μικρών συστάδων **δασικής Πεύκης** (*Pinus sylvestris*) που δεν ξεπερνούν σε αριθμό τα 30 - 35 δέντρα. Το είδος αυτό, που απαιτεί ψυχρότερα και υγρότερα κλίματα, εμφανίζεται εδώ το νοτιότερο όριο εξάπλωσής του στη Βαλκανική. Η παρουσία αυτών των δύο μικρών συστάδων, που είναι οι μοναδικές σε ολόκληρη την οροσειρά της Πίνδου, πολλή χιλιόμετρα μακριά από την κύρια εξάπλωση του είδους, παραμένει ακόμα και σήμερα αιγιματική.

Στα πολύ μεγάλα υψόμετρα (1.900 - 2.177 μ.), πάνω από το ανώτερο υψομετρικό όριο του δάσους και στα ξέφωτά του εκτείνονται **υποαλπικά λιβάδια**,

αποτελούμενα μόνο από πόες και μερικά είδη θάμνων.

Χαρακτηριστικό των οφειλιθικών πετρωμάτων, που κατά κύριο λόγο επικρατούν στο Δρυμό, είναι ότι δεν είναι υδατοπερατά. Έτσι εξηγείται η παρουσία τόσο πολλών **μικρών ρεμάτων** που ρέουν στις πηαγιές του Δρυμού και ειδικά προς το **Αρκουδόρεμα** και τον **Αώο** και η ύπαρξη αρκετών **μικρών λίμνων** που διατηρούν το νερό τους είτε εποχικά είτε όλο το χρόνο. Οι πιο μεγάλες από αυτές είναι ο **Λάκκος στο Αβγό** στα 1.600 μ. και οι δύο **λίμνες της Φλέγκας** στα 1.850 μ.

Μανιτάρια σε κορμό οξιάς

Υπεραιώνβιο ρόμπολο (*Pinus leucodermis*) στην κορυφή Αβγό.

Ζωικός πλούτος

Ψάρια

Στα μεγάλα ρέματα του Δρυμού ζει η **πέστροφα** (*Salmo trutta fario*). Η παρουσία της είναι έντονη σε ποτάμια με πετρώδη πυθμένα, με νερά κρύα, με υψηλή περιεκτικότητα σε οξυγόνο και μηδαμινή θολερότητα, όπως είναι το Αρκουδόρεμα. Τρέφεται με ασπόνδυλα (προνύμφες εντόμων, καρκινοειδή κ.ά.).

Αμφίβια

Τα άφθονα νερά των ρεμάτων, λιμνών και πηγών ζούν 7 είδη αμφιβίων. Ο **αλπικός τρέτωνας** (*Triturus alpestris*), που μοιάζει με μικρό δράκο, ζει στις ορεινές λίμνες του Δρυμού, με πιο χαρακτηριστικές τις δύο λίμνες της Φλέγκας στα 1.850 μ. υψόμετρο. Το καλοκαίρι ο επισκέπτης αναγνωρίζει εύκολα τη **βομβίνη** (*Bombina variegata*), το μικρό φρύνο που καμώνεται τον πεθαμένο δείχνοντας την παρδαλή πορτοκαλόχρωμη κοιλιά του σε κάθε κίνδυνο, και τον καφετί **ελληνικό βάτραχο** (*Rana graeca*), μόνιμο κάτοικο των κρύων ορεινών νερών. Άλλα αμφίβια είδη πησιάζουν στο νερό μόνο κατά την περίοδο της αναπαραγωγής. Τέτοια είδη είναι ο **μεγαλόσωμος χωματόφρυνος** (*Bufo bufo*), ο **πρασινόφρυνος** (*Bufo viridis*) με το χαρακτηριστικό μακρόσυρτο μελωδικό τραγούδι της αναπαραγωγής του και η **σαλαμάντρα** (*Salamandra salamandra*), που αφήνει τις κρυψώνας της κάτω από τα φύλλα της οξιάς και τις υγρές πέτρες κι εμφανίζεται μόνο μετά από βροχή.

Ερπετά

Στο υγρό κλίμα του Δρυμού επιβιώνουν δέκα είδη ερπετών. Ανάμεσά τους το **ασινόφιδο** (*Coronella austriaca*), η **σαίπα** (*Coluber austriaca*) και το **λιμνόφιδο** (*Natrix tessellata*).

Πουλιά

Τι θα ήταν ένα δάσος δίχως το κελάηδισμα των μικρών πουλιών μέσα από τις φυλλωσιές του, δίχως το υπόκωφο τρυπάνι του δρυσκοηλάπη; Τι θα ήταν το αλπικό τοπίο, δίχως το ζύγισμα του αετού στον αέρα; Περισσότερα από 70 είδη πουλιών είναι γνωστό πως

Γκιώνης (*Otus scops*)

ζουν σήμερα στο Δρυμό της Πίνδου. Από τα σπάνια πουλιά των αλπικών λιβαδιών είναι η **χιονάδα** (*Eremophila alpestris*). Φωλιάζει στα λιβάδια των μεγάλων υψομέτρων και διακρίνεται από το μαυροκίτρινο μπροστινό μέρος του κεφαλιού και τις δύο μικρές πουπουλένιες φουντίτσες στο κεφάλι. Ένα άλλο σπάνιο μικρόσωμο πουλί, θηρευτής των νεοσσών των άηλων μικρών πουλιών, είναι και ο **διπλοκεφαλής** (*Lanius excubitor*) που έρχεται κάθε καλοκαίρι από την Αφρική.

Σκίουρος (*Sciurus vulgaris*)

Τα εκτεταμένα και ώριμα δάση του Δρυμού φιλοξενούν 8 είδη δρυσκοηλάπων. Οι δρυσκοηλάπτες αναρριχώνται στους κορμούς των δέντρων με τη βοήθεια της σκληρής ουράς τους, γαντζώνονται κάθετα στον κορμό με τα δυνατά τους δάχτυλα και σκάβουν, με το ισχυρό σαν σμίλη ράμφος τους, το φλοιό των ώριμων δέντρων, αναζητώντας την τροφή τους (δασόβια έντομα) σε διαφορετικό βάθος το κάθε είδος. Σκάβουν ακόμη και τρύπες μέσα στους κορμούς, παξεύοντας την ξύλινη φωλιά τους, όπου θα γεννηθούν οι νεοσσοί το καλοκαίρι. Από τα πιο ενδιαφέροντα είδη του Δρυμού είναι ο **λευκονώτης** (*Dendrocopus leucotos*), η **μεσοτσικλιτάρα** (*Dendrocopus medius*), η **νανοτσικλιτάρα** (*Dendrocopus minor*) και η **μαυροτσικλιτάρα** (*Dryocopus martius*). Βασίλειο των αρπακτικών πουλιών, ο Δρυμός προστατεύει 10 σπάνια είδη. Μέσα απ' τα σύννεφα διακρίνεται η μεγαλόσωμη φιγούρα του βασιλιά των αετών, του σπάνιου **βασιλιάαετού** (*Aquila heliaca*), να ανεμοπορεί με μεγαλοπρέπεια. Πιο ευκίνητος, ο **χρυσαιτός** (*Aquila chrysaetos*), γλιστρά και ανεμοζυγιάζεται, αντανakλώντας το χρυσαφένιο χρώμα του στα σύννεφα, ενώ μικρότερα σπάνια είδη αρπακτικών, όπως το **σαϊνί** (*Accipiter brevipes*) και ο **χρυσογέρακας** (*Falco biarmicus*), σχίζουν με ταχύτητα τον αέρα, συμπληρώνοντας τον ουρανό του ορεινού τοπίου. Τα αρπακτικά πουλιά βρίσκονται στην κορυφή της τροφικής πυραμίδας και η παρουσία τους αποδεικνύει την καλή κατάσταση των οικοσυστημάτων του Δρυμού.

Θηλαστικά

Την άνοιξη, τα πελώρια σκηνάρια της **καφέ αρκούδας** (*Ursus arctos*) στη Πάση και οι τεράστιες αναποδογυρισμένες πέτρες που μετακινεί για να

ξεσκεπάσει τα μυρμήγκια, μία από τις λικουδιές της, μαρτυρούν την αφύπνιση της βασίλισσας του δάσους. Σε ένα από τα ελάχιστα εναπομείναντα καταφύγια στην Ευρώπη, στα απόμερα δάση και στις δυσπρόσιτες πηλαγιές, μακριά από το φόβο του ανθρώπου, βρίσκουν καταφύγιο οι αρκούδες της γύρω περιοχής. Το χειμώνα φωλιάζουν σε σπηλιές και στις κουφάλες των θεόρατων γέρικων ρόμπολων. Με τον ερχομό της άνοιξης και έως το φθινόπωρο, μόλις σουρουπώσει, αναζητούν την τροφή τους στα δάση και στους αγρούς των γύρω χωριών. Η συχνή παρουσία των αρκούδων σε επιμέρους τοποθεσίες του Δρυμού έχει καταγραφεί μέσα από την τοπική παράδοση με χαρακτηριστικά τοπωνύμια: Αρκουδόρεμα, Αρκουδόλακκος, Αυχένας Αρκούδας. Στα δάση του Δρυμού ζει ο **αγριόγατος** (*Felis*

Αρκούδα (*Ursus arctos*)

sylvestris), που αναζητά τη λεία του (τρωκτικά και πουλιά) κυρία τη νύχτα για αυτό και δεν είναι δυνατόν να παρατηρηθεί ευκολία. Επιπλέον ο **λύγκας** (*Lynx lynx*), είδος

απειλούμενο με εξαφάνιση στην Ευρώπη, πιστεύεται πως ακόμα ζει στη γύρω περιοχή, κυνηγώντας σε τεράστια έκταση τη λεία του.

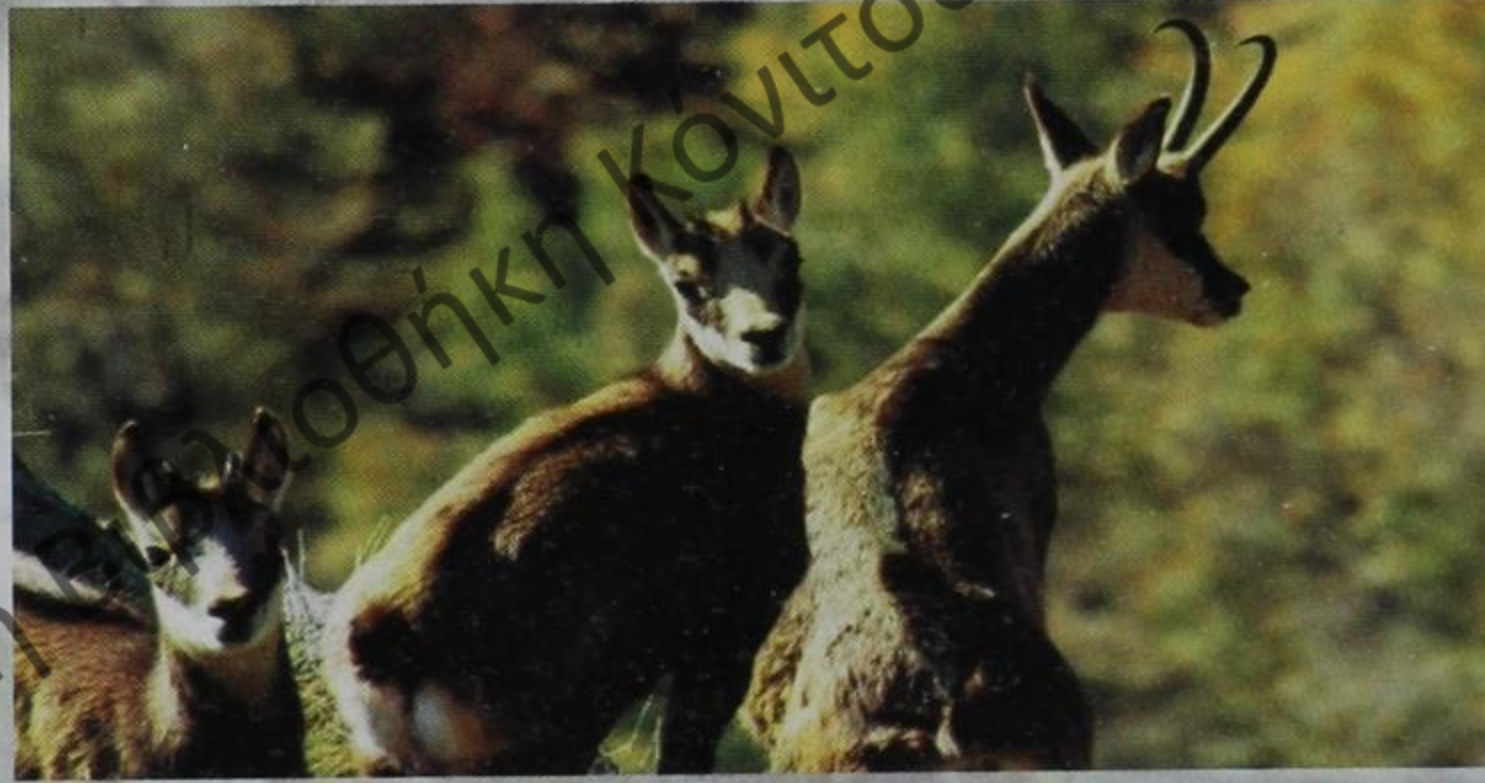
Στα ποτάμια του Δρυμού, στο Αρκουδόρεμα και στον Αώο, ζει η **βίδρα** (*Lutra lutra*), υδρόβιο θηλαστικό, ευαίσθητο στη ρύπανση των ποταμών και στην ενόχληση από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Τρέφεται με ψάρια και η παρουσία της αποδεικνύει την καλή κατάσταση των υδάτινων οικοσυστημάτων του Δρυμού. Ο Δρυμός αποτελεί ακόμα άριστο βιότοπο του **ζαρκαδιού** (*Capreolus capreolus*). Στα ξέφωτα βόσκει το καταπράσινο γρασίδι, ανήσυχο και σε διαρκή επιφυλακή για την αποφυγή του εχθρού, σε περίπτωση κινδύνου τρέχει να κρυφτεί με μεγάλα άηματα στις παρυφές του δάσους, που αποτελεί το καταφύγιό του. Συνυφασμένη με το φόβο, η ζωή του ζαρκαδιού έχει προσαρμοστεί έτσι ώστε να ελαχιστοποιεί τους κινδύνους θήρευσης. Τα πανέμορφα αυτά ζώα εμπιστεύονται συνήθως το ημίφως του σούρουπου και της αυγής για να βγουν στα ξέφωτα να τραφούν, αν και όταν ζουν ανενόχλητα από τις ανθρώπινες δραστηριότητες

βόσκουν και την ημέρα. Τα αρσενικά ζαρκάδια είναι και τα μόνα που φέρουν κέρατα.

Στη Βάθια Κάλντα επιβίωναν μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα και τα τελευταία αυτόχθονα **ελάφια** (*Cervus elaphus*) της οροσειράς της Πίνδου. Σήμερα τα ελάφια έχουν εξαφανιστεί, λόγω του εγκληματικού παράνομου κυνηγιού τους, ενώ δυστυχώς και ο πληθυσμός των ζαρκαδιών φθίνει επικίνδυνα για τον ίδιο λόγο.

Έμβλημα του βράχου, των κάθετων ορθοπηλαγιών και των αλπικών ξέφωτων είναι το **αγριόγιδο** (*Rupicapra rupicapra*). Άριστα προσαρμοσμένα στο να αναρριχώνται, να ισορροπούν και να πηδούν πάνω στα απότομα βράχια, τα περήφανα αυτά ζώα ζουν ομαδικά. Τα θηλυκά σχηματίζουν μικρές ομάδες, ενώ τα αρσενικά ζουν μοναχικά και

Αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra*)

προσεγγίζουν τα κοπάδια μόνο το φθινόπωρο, κατά την περίοδο της αναπαραγωγής. Ελάχιστα ζώα έχουν απομείνει σήμερα στο Δρυμό, εξαιτίας του παράνομου κυνηγιού τους. Το καλοκαίρι, ανεβαίνουν ψηλά στις πιο δυσπρόσιτες κορυφές, για να προστατευθούν από λύγκους και ανθρώπους, ενώ το χειμώνα κατεβαίνουν χαμηλότερα και βρίσκουν καταφύγιο στις παρυφές των δασών.

Με το σούρουπο αρχίζει η νυχτερινή ζωή του δάσους. Οι **νυχτερίδες** (*Chiroptera*), τα πιο εξελιγμένα φτερωτά θηλαστικά, βγαίνουν απ' τα καταφύγια της ημέρας, από τις σπηλιές και τις σχισμές στα βράχια, από τις κουφάλες και τα πυκνά φυλλώματα των δέντρων, και γλιστρούν στον νυχτερινό αέρα. Η φύση τους έχει στερήσει την όραση, αλλά τους έχει χαρίσει ένα υπερευαίσθητο σύστημα ραντάρ εκπομπής και λήψης υπερήχων, με το οποίο προσανατολίζονται και εντοπίζουν την τροφή τους – τα κινούμενα έντομα. Έως σήμερα μας είναι γνωστά 5 είδη χειροπτέρων που ζουν στο Δρυμό. Το πιο χαρακτηριστικό είναι ο **νυκτοβάτης** (*Nyctalus noctula*) είδος δεντρόβιο, που φωλιάζει σε κουφάλες φυλλοβόλων δέντρων και θηρεύει τα έντομα (κοιλοπτερά, νυχτοπεταλούδες, γρύλλους) στον αέρα ή πάνω στα φύλλα των δέντρων.

Χλωριδικός πλούτος

Η χλωρίδα του Δρυμού είναι σπάνια με μεγάλο βαθμό ενδημισμού. Συνολικά έχουν καταγραφεί 415 φυτικά είδη. Στα οφειλιθικά πετρώματα, πολλὰ είδη φυτών αδυνατούν να αναπτυχθούν, ενώ εκείνα που επιβιώνουν έχουν αναπτύξει κατάλληλους προσαρμοστικούς μηχανισμούς. Αν και τα οφειλιθικά πετρώματα δεν ευνοούν την ανάπτυξη μιας πλούσιας σε αριθμό ειδών χλωρίδας, τα είδη τους είναι σπάνια και έχουν μεγάλη επιστημονική αξία, λόγω της ιδιαίτερης εξελικτικής τους ιστορίας.

Η **κενταυρέα των ορέων των βλάχων** (*Centaurea vlachorum*) αποτελεί ενδημικό είδος του Εθνικού Δρυμού της Πίνδου, δηλαδή δεν συναντάται πουθενά σ' όλη τον κόσμο παρά μόνο στην ευρύτερη περιοχή του Δρυμού. Άλλα είδη του Δρυμού είναι ενδημικά της κεντρικής και βορειοδυτικής Ελλάδας, όπως η **σοηδανέλλα της Πίνδου** (*Soldanella pindicola*), η **σιλένε της Πίνδου** (*Silene pindicola*), η **φριτιλλάρια η ηπειρωτική** (*Fritillaria epirotica*) κ.ά. Ο Δρυμός φιλοξενεί ακόμη κι άλλα φυτά που είναι ευρύτερα ενδημικά. Είτε είδη που απαντώνται μόνο στην Ελλάδα και στην Αλβανία, όπως η **λαδανιά η αλβανική** (*Cistus albanicus*), η **βιόλλα η αλβανική** (*Viola albanica*), ο **θύμος ο τευκριοειδής** (*Thymus teucrioides*), ο **δύανθος ο αιματοκαλυκοειδής** (*Dianthus haematocalyx ssp. pindicola*), το **λεϊριο το αλβανικό** (*Lillium albanicum*) κ.ά. Είτε είδη που είναι ενδημικά των Βαλκανίων γενικότερα, όπως ο **δύανθος ο δελτοειδής** (*Dianthus deltoides ssp. degenii*), η **μινουάρτια του Μπαλτατσι** (*Minuartia baldacii*), το **ρόμπολο** (*Pinus leucodermis*) και το **άλλιο** (*Allium brevirodum*).

Σπάνια είδη του Εθνικού Δρυμού Πίνδου, τυπικά των οφειλιθικών πετρωμάτων, είναι η **βορμουελλέρα του Μπαλτατσι** (*Bormuelleria baldacii*), η **βορμουελλέρα της Τυμφης** (*Bormuelleria tymphaea*), ο **λεπτόπληαξ ο κρασπεδοειδής** (*Leptoplax emarginata*), η **καμπανούλλα του Χώκινς** (*Campanula hawkinsiana*), η **βιόλλα** (*Viola dukadjinica*), η **σιλένε της Πίνδου** (*Silene pindicola*).

Στο Δρυμό απαντώνται επίσης αρκετά ποώδη φυτά με μεγάλα και όμορφα λουλούδια όπως είναι το **λεϊριο το αλβανικό** (*Lillium albanicum*), ο **νάρκισσος ο ποιητικός** (*Narcissus poeticus*), η **τουλίπα η αυστραλιανή** (*Tulipa australis*) και διάφορες **ορχιδέες** όπως η *Dactyloriza sambucina*, η *Ophrys oestriifera*, και η *Orchis pallens*.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί η ύπαρξη του μικρού εντομοφάγου φυτού της **πινγκουίκουλας της κρυσταλλοειδούς** (*Pinguiculla crystallina ssp. hirtiflora*) που φυτρώνει σε μικρές αποικίες στα ρέματα του Δρυμού και συλλογώνεται με τα φύλλα της μικρά έντομα.

Τέλος το υγρό κλίμα του Δρυμού ευνοεί την ανάπτυξη πλούσιας μυκοχλωρίδας, που αριθμεί 86 είδη μανιταριών.

Λείριο το αλβανικό (*Lillium albanicum*)

Πινγκουίκουλα η κρυσταλλοειδής (*Pinguiculla crystallina ssp. hirtiflora*)

Κεφαλανθέρα (*Cephalanthera ruber*)

Σμέουρα (*Rubus idaeus*)

Τουλίπα (*Tulipa australis*)

Δακτυλόριζα
(*Dactyloriza sambucina*)

Πορεία στο χρόνο, την ιστορία και τον πολιτισμό

Η πορεία στο χρόνο ξεκινά από την αρχαιότητα. Τα δάση, ο πλούσιος ορυκτός πλούτος, η ορεινή κτηνοτροφία και η στρατηγική θέση του Δρυμού στο σταυροδρόμι Δύσης και Ανατολής, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας, προσέλκυσαν τις πρώτες κοινωνίες των ανθρώπων κατά τους αρχαίους χρόνους.

Πρώτοι κάτοικοί της αναφέρονται ή οι **Κέλαιθοι** ή οι **Αίθικες** ή οι **Παρωραίοι**. Αρχαιολογικά ευρήματα που καλύπτουν όλες τις ιστορικές περιόδους τής αρχαιότητας, από την αρχαϊκή έως και την υστερορωμαϊκή εποχή, έχουν βρεθεί κοντά στα χωριά της γύρω περιοχής. Στο **Περιβόλι** ανακαλύφθηκε τάφος που στο εσωτερικό του περιείχε μεγάλο χάλκινο λήβητα με ζωόμορφες λαβές καθώς και άλλα κτερίσματα (ξίφος, αιχμές δοράτων) των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων. Στη θέση «Παλαιομονάστηρο», μεταξύ Βοβούσας και Περιβολίου, βρέθηκαν ερείπια οικισμού ο οποίος κατοικούνταν από **την Ελληνιστική έως και την Υστερορωμαϊκή εποχή** καθώς επίσης και άλλα ευρήματα (τμήματα σαρκοφαγού κ.ά.).

Από τη Βάβια Κάληντα πέρασε ο στρατός του άτυχου τελευταίου βασιλιά της Μακεδονίας, του **Περσέα**, σε μια απέλπιδη προσπάθεια να οργανώσει τη Δυτική

Ελλάδα ενάντια στις ρωμαϊκές λεγεώνες. Η επιχείρηση αυτή που έγινε κατά το χειμώνα θεωρήθηκε άθλος για την εποχή της και είναι γνωστή ως «**η μεγάλη πορεία**».

Αργότερα, κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους οι διαβάσεις οχυρώθηκαν σε πιο συστηματική βάση. Στα νότια του Δρυμού, όπου σήμερα βρίσκεται η τεχνητή λίμνη του υδροηλεκτρικού έργου πηγών Αώου, απλώνεται το οροπέδιο των «**Ποητισών**» ή «**Ποητισουάρε**». Η ονομασία του πιθανά προέρχεται από τη λατινική λέξη Policia και σχετίζεται με τη ρωμαϊκή στρατιωτική φρουρά που είχε εγκατασταθεί εκεί. Η παράδοση αναφέρει ότι την εποχή των Ρωμαίων στην Βάβια Κάληντα υπήρχαν ορυχεία και εκεί διεξήχθησαν φονικές μάχες.

Λέγεται πως στη θέση «**Περιτόρες**» ή «**Μπερατόρια**» (από το λατινικό imperator) του παραπάνω οροπεδίου –όπου έχουν βρεθεί αρχαία ερείπια– υπήρχε αυτοκρατορικό ανάκτορο στο οποίο παραθέριζε η Οκταβία, αδελφή του αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου και σύζυγος του Μάρκου Αντωνίου.

Το πρώτο γνωστό κτίσμα της βυζαντινής περιόδου θεωρείται η Μονή Βουτσάς, στα νότια του

Βοβούσα, 1889

Γρεβεντιού, που ιδρύθηκε κατά την παράδοση από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίνο Δ' τον Πωγωνάτο το 672 μ.Χ., κατά τη διάρκεια της επιστροφής του από εκστρατεία στην Ιταλία. Αργότερα οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής του Δρυμού και ιδιαίτερα του Μετσόβου και του Ανατολικού Ζαγορίου τέθηκαν υπό προνομιακό καθεστώς, που παραχωρήθηκε από τους αυτοκράτορες Κωνσταντίνο Ζ' τον Πορφυρογέννητο και Ανδρόνικο Γ' το 10ο αι. και το 14ο αι. αντίστοιχα.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας τα χωριά που βρίσκονται γύρω από το δρυμό απέκτησαν **σημαντικά προνόμια**. Η Βοβούσα, το Φλαμπουράρι και το Γρεβενήτι ως **χωριά του Ζαγορίου** επωφελήθηκαν από τα ιδιαίτερα διοικητικά και οικονομικά προνόμια της περιοχής αυτής. Το ειδικό προνομιακό καθεστώς του **Μετσόβου** προέκυψε σαν αποτέλεσμα της αναγκαιότητας της συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων του –οι οποίοι έλεγχαν την ορεινή διάβαση του Ζυγού– και των εκάστοτε κρατούντων που επιθυμούσαν τη διατήρηση καλών σχέσεων μαζί τους, προκειμένου να εξασφαλιζόταν η ομαλή και ασφαλής διακίνηση προσώπων και αγαθών από τις δυο πλευρές της Πίνδου. Με αυτό το σκεπτικό παραχωρήθηκαν τα προνόμια στην ορεινή αυτή κωμόπολη τόσο από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες όσο και από το σουλτάνο Μουράτ Β' και άλλους διαδόχους του από το 1430 και έπειτα.

Προνόμια επίσης κατείχαν και οι κάτοικοι του Περιβολίου.

Σε όλα τα χωριά που βρίσκονται γύρω από το Δρυμό όπως επίσης και σε πολλά άλλα μέρη της οροσειράς της Πίνδου κατοικούν **Βλάχοι**.

Οι κύριες παραγωγικές δραστηριότητες της περιοχής ήταν και παραμένουν ακόμα και σήμερα, η υλοτομία και η νομαδική κτηνοτροφία. Παλιότερα στην περιοχή γνώρισε μεγάλη άνθηση το εμπόριο και η βιοτεχνία υφαντών ενώ πολλοί κάτοικοι ξενιτεύονταν σε διάφορες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αλλού όπου και απέκτησαν σημαντικές περιουσίες. Από το Μέτσοβο κατάγονταν πολλοί **σημαντικοί ευεργέτες** τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο (Αβέρωφ, Στουρνάρας, Τσιτσάς κ.ά.).

Η ευρύτερη περιοχή του Δρυμού υπήρξε πατρίδα και εστία δράσης **αρματολών και κλεφτών**, τα κατορθώματα των οποίων εξιστορούνται μέσα από τα τοπικά δημοτικά τραγούδια:

*«Το λεν οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια
το λέει και ο Καπετάν Περδίκκας στ' αντάρτικα λημέρια
Σκούζει φωνάζει δυνατά στ' Αβγό, στο Κολεό,
στον Όρλιακα, στο Σμόλικα και μες στη Βάλια Κάλντα»*

Οικισμοί: Εστίες λαϊκού πολιτισμού μέσα στα δάση

Δάση και λιβάδια αντίκρυζαν τα μάτια των ανθρώπων της Πίνδου από την στιγμή που γεννιόνταν. Αυτά μάθαν να αγαπάνε, με αυτά έμαθαν να ζουν. Έμαθαν να ξυλεύουν τους τεράστιους κορμούς, να τους ρίχνουν στο χώμα, να τους εμπορεύονται, αλλιά και να τους σμιλεύουν με σκληρότητα κι ευαισθησία, όπως η ίδια η φύση τους δίδαξε, ποιώντας αριστουργήματα λαϊκής τέχνης στο ξύλο. Έμαθαν ακόμη να χαίρονται την άνοιξη των λιβαδιών, έφτιαξαν μεγάλα τσελιγκάτα, γέμισαν τα λιβάδια με κυριά προβάτων. Ανάπτυξαν το βουκολικό τρόπο ζωής, σεβόμενοι τους κανόνες και τις εναλλαγές της φύσης. Έμαθαν να αφουγκράζονται τους ήχους των δασών και των ποταμών, τους κάνουν ήχους φλογέρας κι έκαναν τραγούδι τον αέναο κύκλιο της ζωής, το θαύμα της φύσης. Έγιναν ποιητές ενός ιδιότυπου λαϊκού πολιτισμού, του πολιτισμού των ορέων.

Το Μέτσοβο

Ο μεγαλύτερος οικισμός του Δρυμού, το Μέτσοβο, είναι ένας από τους γραφικότερους παραδοσιακούς οικισμούς της πατρίδας μας. Τα πιο όμορφα κτίριά του είναι το **Αρχοντικό Τσοσίτσα**, στο οποίο στεγάζεται το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, το κτίριο της **Πινακοθήκης του Ε. Αβέρωφ**, όπου εκτίθενται πίνακες και γλυπτά των σημαντικότερων Ελλήνων καλλιτεχνών, η **οικία Τσανάκα** που έχει χαρακτηριστεί ως Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο καθώς και πολλά άλλα μοναδικά αρχιτεκτονικά δημιουργήματα.

Εξίσου σημαντικά είναι τα μοναστήρια του **Αγ. Νικολαίου** και της **Παναγίας** με τις αξιόλογες αγιογραφίες τους και τα ξυλόγλυπτα τέμπλα τους, καθώς επίσης και οι δεκατρείς εκκλησίες του με πιο αντιπροσωπευτικές της **Αγ. Παρασκευής** και του **Αγίου Χαραλάμπους**. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ακόμα ο πρόσφατα ανακαινισμένος νερόμυλος Γκίνα. Οι Μετσοβίτες ασχολούνται κυρίως με την υλοτομία και την κτηνοτροφία ενώ η ανάπτυξη του τομέα

μεταποίησης των κτηνοτροφικών προϊόντων και του ξύλου (λαϊκή τέχνη, ξυλογλυπτική, γαλακτοκομικά προϊόντα) και της οινοποίησης ευνοείται από την παράλληλη δυναμική ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού με κύριο σημείο αναφοράς το χιονοδρομικό του κέντρο.

Η Μηλιά

Είναι χτισμένη στα 1.300 μέτρα υψόμετρο στο σημείο όπου ενώνεται η Ήπειρος, με τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Παρά το γεγονός ότι γεωγραφικά ανήκει στη Δυτική Μακεδονία, όπου και υπαγόταν μέχρι τους βυζαντινούς χρόνους, από την εποχή της τουρκοκρατίας αναφέρεται ως «μαχαλάς της Χώρας Μετσόβου» και ανήκει στον ηπειρωτικό πολιτισμικό χώρο.

Τα άφθονα δάση οξιάς και μαυρόπευκου που εκτείνονται γύρω από το χωριό και οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επικρατούν το χειμώνα και περιορίζουν τις υπαίθριες εργασίες, ώθησαν τους κατοίκους στην ανάπτυξη του τομέα της μεταποίησης του ξύλου. Τα εργαστήρια της Μηλιάς προμηθεύουν την αγορά των ειδών λαϊκής τέχνης του Μετσόβου, αλλιά και ολόκληρης της Ελλάδας. Μοναδικοί και άξιοι μάστορες του ξύλου, οι κάτοικοι της Μηλιάς καθιστούν τους επισκέπτες του χωριού μάρτυρες, μύστες και ακροατές μιας μοναδικής συμφωνίας καθώς «πελεκάνε» το ξύλο και του δίνουν ψυχή και αξία χρήσης. Άθελά τους γίνονται δημιουργοί μιας μοναδικής μουσικής συμφωνίας που

Πανηγύρι στη Μονή Βουτσάς στο Γρεβενήτι

Βοβούσα

προδίδει ζωή. Ζωή που δυστυχώς σε άλλα ορεινά μέρη δεν υπάρχει πια.

Η Βοβούσα

Ξεχωρίζουν τα λευκά σπίτια της Βοβούσας μέσα στα σκοτεινά απέραντα δάση του πεύκου και της οξιάς. Είναι χτισμένη στις δυο όχθες του

ποταμού Αώου, με κόσμημα στο κέντρο της **ένα από τα ωραιότερα μονότοξα πέτρινα γεφύρια** του Ζαγορίου, αριστούργημα του 1748. Το τραγούδι του ποταμού Αώου, η θυμωμένη του βοή, έδωσε το όνομά του στο χωριό Βοβούσα. Όπως και τα υπόλοιπα χωριά του Ζαγορίου γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη κατά την περίοδο της αυτονομίας του Ζαγορίου στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κάνκε από τους Γερμανούς το 1943. Διασώθηκε μόνο η εκκλησία του **Αγίου Γεωργίου**, αξιόλογο και μοναδικό μνημείο του χωριού. Σήμερα είναι ένα από τα πιο ζωντανά χωριά του Ζαγορίου. Μαζί με τη συνέχιση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το ξύλο, προσβλέπει και στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Το Φλαμπουράρι

Βρίσκεται στις νότιες πυκνοδασωμένες πλαγιές της γειτονικής στο Δρυμό κορυφής Τσούκα Ρόσσα (1.987 μ). Πρώτη γραπτή μαρτυρία για τον οικισμό υπάρχει από το 1430. Ιδιαίτερα αξιόλογη είναι η εκκλησία του **Αγίου Νικολάου** στο κέντρο του οικισμού που χτίστηκε το 1774. Δυστυχώς, ο οικισμός κήκε δύο φορές από τους Ναζί το 1943. Οι κάτοικοι ασχολούνται κύρια με την υλοτομία.

Μνηιά

Το Γρεβενήτι

Κυριολεκτικά πνιγμένο στο πράσινο, το Γρεβενήτι ήταν ένα από τα κεφαλοχώρια του Ζαγορίου. Οι κάτοικοι ασχολούνται κύρια με την υλοτομία και λιγότερο με τη γεωργοκτηνοτροφία.

Το Γρεβενήτι –όπως και τα υπόλοιπα γύρω χωριά– γνώρισε τη θηριωδία των Γερμανών κατακτητών το 1943. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ενοριακός ναός του Αγίου Δημητρίου, που σώθηκε της καταστροφής, και το βυζαντινό μοναστήρι της Παναγίας Βουτσάς που βρίσκεται στον ποταμό Δραγάρι χαμηλότερα του οικισμού.

Το Περιβόλι

Βρίσκεται σε υψόμετρο 1.380 μ. και διαθέτει μεγάλες δασώδεις εκτάσεις και ορεινούς βοσκότοπους.

Οι κάτοικοι, που εγκαταλείπουν τον οικισμό το χειμώνα, ασχολούνται με την υλοτομία και τη νομαδική κτηνοτροφία.

Όπως και πολλά άλλα χωριά της Πίνδου κήκε από τους Γερμανούς το 1943. Διασώθηκε η αξιόλογη εκκλησία του **Αγίου Γεωργίου** που βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού (χτίστηκε το 1770).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκκλησία του **Αγίου Νικολάου**, κτίσμα του 13ου αι. ενώ πολύ κοντά της σώζεται τμήμα από το λιθόστρωτο της βασιλικής οδού των Ρωμαίων (ο λεγόμενος βασιλικόδρομος), το οποίο ένωνε τη δύση με την ανατολή.

Η Κρανιά

Είναι χτισμένη σε υψόμετρο 950 μ. Γύρω της εκτείνονται δάση με μαυρόπευκα και οξίες.

Οι κάτοικοι ασχολούνται κύρια με την υλοτομία και την κτηνοτροφία. Αξιόλογα μνημεία στην περιοχή είναι η εκκλησία των **Αγίων Πάντων**, του **Αγίου Νικολάου**, της **Αγίας Παρασκευής** και του **Αγίου Γεωργίου**, καθώς επίσης και τα δύο **πέτρινα γεφύρια του «Ματσαγκάνη» και του «Σταμπέκη».**

προς ΜΟΝΑΧΙΤΙ

προς ΚΡΑΝΙΑ

προς ΚΡΑΝΙΑ

προς ΠΕΡΙΒΟΛΑΙ ΑΒΕΛΑΙΑ

προς ΠΕΡΙΒΟΛΑΙ

ΒΟΒΟΥΣΑ

Κορυφή P.

1758 Κόλλιντα

1967

1911 Ζαγύρα

1978

1967

Συέβηατα

Μαυροβόλο

Βαλτα Κάλντα

Σάλασφορα

Παλασφάνα

Κυρά Κασάη

Κυρά Κασάη

Δάσος Μούργκου

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Βακουράτσι

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

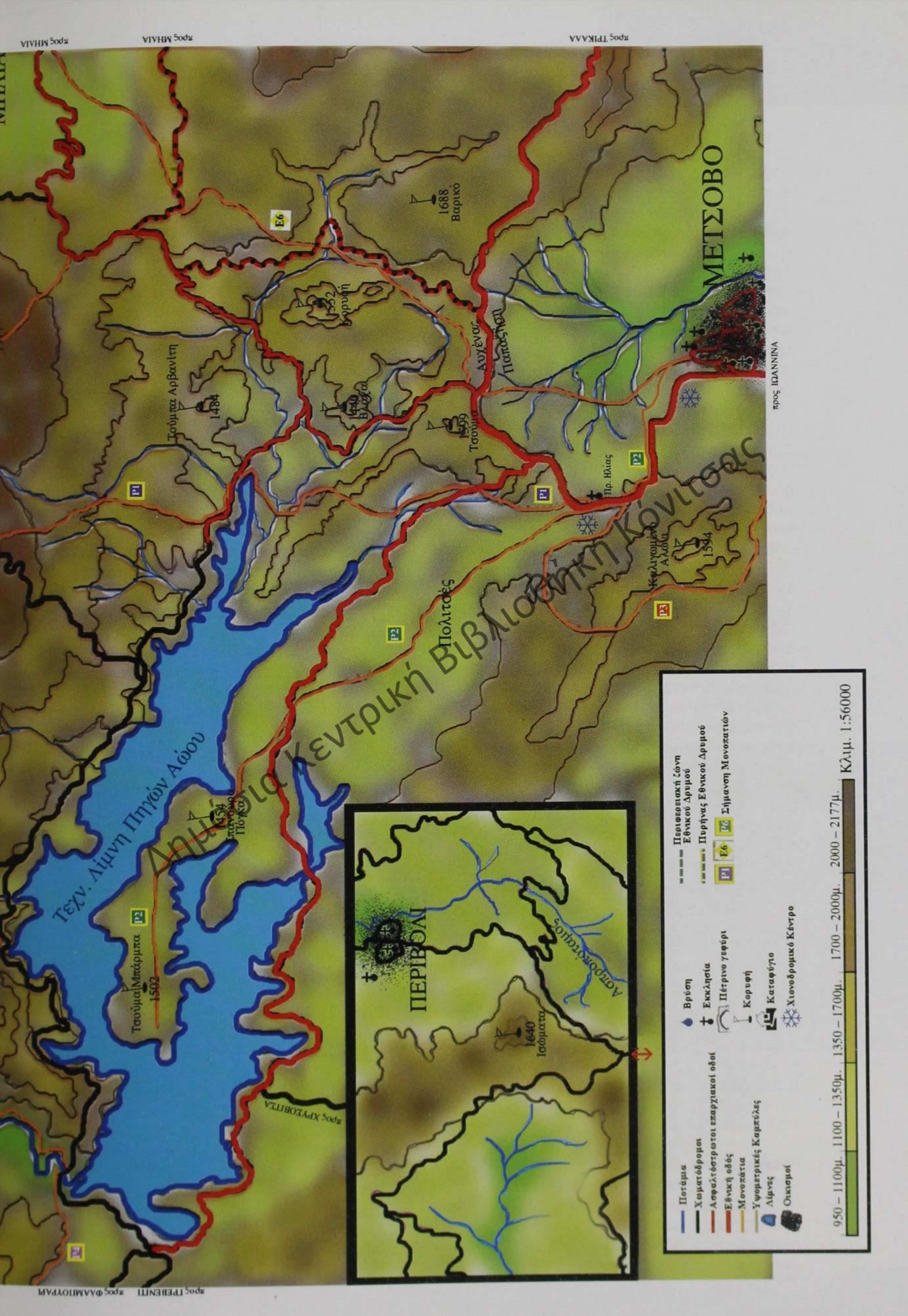
Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

Αρκονδύρεμα

προς ΜΗΛΙΑ

προς ΜΗΛΙΑ

προς ΤΡΙΚΑΛΑ

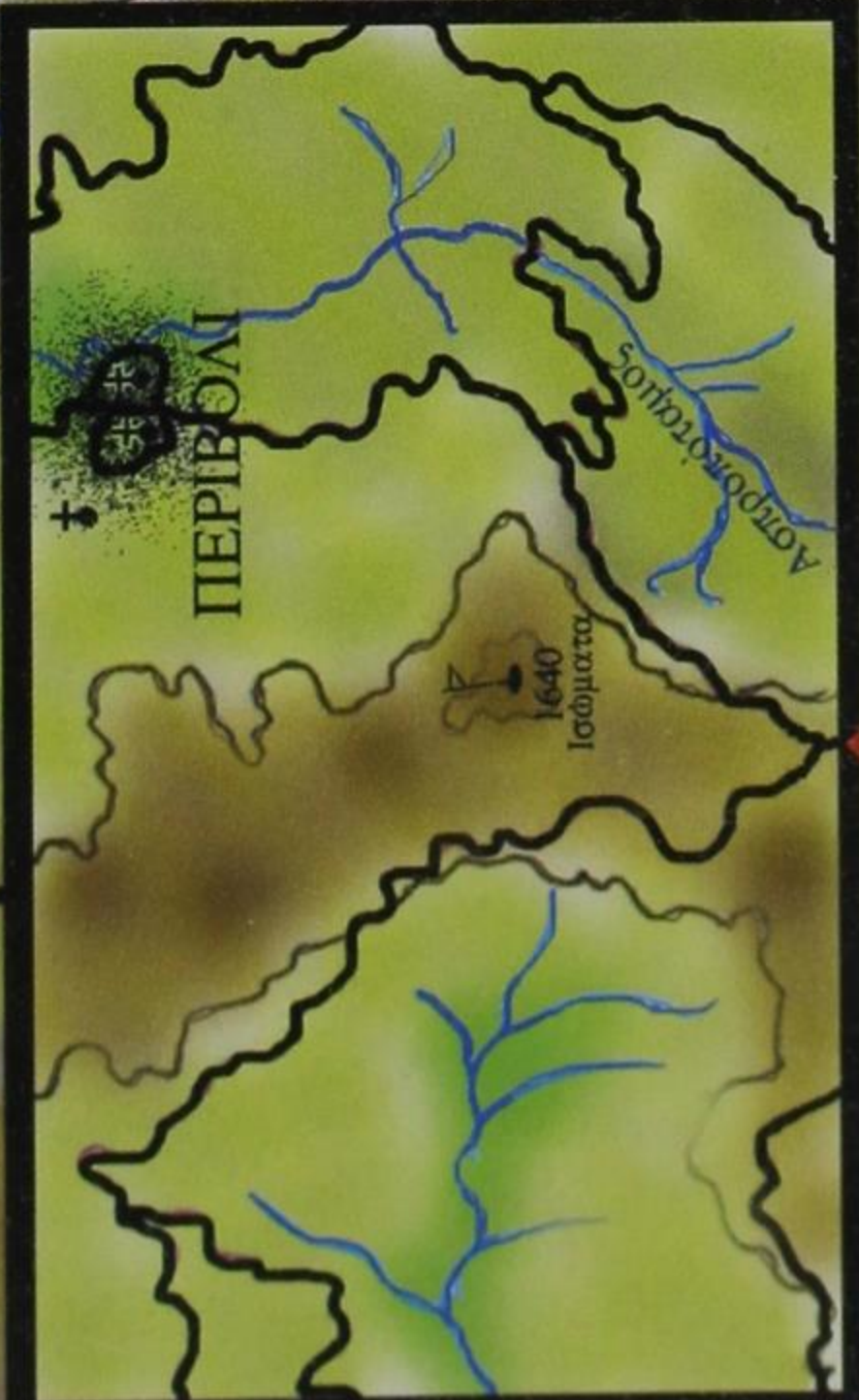
προς ΙΩΑΝΝΙΝΑ

προς ΦΑΛΗΓΓΟΥΡΑ

προς ΠΕΡΙΒΟΛΙ

	Ποτάμια		Βρύση		Περιφερειακή ζώνη
	Χωματόδρομοι		Εκκλησία		Εθνικού Δρυμού
	Ασφαλτοστρωτοί επαρχιακοί οδοί		Πέτρινο γεφύρι		Πυρήνας Εθνικού Δρυμού
	Εθνική οδός		Κορυφή		Ε6
	Μονοπάτια		Καταφύγιο		Ε6
	Υψομετρικές Καμπύλες		Χιονοδρομικό Κέντρο		Π2
	Λίμνες				Π3
	Οικισμοί				

950 – 1100μ. 1100 – 1350μ. 1350 – 1700μ. 1700 – 2000μ. 2000 – 2177μ. Κλίμ. 1:56000

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΤΣΟΒΟ

Πολιτσές

ΠΕΡΙΒΟΛΙ

Τεχν. Λίμνη Πηγών Αΐου

Τσούμια Μπάρμπα

Τούμπα Αρβανίτη

Πογά

προς ΧΡΥΣΟΒΙΤΣΑ

Βαρυση

Βαρυση

1688 Βαρκικό

Αυχένος Παπαζήσιου

Τσούμια

Πρ. Ηλίας

Κεφ. Λιγουμενό Α. Λούλι

1594

1640

Ισώμιατα

Ασπροκράτος

Ορειβασία - πεζοπορία: Το κάλεσμα του δάσους

Πηγή αστείρευτης γνώσης, τοπίο ανέγγιχτης ομορφιάς, τα δάση του Δρυμού προσκαλούν και προκαλούν τον επισκέπτη σ' ένα βιωματικό ταξίδι χαράς, εμπειρίας, αυτογνωσίας και μάθησης. Το διεθνές μονοπάτι E6 που αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της διάσχισης των δασών, προσφέρει στον περιηγητή πλήθος επιλογών.

Το διεθνές μονοπάτι (σήμανση E6)

Η διαδρομή του είναι σηματοδοτημένη με τετράγωνη πινακίδα κίτρινου χρώματος που στο εσωτερικό της έχει άσπρο ρόμβο με τον κωδικό E6.

Δάσος οξιάς

Αποτελεί το κύριο

μονοπάτι που διασχίζει το Δρυμό.

Το E6 ξεκινά από το λιμάνι της Ηγουμενίτσας, διασχίζει τον Νομό Θεσπρωτίας, εισέρχεται στο Νομό Ιωαννίνων και από το όρος Λάκμος (2.295 μ.) φτάνει στο Μέτσοβο. Στη συνέχεια ανηφορίζει βόρεια για τον «αυχένα Παπαζήση», τέμνει την εθνική οδό Ιωαννίνων - Τρικαλίων, διασχίζει τα οροπέδια περνώντας δίπλα από το ύψωμα 1.552 μ. και κατηφορίζει για τη Μηλιά.

Από εκεί με βορειοδυτική κατεύθυνση ακολουθεί παλιά ημιονική οδό, εισέρχεται στην περιφερειακή ζώνη του Δρυμού από τη θέση «Σαλατούρα Μηλιάς» και συναντά το δασικό δρόμο Μηλιάς - Περιβοηίου τον οποίο και ακολουθεί έως τη Βάγια Κάλντα. Συνεχίζει δυτικά ακολουθώντας τη ροή του Αρκουδόρεματος στη βάση της κορυφής «Τόκα» του Αβγού, περνά δεξιά από τα «Σμιζώματα» -όπου το Αρκουδόρεμα ενώνεται με τον Αώο- και καταλήγει στη Βοβούσα.

Το τμήμα του E6 από το Μέτσοβο έως τη Μηλιά, που έχει μήκος 18 χλμ., διέρχεται από λιβάδια και από δάση οξιάς, μαυρόπευκου και ρόμποηου σε υψόμετρα από 1.200 έως 1.500 μ. Η πορεία διαρκεί περίπου πεντέμισι ώρες. Το υπόλοιπο τμήμα από τη Μηλιά έως τη Βοβούσα έχει μήκος 23 χλμ. διέρχεται από δάση μαυρόπευκου και οξιάς, περνά δίπλα από τις μοναδικές συστάδες της δασικής πεύκης (κοκκινόπευκα) και τον πυρήνα του Δρυμού, κινείται σε υψόμετρα 1.140 μ. στην αρχή, 1.700 μ. στο μέσον και 1.000 μ. στο τέλος. Η πορεία διαρκεί δώδεκα ώρες.

Προφήτης Ηλίας Μετσόβου - Φλέγκα Μαυροβουνίου (σήμανση P1)

Η διαδρομή αρχίζει από το ξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία (υψόμετρο 1.350 μ.) και απαιτεί ανάβαση πεντέμισι ωρών (15 χλμ.). Διέρχεται από το ρέμα «Μεγγούλη» (μιάμιση ώρα) και σε άλλες δύο ώρες

φτάνει στη θέση «Λάκκος» όπου υπάρχει πόσιμο νερό. Από εκεί σε δύο ώρες φτάνει στην κορυφή Αφτιά Φλέγκας (2.081 μ.) αφού περάσει από το Ορειβατικό Καταφύγιο του Δήμου Μετσόβου, την «Κόκκινη βρύση» την κορυφογραμμή του Μαυροβουνίου και την κορυφή «Φλέγκα» (2.151 μ.). Από την κορυφογραμμή

Χιονισμένα ρόμποηα

το τοπίο είναι φαντασμαγορικό τόσο προς το εσωτερικό του Δρυμού στα βόρεια όσο και προς την τεχνητή λίμνη του Αώου στα νότια.

Μέτσοβο- Τσούμα Μπάρμπα (σήμανση P2)

Διαρκεί τρεις

ώρες και σαρανταπέντε λεπτά και έχει μήκος περίπου 13 χλμ. Αρχίζει από τα 1.200 μ. υψόμετρο στο Μέτσοβο, φτάνει στον «Προφήτη Ηλία», διασχίζει το οροπέδιο των Ποητισών και το δάσος του Σιώποτου, περνά από το «Χάνι Αχιλλέα», ανηφορίζει στην κορυφογραμμή «Σπανούρα Πόγκα» και τέλος καταλήγει στην κορυφή Τσούμα Μπάρμπα με μοναδική θέα στη λίμνη των πηγών του Αώου και στις απέναντι πηλαγιές του Μαυροβουνίου.

Μέτσοβο - οροπέδιο Ποητισών (σήμανση P3)

Η διαδρομή διάρκειας πέντε ωρών αρχίζει από τον κόμβο του Μετσόβου στην εθνική οδό Ιωαννίνων - Τρικαλίων. Διέρχεται διαδοχικά από τις τοποθεσίες «Καθύβα», «Ποητισώρα», «Βρύση Ντάου» και «Καλιγωμένο Αλώνι». Διασχίζει την κορυφογραμμή και καταλήγει στο «Χάνι Ντάου». Κατηφορίζει στο οροπέδιο των Ποητισών και καθώς επιστρέφει περνά από την βρύση Λυκουρέσι, την Κατασκίνωση (Βάγια Ντι Λιόσανι) και την Κρύα Βρύση. Από τη θέση «Ποητισώρα» ανηφορίζει στο «Καρακόλι» και διαμέσου του τηλεφερίκ του Ιδρύματος Τσιτίσα επιστρέφει ξανά στο αρχικό σημείο εκκίνησης. Το μονοπάτι αυτό ουσιαστικά κάνει τον κύκλο του οροπεδίου των Ποητισών, κινείται σε υψόμετρα από 1250 έως 1500 μέτρα και έχει μήκος 16 χλμ.

Φράγμα ΥΗΕ πηγών Αώου - Τσούκα Ρόσσα - φράγμα ΥΗΕ πηγών Αώου (σήμανση P4)

Αφετηρία της διαδρομής είναι το τεχνητό φράγμα των πηγών του Αώου στα 1.350 μέτρα υψόμετρο (θέση Πέντε Αλώνια). Το μονοπάτι φτάνει στην κορυφή της «Τσούκα Ρόσσα» (1.987 μ.) αφού διασχίσει δάση μαυρόπευκου, οξιάς και ρόμποηου. Κατά την επιστροφή μέσα από δασώδεις περιοχές περνά από μικρή φυσική λίμνη και καταλήγει σε δασικό δρόμο στον Αώο ποταμό, ο οποίος και σε

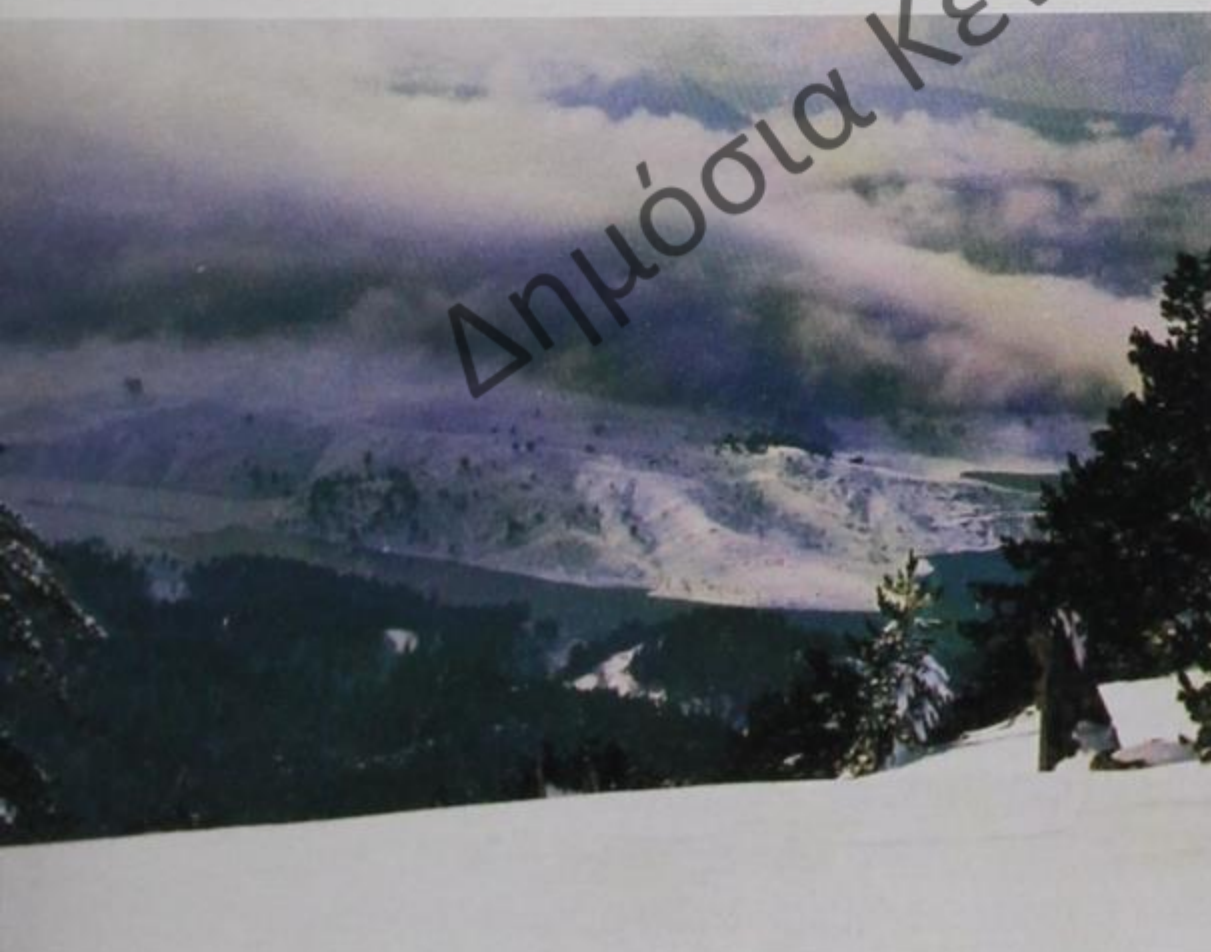
βγάζει στο αρχικό σημείο εκκίνησης. Η διαδρομή διαρκεί έξι ώρες περίπου και έχει μήκος 20 χλμ.

Σμίξη Αώου και Αρκουδορέματος - φράγμα πηγών Αώου (σήμανση P5)

Το μονοπάτι αρχίζει από το σημείο που ενώνεται ο ποταμός Αώος με το Αρκουδόρεμα στα δυτικά όρια του Δρυμού. Έχει μήκος 12 χλμ. και οι υψομετρικές διακυμάνσεις κυμαίνονται από 1.000 έως 1.350 μέτρα. Σε σαράντα λεπτά από το σημείο εκκίνησης εισέρχεται στη χαράδρα του ποταμού Αώου, που σχηματίζεται ανάμεσα από την κορυφή «Φλιάμπουρο» της Τσούκα Ρόσσα και τα Αφτιά της Φλέγκας. Διασχίζει το πυκνό δάσος του Μούργκου και παραπλεύρως του ποταμού καταλήγει σε τέσσερις ώρες συνοδικά στο φράγμα. Δια μέσου αυτού του μονοπατιού (ημιονική οδός) επικοινωνούσε παλιότερα η Βοβούσα με το Μέτσοβο. Η αφετηρία του βρίσκεται στην θέση που ενώνεται ο Αώος με το Αρκουδόρεμα (ένωση ρέματος Βαθύλακκου με Αώο), όπου συνδέεται με το Ε6 το οποίο όμως βρίσκεται στην απέναντι όχθη. Απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή κατά τη διάσχιση του φαραγγιού ενώ σε περιόδους έντονης βροχόπτωσης είναι πιθανό να μην είναι δυνατή η διάσχισή του.

Σαλατούρα Μηλιάς - Βάγια Κάλντα - αυχένος Αρκούδας - Λίμνη πηγών Αώου (σήμανση P6)

Η διαδρομή ξεκινά από το διάσελο «Σαλατούρα Μηλιάς». Μετά από δύο περίπου ώρες κατάβαση συμπίπτει με τμήμα του μονοπατιού Ε6 έως το

Χιονισμένο τοπίο στον Εθνικό Δρυμό Πίνδου

σημείο όπου το ρέμα «Μνήματα» ενώνεται με το Αρκουδόρεμα. Στη συνέχεια ακολουθεί ανηφορική πορεία μέσα από δάση μαυρόπευκου, οξιάς και ρόμπολη. Περνά βόρεια από την κορυφή της Φλέγκας και κοντά από τις ομώνυμες λίμνες για να καταλήξει στον αυχένα της Αρκούδας. Ακολουθεί καθοδική πορεία και διαμέσου των «Άσπρων Λιθαριών» και της «Τόκας» καταλήγει στη λίμνη του Αώου. Το μήκος της διαδρομής είναι 20 χλμ. και η

διάρκεια επτά ώρες περίπου. Τα υψόμετρα της διαδρομής κυμαίνονται από 1.700 μ. στην αρχή σε 1.950 μ. στον αυχένα και 1.350 μ. στο τέρμα.

Μηλιά - Σαλατούρα Μηλιάς - Φλέγκα (σήμανση P7)

Από τη Μηλιά το μονοπάτι ανηφορίζει σε πυκνά δάση οξιάς ακολουθώντας την πορεία του διεθνούς μονοπατιού Ε6 έως το διάσελο «Σαλατούρα Μηλιάς» όπου και η νοτιοανατολική είσοδος του Δρυμού. Από εκεί κατευθύνεται νοτιοδυτικά προς το Μαυροβούνι ακολουθώντας τη σήμανση P7, περνά δυτικά από την κορυφή «Τρία σύνορα» όπου υπάρχουν αραιές συστάδες ρόμπολη και έπειτα ακολουθεί δυτική κατεύθυνση διασχίζοντας όλο το Μαυροβούνι έως ότου συναντήσει το μονοπάτι P1 και καταλήξει στην κορυφή «Αφτιά» (2.081 μ). Η θέση προσφέρει μοναδική θέα στα γύρω βουνά και δάση της Βόρειας Πίνδου. Η διαδρομή έχει μήκος 15 χλμ. περνά από τον πυρήνα του Δρυμού και μέχρι την κορυφή διαρκεί περίπου πέντε ώρες.

Βοβούσα - Αβγό

Το μονοπάτι ξεκινά από τη Βοβούσα, ακολουθεί ανηφορική ανατολική πορεία έως τη βρύση «Τόσκα» απ' όπου κατευθύνεται νότια έως την κορυφή Αβγό όπου βρίσκεται το εγκαταλειμμένο πυροφυλάκιο. Η διαδρομή περνά από δάση μαυρόπευκου, οξιάς, από λιβάδια και συστάδες ρόμπολη. Έχει μήκος 6 χλμ. και διάρκεια τρεισίμισι ωρών περίπου. Η αφετηρία βρίσκεται στα 1.000 μ. και το τέρμα (κορυφή Αβγό) στα 2.177 μ. Η διαδρομή δεν είναι σηματοδοτημένη.

Καταφύγιο Βοβούσας

Δασικός δρόμος Περιβολίου - Αβγό

Η διαδρομή αρχίζει από το δασικό δρόμο Περιβολίου - Μηλιάς στα 1.600 μ. (θέση Σταυρός), ακολουθεί δυτική ανηφορική κατεύθυνση, περνά από τη λιμνούλα Λάκκος, την περιοχή «Κοριτσόκαμπος» ή «Παντεφιάτελλο» και φτάνει στην κορυφή στα 2.177 μ. σε μιάμιση ώρα περίπου. Η διαδρομή δεν είναι σηματοδοτημένη και υπάρχει αυξημένος κίνδυνος κεραυνών στην κορυφή.

Καταφύγιο Μαυροβουνίου

Μουσεία - Κέντρα Ενημέρωσης - Εκθεσιακοί και συνεδριακοί χώροι

- Κέντρο πληροφόρησης Μετσόβου
- Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Μετσόβου (Αρχοντικό Τσιτσα)
- Περίπτερο πληροφόρησης Βοβούσας
- Περίπτερο πληροφόρησης Μηλιάς
- Πινακοθήκη του Ε. Αβέρωφ όπου εκτίθενται πίνακες και γλυπτά των σημαντικότερων Ελλήνων καλλιτεχνών
- Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου

Ορειβατικά καταφύγια

Μαυροβούνι: Στη θέση «Κόκκινη βρύση» και σε υψόμετρο 1.950 μ. βρίσκεται κτισμένο το καταφύγιο του Δήμου Μετσόβου, χωρητικότητας 30 ατόμων. Δεν υπάρχει

μόνιμος φύλακας. Διαμονή κατόπιν συνεννόησης στο τηλ.: (0656) 41207.

Βοβούσα: Στη θέση Λάριανη 4 χλμ. πριν το οικισμό της Βοβούσας βρίσκεται το καταφύγιο της Βοβούσας. Έχει χωρητικότητα 52 ατόμων, διαθέτει εστιατόριο και μόνιμο φύλακα. Είναι ανοιχτό όλο το χρόνο, τηλ. επικοινωνίας (0656) 22200, (0651) 29445. Στην ευρύτερη περιοχή του Δρυμού υπάρχουν και δυο πυροφυλάκια που μπορούν να χρησιμεύσουν σαν καταφύγια σε

περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Το πυροφυλάκιο στην κορυφή του όρους Αβγό που είναι εγκαταλειμμένο και πλήττεται συχνά από κεραυνούς, και το πυροφυλάκιο της Τσούκα Ρόσσα που λειτουργεί τους καλοκαιρινούς μήνες.

Νομοθετικό καθεστώς και υποχρεώσεις των επισκεπτών των Εθνικών Δρυμών Βίκου - Αώου και Πίνδου (Βάλια - Κάλντα)

Οι Εθνικοί Δρυμοί αποτελούνται από τον πυρήνα και την περιφερειακή ζώνη. Στον πυρήνα επιτρέπεται η πεζοπορία αλλά ισχύουν απαγορεύσεις για αρκετές άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες. Πιο συγκεκριμένα απαγορεύεται η διάνοιξη νέων δρόμων, η πραγματοποίηση εκσκαφών, η εξόρυξη πέτρας και άλλων υλικών, η καταστροφή των γεωλογικών σχηματισμών, η εγκατάσταση βιομηχανικών εκμεταλλεύσεων, οικιών και άλλων κτισμάτων, η βόσκηση, η τοποθέτηση διαφημιστικών πινακίδων κ.ά.

Ειδικά οι επισκέπτες, όπως και οι κάτοικοι της περιοχής, πρέπει να γνωρίζουν πως δεν επιτρέπεται η συλλογή οποιωνδήποτε οργανισμών, η κοπή δέντρων και η συλλογή βοτάνων, το κυνήγι, το ψάρεμα, η κατασκήνωση και η παραμονή στον πυρήνα μετά τη δύση του ηλίου, το άναμμα φωτιάς και η απόρριψη σκουπιδιών και μπαζών.

Για ορισμένες δραστηριότητες όπως είναι η πλεύση των ποταμών που βρίσκονται στους πυρήνες (Βοϊδομάτης, Αρκουδόρεμα) με καγιάκ και ράφτινγκ απαιτείται ειδική άδεια από τα τοπικά δασαρχεία. Στην περιφερειακή ζώνη ισχύει η γενική νομοθεσία που αφορά το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας με ειδικές όμως κάθε φορά ρυθμίσεις. Συνιστάται η λήψη ειδικών μέτρων ώστε και η περιφερειακή ζώνη να συμβάλει κατά τον καλύτερο τρόπο

στην προστασία τόσο των δικών της ιδιαίτερων χαρακτηριστικών όσο και του πυρήνα. Στο πλαίσιο αυτό και για την προστασία απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών, σε αρκετές εκτάσεις της περιφερειακής ζώνης των Δρυμών και της ευρύτερης περιοχής έχουν ιδρυθεί καταφύγια άγριας ζωής όπου το κυνήγι απαγορεύεται.

Η τήρηση των προστατευτικών περιορισμών του Δρυμού, δεν αποτελεί στείρα εφαρμογή

γραφειοκρατικών κανόνων. Αποτελεί ένδειξη σεβασμού και πράξη αλληλεγγύης προς τη ζωή. Ο Εθνικός δρυμός Βίκου - Αώου υπάγεται στη Διεύθυνση Δασών Ιωαννίνων, τηλ.: (0651) 26591. Στο δυτικό τμήμα του Δρυμού (Κόνιτσα, Βοϊδομάτης) υπαυθιστο για την εφαρμογή των διατάξεων που ισχύουν είναι το Δασαρχείο Κόνιτσας, τηλ.: (0655) 22498, ενώ στο ανατολικό (Βίκος, Βρυσοχώρι) το Δασαρχείο Ιωαννίνων, τηλ.: (0651) 27593. Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου υπάγεται κατά το μεγαλύτερο του μέρος στη Διεύθυνση Δασών Γρεβενών, τηλ.: (0462) 22200 εκτός από το δυτικό του τμήμα που υπάγεται στο Διεύθυνση Δασών Ιωαννίνων (Δασαρχείο Μετσόβου), τηλ.: (0656) 41277.

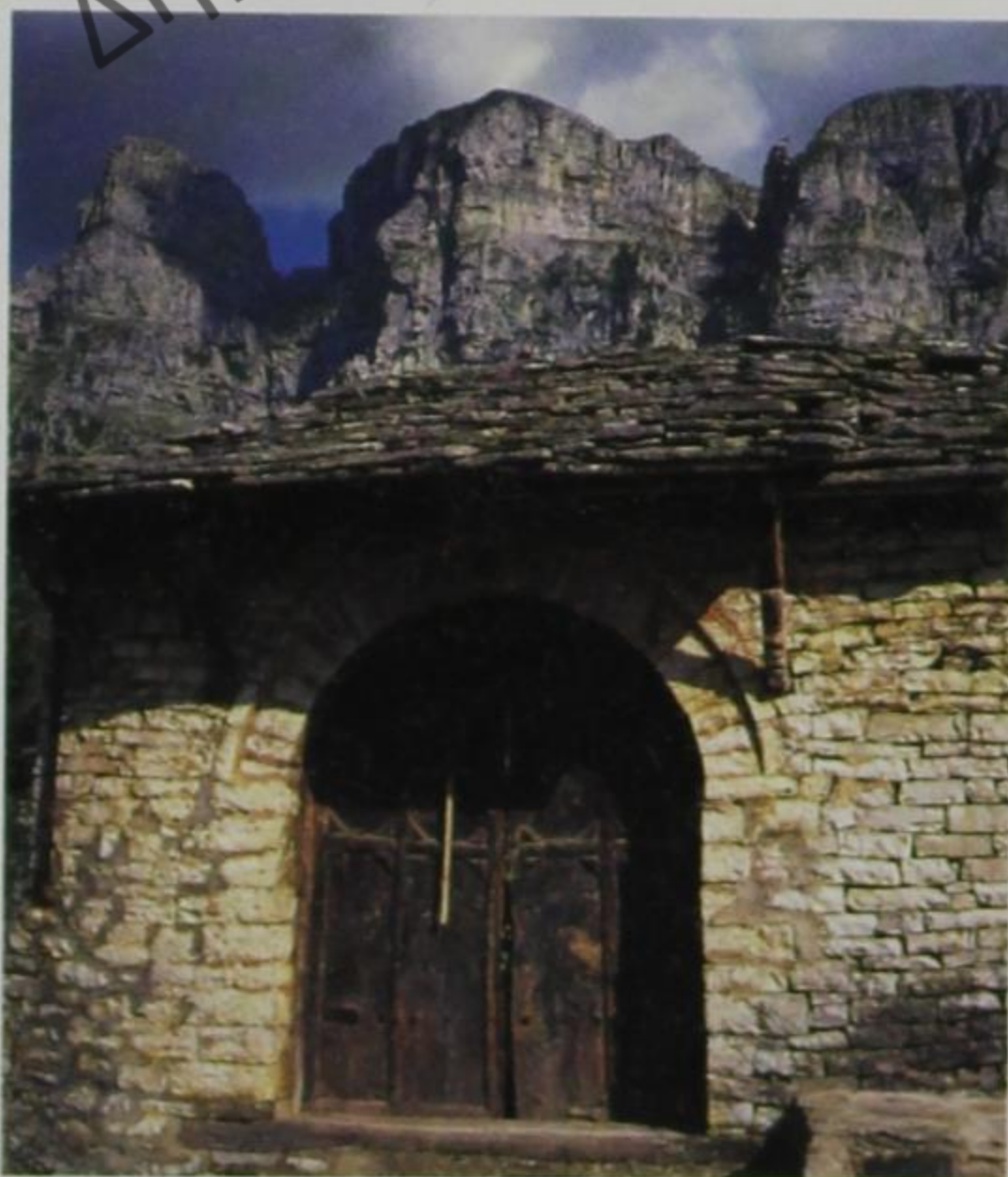
Καταρράκτης στο Αρκουδόρεμα

Ταξιάρχες Μικρού Πάπιγκου

Κόκκινη Παναγία Κόνιτσας

Εξώπορτα στο Μεγάλο Πάπιγκο

Βιβλιογραφία

- Authier P., 1995. Catalogue commente des plante vasculaires de la region des monts Timfi
- Βλάχοπούλου-Οικονόμου Α., 1993. Αρχαιολογική τοπογραφία της περιοχής Ζαγορίου. Πεντάλοφος Κοζάνης
- ΓΓΔΦΠ, ΕΕ ΔΟΧΙ, ΕΘΙΑΓΕ, 1996. Σχέδιο Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου
- ΓΓΔΦΠ, ΕΕ ΔΟΧΙ, ΙΔΕ, 1996. Σχέδιο Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πίνδου
- Δήμος Μετσόβου, Φυσιολατρικός Σύλλογος «Κολλάκης Πίχτος», Ορειβατικός Χάρτης Βόρειας Πίνδου.
- Ε.Ε.Π.Φ., Γιώργου Σφήκα: Μελέτη κληροιάδας του Εθνικού Δρυμού Πίνδου, Αθήνα 1985
- Ευαγγελίδης Δ., 1962. Οι αρχαίοι κάτοικοι της Ηπείρου, Ιωάννινα
- Καμαρούλιας Δ., 1996. Τα μοναστήρια της Ηπείρου, Εκδόσεις Μπάστας - Πάτρας
- Λαμπρίδου Ιωάννου, 1971. Ηπειρωτικά μελετήματα, Ιωάννινα
- Μακρής Ε., 1996. Τα Ζαγοροχώρια, Ιωάννινα
- Μουσείο Γκούμανδρή Φυσικής Ιστορίας, ΥΠΕΧΩΔΕ, 1992. Μελέτη οικολογική - χωροταξική χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων ορεινών όγκων Βόρειας Πίνδου, Αθήνα
- Ν.Α. Γρεβενών, 1998. Νομός Γρεβενών Τουριστικός οδηγός, Γρεβενά
- Παπαιωάννου Ι., 1994. Το Πάπιγκο: ένα από τα ωραιότερα χωριά του Ζαγορίου, Πάπιγκο
- Παπαιωάννου Χ., Τσιτογιάννης Κ., ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. 1998. Μελέτη αποτύπωσης των τοπικών πολιτιστικών, περιβαλλοντικών, αρχαιολογικών πόρων του Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα
- Νιτσιάκος Β., Αράπογλου Μ., Καρανάτσης Κ., 1998. Νομός Ιωαννίνων σύγχρονη πολιτισμική Γεωγραφία. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Πέτσας Φ., Σαραλής Γ., 1982. Αρίστη και Δυτικό Ζαγόρι, Αθήνα
- Σταματοπούλου Χ., 1999. Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Ζαγόρι, Εκδόσεις Μέλισσα
- Τρίτος Μ., 1990. Το Μέτσοβο, Αθήνα
- Χαρίσης Β., 1988. Μέτσοβο, Αθήνα
- Χρήστου Β., Ήπειρος. Ορειβατικές Αναρριχητικές Διαδρομές, Ιωάννινα
- Χρόνη Α. 1998. Σύνθεση ιστοριογραφικών και αρχαιολογικών πληροφοριών, σχετικά με την ευρύτερη περιοχή του Μετσόβου (Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο), Αθήνα
- Κουκούδης Αστέριος, 1999. Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των βλάχων
- Ψαροβασιλής Τ., 1958. Το Μέτσοβο, Αθήνα

Χρήσιμες Πληροφορίες:

Νομαρχία Ιωαννίνων: (0651) 87217

Ε.Ο.Τ.: (0651) 41142

Τουριστική Αστυνομία: (0651) 25673

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

*Εθνικοί Δρυμοί
Βίχου - Λόου και Πίνδου (Βάλια)*

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων

ISBN 960-86807-1-9

KON